

Anul XIV nr. 1/2022

INFOSFERA

Revistă de studii de securitate și informații pentru apărare

Publicație indexată în bazele de date internaționale EBSCO și CEEOL

Revistă cu prestigiu științific recunoscut de Consiliul Național de Atestare
a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor Universitare (CNATDCU)

Direcția Generală de Informații a Apărării

CUPRINS

<i>Strategii și contra-strategii în confruntarea F.Rusă-Occident din jurul Ucrainei.....</i>	3
Iulian CHIFU	
<i>Relația transatlantică în era competiției marilor puteri. Implicații pentru România</i>	11
Adrian-Ion DUȚĂ	
Alexandra DAN	
Vasile CREȚU	
<i>Balcanii de Vest – o miză geopolitică majoră în conflictul hibrid dintre F.Rusă și Occident</i>	25
Florin-Vasile GROZA	
<i>Impactul profilului psihologic al poporului român în sfera securității naționale. Rolul educației în prevenirea influenței subversive din spațiul cibernetic</i>	35
Claudiu Marius IONESCU	
<i>Războiul cognitiv</i>	44
Cristian DOBRE	
<i>Crizele politico-militare. Particularități și perspective</i>	54
Floris-Adrian IONESCU	
<i>Rolul informațiilor în elaborarea și fundamentarea deciziilor politico-militare</i>	62
Tiberiu TĂNASE	
<i>Spațiul cibernetic - instrument de impunere a politicii statale</i>	66
George-Daniel BOBRIC	
Cornel ARGINT	
<i>Perspective educaționale și metodologice în domeniul Informații pentru apărare</i>	74
Lucian SCÎRTOCEA	
<i>Colaborarea româno-franceză în domeniul informațiilor militare (1916 – 1930)</i>	82
Ioan Codruț LUCINESCU	
<i>Recenzie: „Bioterorismul. Introducere în problematica bioterorismului: origini, manifestări, cauze, substrat economic și financiar“</i>	90
Tiberiu TĂNASE	

STRATEGII ȘI CONTRA-STRATEGII ÎN CONFRUNTAREA F.RUSĂ-OCCIDENT DIN JURUL UCRAINEI*

Iulian CHIFU**

Abstract

The war is ready to emerge in Ukraine. We have the full information coming from the Western officials, specially the American ones, pronounced by State Secretary Anthony Blinken in the Security Council¹ or by the President in front of the European leaders. America has chosen to use all the instruments for deterring Russia to move to war and has even sacrifice valuable intelligence in order to show that every move is well known. So that it wasn't a surprise that Friday, on 18 February, we had the announcement that Putin decided the invasion and Sunday evening that orders of action have been delivered to the Russian units, once the Belarus-Russia huge snap exercise has been prolonged due to evolutions in Donbas². It is interesting to see that the information war has begun as well as the war for narratives, credibility, legitimacy, hearts and minds of the world's citizens.

Keywords: *deterrence, defence, dialogue, Fulda Gap, Thucidides trap, Anaconda strategy.*

Atuurile Occidentului cu dus-întors: expunerea Rusiei și a activităților sale, descurajare, blam și punerea reflectorului pe acțiunile planificate

Apropierea unei posibile, foarte probabile, operațiuni de amplexare a forțelor armate ruse în Ucraina a generat o adevărată panoplie de strategii de abordare a perspectivei între Rusia și Occident, pe două coordonate fundamentale: **credibilitatea și legitimitatea** acțiunii pentru Rusia *versus* **descurajarea ei și apărarea aliaților**, respectiv **plasarea responsabilității, a blamului**. Pe această bază, ambele părți au abordat cu inventivitate modul de poziționare. Astfel, Occidentul (SUA) a subliniat unitatea, evitarea cedărilor gratuite, descurajarea prin sancțiuni și prezență militară, descurajare prin sacrificarea produselor de *intelligence* valoroase

pentru expunerea adversarului (și marcarea vulnerabilităților extreme din curtea acestuia), dar mai ales angajarea diplomatică totală, în cascadă (probarea vinei pentru un conflict), și disuadarea prin impact, consecințe, efecte în privința unei agresiuni pe scară largă.

De partea cealaltă, Moscova a marcat ca realizări **ieșirea din izolare**, utilizând **presiunea militară extremă** asupra Ucrainei și Occidentului, **negarea absolută**, „**întoarcerea oglinzii**“, **strategia Anaconda**, iar ca reacție la expunerea vulnerabilităților propriului sistem în fața *intelligence*-ului american, afirmarea forței sau aparenței capacității spionajului propriu. De reținut, tot în premieră, că principala bătălie se duce, în primul rând, în spațiul public, pentru credibilitate, legitimitate și victoria narațiunii proprii, iar în al doilea rând vizează realitățile

*Articol elaborat anterior declanșării conflictului militar din Ucraina (24.02.2022).

**Iulian CHIFU este conf. univ. dr. la SNSPA și UNAP, specializat în Analiză de conflict și Decizie în criză. Este președintele Centrului de Prevenire a Conflictelor și Early Warning. Între 2011-2014 a fost consilier prezidențial pentru Afaceri Strategice, Securitate și Politică Externă.

faptelor, acțiunilor și operațiunilor planificate în spatele ușilor închise.

Principala preocupare a Occidentului a fost aceea de a poza și acționa unitar. Sigur, există numeroase dubii și interpretări ale acestei unități, dar rezultatul a fost mult mai puțin vulnerabil contestării unității de poziție și acțiune decât era de obicei între statele democratice care nu aveau un inamic comun și doreau să probeze, prin liderii lor, libertatea și prin acțiuni inedite sau diferite de tendința generală. Astăzi, putem spune că unitatea este majoră, bazată într-adevăr pe ideea adversarului comun unificator, Rusia. Nenumăratele ședințe, consultări, discuții *online* care au angajat SUA și partenerii europeni, UE, NATO, OSCE, formate ad-hoc ale statelor cele mai importante, formatul „București 9“, toate au relevat această unitate. Mai adăugăm și răspunsurile unitare pe linie SUA și NATO la „acordurile” propuse de Moscova³ sau aceeași unitate în fața scrisorii ministrului de externe S. Lavrov, care cerea păreri diferite naționale despre principiul indivizibilității securității⁴.

Între **contra-argumente** se numără vizita la Moscova (1 februarie a.c.) a premierului Ungariei, Viktor Orban, și întâlnirea acestuia cu Vladimir Putin mai bine de cinci ore; apelurile telefonice și vizita președintelui francez, Emmanuel Macron, la același Putin, sau nuanțele din abordarea sancțiunilor preventive marcate de diferite state, cum a fost raportarea nuanțată a Germaniei la Nord Stream 2. Aici apar și numeroase motivații și argumente contrare, ce reconfirmă ideea de unitate: toate aceste state sunt parte a consensului general, în cazul Macron au existat consultări anterioare și care au urmat vizitei – sigur, vizită care a prilejuit ieșiri publice ale lui Vladimir Putin, unele reprobabile sau chiar scandaloase. Totuși, acestea nu pot constitui argumente majore pentru a marca faliiile eventuale ce existau, poate, înaintea actualului val revizionist și militarist al Rusiei în Europa.

A doua preocupare majoră a fost aceea de a evita **cedările gratuite**. Dacă după prima presiune asupra Ucrainei, din aprilie 2021, ar fi existat o altă concesie în afara summit-ului Biden-Putin de la Geneva, iar acum erau cedări făcute pe seama Ucrainei sau a principiilor

constitutive democratice sau ale instituțiilor occidentale, Rusia ar fi continuat să maseze trupe sau să revină cu trupe după o eventuală retragere, pentru a obține și mai mult. Așa, a fost descumpănită, într-o mare măsură, de unitatea Occidentului, ulterior de nivelul de sancțiuni și acțiuni de descurajare și apărare a aliaților care s-au înregistrat, inclusiv de sprijinul acordat de Occident Ucrainei. Pentru că și aici cascada de vizite la Kiev a fost greu de calificat altfel decât un gest de unitate și solidaritate cu Ucraina, iar nivelul politic a fost dublat de sprijin financiar și militar. Nu din partea tuturor actorilor, dar suficient de important pentru a marca acceptul tuturor pentru acest sprijin.

De altfel, **descurajarea prin sancțiuni și prezență militară** în flancul estic al NATO (element de reasigurare pentru aliați) a fost, de asemenea, un pas important de evidențiere a hotărârii de a reacționa dacă Rusia invadează Ucraina. În plus, componenta de dialog și cascada de inițiative diplomatice la adresa Rusiei au determinat prăbușirea oricărui mit sau dezinformare că Occidentul ar refuza Rusiei acest dialog sau ar trata-o cu aroganță și ar izola-o, fără să țină cont de interesele sale de securitate legitime. Angajarea diplomatică a fost totală, mai întâi la nivelul celor trei formate propuse de SUA: bilateral pe dimensiunea strategică și a controlului armamentelor nucleare; NATO-Rusia la nivelul securității și apărării; OSCE pentru reconstrucția încrederii, controlul armamentului convențional, respectarea angajamentelor și principiilor organizației, respectiv clarificarea integrată a conceptului de securitate indivizibilă⁵.

În faza acută ce preceda acțiunea, Statele Unite au recurs la descurajare prin **sacrificarea produselor de intelligence valoroase pentru expunerea adversarului** și marcarea vulnerabilităților extreme din curtea Kremlinului, mai întâi prin expunerea planificării unei lovituri de stat și înlocuirea conducerii legitime prin persoane sub control rus, apoi prin prezentarea provocării imaginate ca motiv al lansării atacului total, o operațiune sub steag fals, filmată și pregătită pentru difuzare pentru a legitima agresiunea militară mai departe asupra Ucrainei.

Datele au fost lansate de oficiali americani de rang înalt și asumate pe site-urile instituțiilor statului american, precum Departamentul de Stat, dându-li-se un grad de credibilitate major⁶.

Sigur, la început au fost expuse categoriile de trupe ruse aflate în mișcare, prin imagini satelitare, apoi informații despre zonele de proveniență a trupelor – inclusiv Extremul Orient rus, străfundurile Siberiei – gradul de pregătire al acestora, dar și detalii privind liniile de aprovizionare sau spitalele și rezervele de sânge aduse în linia întâi. Apoi au venit date despre diferitele operațiuni pregătite de serviciile militare ruse, GRU sau de FSB, direct implicate în operațiuni peste hotarele Rusiei, în spațiul post-sovietic, în paralel cu expunerea stării de spirit din interiorul *establishment*-ului militar, analize și recomandări să nu se meargă mai departe. Toate aceste elemente, realizate în mare parte din interceptări și imagistică – dar și din surse directe, care s-au soldat, probabil, cu pierderea/sacrificarea sau retragerea unor rețele valoroase – s-au realizat pentru a preveni acțiunea directă de amploare, pe scară largă, a Rusiei în Ucraina.

Nu în ultimul rând, **angajarea diplomatică totală, în cascadă** (necesară pentru probarea vinei pentru un conflict viitor, care s-ar afla strict în curtea Moscovei), a fost dublată de o a doua campanie, cea de **disuadare directă a lui Vladimir Putin**, în cadrul acestor întâlniri repetate, prin prezentarea acțiunilor, sancțiunilor, costurilor, respectiv a impactului, consecințelor și efectelor acestor reacții occidentale care intervin odată ce Rusia a decis să declanșeze agresiunea militară pe scară largă în Ucraina. Între ținte a fost luat și Belarusul, gazdă a unui exercițiu cu 30.000 de trupe ruse – alături de altele aflate pe teritoriul său – și care ar putea tolera, dacă nu participa direct, la operațiunea lansată de pe teritoriul său⁷.

Bătălia Rusiei pentru credibilitatea și legitimitatea intervenției în Ucraina

Primele momente ale actualei crize vin din aprilie 2021, un alt exercițiu pe scară largă, cu 150.000 de militari în jurul Ucrainei, preambul care a dus la întâlnirea Biden – Putin (iunie

2021), dar și la prepoziționarea unui număr mare de capacități în proximitatea Ucrainei⁸, spre a fi utilizate în viitor, adică la eventuala operațiune de invadare. Rezultatul inițial a fost **ieșirea din izolare și determinarea unui summit cu Statele Unite** pe care Administrația Biden nu și-l dorea atât de devreme în mandat. Au urmat numeroase contacte pe aceeași linie, fapt care l-a adus/readus pe Vladimir Putin în prim-planul știrilor, de unde fusese marginalizat de ani buni.

Sigur, această ieșire din izolare a avut la bază amestecul Rusiei pe diferite meridiane în acordurile de pace sau tentativele de soluționare a diverselor conflicte, pentru a avea un loc propriu la masă. Apoi, masarea de trupe a reclamat atenția pentru că Rusia e supărată/nemulțumită pe un anumit aspect, care s-a dovedit ca depășind nivelul perspectivei unei negocieri acceptabile, solicitările Moscovei fiind de la început un *non starter*; mai mult, unul cunoscut de către Rusia lui Putin încă de la propunerea celor două acorduri, cu SUA și NATO, acorduri publicate pe site-ul MAE rus.

Presiunea militară extremă, dublată de acțiunile în creștere la nivelul războiului informațional, al celui hibrid purtat prin instrumentele atacurilor cibernetice și al instrumentalizării militare a livrărilor de energie, respectiv a prețurilor, au contat enorm. Presiunea militară asupra Ucrainei a stârnit preocuparea Occidentului, însă nu a determinat o schimbare de poziție la Kiev sau cedări unilaterale. Mai mult, acestui instrument i s-a adăugat negarea absolută a evidenței și a realității, Rusia insistând că nu are nicio intenție să invadeze Ucraina, că aceasta e o simplă isterie generală a Occidentului⁹, un instrument de propagandă și dezinformare utilizat de către SUA, NATO etc.

„**Întoarcerea oglinzii**” este o strategie binecunoscută în războiul informațional rus și presupune **plasarea blamului asupra celuilalt** pentru ceea ce faci deja, a-l acuza pe celălalt de acțiuni pe care le faci curent. De această dată, întoarcerea oglinzii a vizat mai mult decât elementele de propagandă și de imagine și s-a referit la operațiuni militare directe, interpretări și prezentări ale diferitelor acțiuni.

Cel mai important moment este chiar evenimentul de la 9 februarie a.c., chiar înainte lansării exercițiului *Allied Resolve 2022*, al publicării doctrinei militare a uniunii statale Rusia-Belarus, aprobată la 4 noiembrie anul trecut și semnată acum de către cei doi președinți. Documentul ilustrează toate categoriile de acțiuni ale Rusiei plasate ca amenințări ce ar veni din partea Occidentului și pentru care Rusia își propune formulele de apărare.

Nu în ultimul rând, în cadrul largii panoplii de instrumente ale Rusiei în relația cu Ucraina și Occidentul, se conturează și mai bine **strategia Anaconda**, utilizată față de foștii vecini și state membre ale fostei URSS, în spațiul post-sovietic. În cazul Ucrainei, e de ajuns să ne uităm la suita de atacuri cibernetice, tăierea aprovizionării cu gaze în sistem revers, după acordul pe termen mediu de furnizare a gazului către Ucraina, războiul informațional prin care o acuză că nu respectă acordurile de la Minsk, apoi că pregătește un atac asupra separatiștilor pro-ruși din Donbas, din regiunile ocupate din Donetsk și Luhansk, presiunea asupra conducerii Ucrainei inclusiv prin montarea unei posibile lovituri de stat.

Strategia Anaconda¹⁰ e foarte lesne de văzut și în **Republica Moldova**, acolo unde trupele ruse de ocupație din cadrul Grupului Operativ al Trupelor Ruse, staționate ilegal în stânga Nistrului, alături de preținșii pacificatori ruși, fac exerciții ofensive chiar în zona de securitate, cu impunitate în raport cu OSCE și observatorii internaționali; contractul pentru furnizarea de gaze este unul profund oneros și incorect, impunând și plata tranzitului gazului pentru Transnistria (oricum neachitat vreodată) tot de către Chișinău, cu o schemă de preț care afundă șansele actualei puteri pro-europene de a face vreodată investiții sau reforme. Și situația acestui procedeu, de constrângere și presiuni majore, amenințarea cu utilizarea forței sau chiar utilizarea ei, nu face decât să valideze strategia Anaconda în care componenta militară devine inutilă prin **crearea nemulțumirii publice și instrumentalizarea politică** a furnizărilor de energie și autorizării exporturilor de produse agro-alimentare, toate împotriva puterii pro-europene.

În fine, la nivelul reactiv, ca reacție la faptul de a **expune vulnerabilitățile propriului sistem în fața intelligence-ului american** prin acele elemente pregătite de către serviciile de informații ruse și de componenta militară în Ucraina – **schimbarea de regim, orchestrarea unei provocări sub steag fals** ca motiv pentru declanșarea invaziei pe scară largă etc. – Rusia a ales să acopere și această vulnerabilitate prin afirmarea forței sau aparenței capacității spionajului propriu. Astfel, Rusia a dat publicității vineri, 11 februarie, faptul că ar fi identificat prezența unui submarin american în apele sale teritoriale din Pacific, lucru negat imediat de către partea americană. Că avem de-a face cu un rezultat real al identificării acestui submarin, că e vorba despre o afirmație complet falsă, la nivel public ea stârnește aparența unei reacții la elementele de vulnerabilitate expuse de SUA, prin prezentarea elementelor pretins interceptate de propriile servicii de informații legate de operațiunile americane.

În fapt, și aici, prin expunerea operațiunilor obținute de serviciile de *intelligence*, Statele Unite au marcat, în subsidiar, o **operațiune de disuadare și descurajare**, odată ce au probat că, la fiecare pas gândit și planificat de către serviciile de *intelligence* ruse, Pentagonul și CIA au deja datele și își pot permite să expună aceste planuri din timp, pro-activ, și de către oficiali, nu prin scurgeri anonime în presă. Cu aceeași ocazie, SUA probează că serviciile sale – cu precădere CIA și DIA – au resurse majore, la vârf, în FSB, SVR și GRU, chiar la nivelul acelor instituții care aplică deciziile eventuale ale președintelui Putin de declanșare a unor acțiuni și operațiuni. Un avantaj comparativ major, care creează propria arie de instrumente de disuadare a generării unei operațiuni până când contrainformațiile și contraspionajul rus nu-și rezolvă problema acestor breșe în sistemul de operațiuni comandate de la cel mai înalt nivel.

Ucraina – noua Fulda Gap, „capcana lui Tucidide“ și pretențiile Rusiei de capitulare a Occidentului în fața pretențiilor sale

Suntem într-o nouă eră de tip Fulda Gap¹¹, când părțile încearcă să elimine zonele gri și să creeze o frontieră întărită în estul Europei între

lumea occidentală, euro-atlantică, și pretinsa „lume rusă”, pe baza formulei de „capcană a lui Tucicide”¹² în care s-a plasat Vladimir Putin odată cu angajarea resurselor militare la frontierele Ucrainei și a tentativei de a rezolva pe cale militară supunerea unui stat suveran și independent, care a optat pentru o soluție de securitate contrară intereselor Moscovei și subordonării față de Kremlin. În timp ce Belarusul este ras de pe hartă ca stat independent și suveran, prin înghițirea de către Rusia într-un „stat comun”, pe baza incapacității președintelui Lukașenko de a-și asuma situația propriilor săi cetățeni, ignorându-le aspirațiile, Ucraina s-a pregătit de confruntare pe scară largă.

Pentru toți cei care-și amintesc sau au trăit războiul, în formele sale cele mai atroce, a luptelor pentru distrugerea completă a adversarului, așa cum s-a derulat cel de-al Doilea Război Mondial, orice este mai bun decât războiul. Așa s-a decantat și înclinația naturală a omenirii către pace, așa ar trebui să se plieze astăzi și decizia unanimă a liderilor politici care pledează pentru diplomatie și dialog în actuala criză din jurul Ucrainei. Poate exista ceva mai rău decât războiul? Să ne uităm la cele două pretinse acorduri trimise de Rusia către NATO și SUA pentru a avea reacții. Oricine poate spune că erau din start documente maximale, date publicității pentru a fi respinse¹³, ca să se câștige ceea ce vizau cu adevărat reprezentanții lui Putin de la Kremlin. Ei bine, cred că lectura răspunsului la contrapropunerile de bun simț ale SUA și NATO¹⁴ ar fi suficientă pentru a ne schimba opiniile: Rusia lui Putin nu este un partener de dialog, ci unul care cere o **capitulare finală și abandonarea a tot ceea ce s-a construit în Europa** după Ialta. Distrugerea deplină a păcii în Europa și în lume și **reinstalarea Rusiei ca superputere**, cu o sferă de influență care să acopere inclusiv statele din Europa Centrală și de Est, membre ale UE și NATO, este ceea ce trădează, de fapt, ca aspirație a Kremlinului de azi acest răspuns.

Am lecturat răspunsul formulat de Rusia lui Putin, sub pana ministrului de externe Serghei Lavrov, la propunerile Statelor Unite, de bun simț și care comunică poziția Occidentului față de

pretinsele sale acorduri de garanții de securitate. Stilul este inacceptabil cu iz de șantaj și ultimatum, din partea unui actor internațional care a masat 200.000 de militari la frontierele Ucrainei pe care dorește să o invadeze, forțând Occidentul sub amenințarea războiului. Despre care președintele american Joe Biden ne spune că are informații că Vladimir Putin ar fi luat deja decizia să invadeze Ucraina, să lanseze ocupația totală a vecinului său¹⁵. Oribilitatea acestui răspuns arată cu ce fel de actor internațional avem de-a face: care **șantajează și dă ultimatum lumii** și dorește zice-se negocierea, dar propune ca document final abdicarea de la regulile existente, de la stabilitatea existentă, de la echilibrul prezent și acordurile prezente, totul prin șantaj și ultimatum cu armata la frontiere.

Într-adevăr, două sunt caracteristicile care se desprind din *delirium tremens* cu componente patologice ce reies dintr-un asemenea document: lipsa de realism, dorința de a impune strict opțiunea proprie și ignorarea deplină a regulilor dreptului internațional, a propriilor angajamente¹⁶, a lumii bazate pe reguli. Adică Rusia lui Putin dorește o pace care să arate ca și cum ar fi câștigat Războiul Rece, într-un acces de revizionism și abordare revanșardă asupra a tot și toate, inversând tot ceea ce a menținut pacea și stabilitatea în Europa în ultimii 50 de ani, după Helsinki 1975.

Mai întâi, întregul răspuns consideră din capul locului că se negociază pe textele propuse de partea rusă, publicate și considerate ultimative. Documentul susține că e vorba despre „linii roșii”, lucruri nenegociabile, și Moscova își dorește **revenirea la statu quo ante**. Adică, formal, la situația din 1997 – nu e contestată unificarea Germaniei – dar, în fapt, **la sferele de influență** și la o Rusie care să aibă la dispoziția sa nu numai controlul pe spațiul post-sovietic, ci și controlul asupra Europei Centrale și de Est, fostul imperiu socialist exterior.

În eșafodajul de reguli și referințe juridice secvențiale al Rusiei se remarcă **anularea deplină și a egalității suverane** a statelor¹⁷ și revenirea la suveranitatea limitată a lui Brejnev. Sferele de influență, care sunt reguli ale situației propuse de Rusia ca să fie pace, merg dincolo de suveranități,

iar Acordurile de la Paris sau libera dispoziție de a se alătura unei alianțe dispar de la sine. Dispare și suveranitatea, și independența și integritatea teritorială¹⁸, ca și orice angajament în cazul Ucrainei, care rămâne „statul artificial” amintit de Putin la summitul NATO de la București¹⁹. **Ucraina nu este recunoscută ca stat** și nici actuala conducere democratică, în calitate de succesoare la tratate, pentru că la Kiev s-ar fi dat în 2014 o lovitură de stat cu sprijinul SUA și al NATO, fapt care ar fi anulat orice responsabilitate a Rusiei față de Ucraina²⁰.

Rusia are pretenția ca acordurile trimise să nu fie numai punctele pe care se negociază, ci să fie acceptate fără crâcnire de către Occident, pentru a nu declanșa un război. Nu e vorba doar despre Ucraina, spațiul post-sovietic sau refacerea URSS, ci este vorba despre alungarea democrației, libertăților, drepturilor omului de lângă frontierele Rusiei cu forța armelor, ca nu cumva rușilor să le vină în gând să mai aibă pretenții la a fi consultați în conducerea statului rus altfel decât să vină la vot și să-l voteze pe Putin sau orice altă persoană ar fi desemnată de către sistemul de *siloviki* să conducă statul rus.

Deci, **abținerea NATO de la extinderea în Ucraina sau Georgia** trebuie să fie obligatorie, ca linie roșie parte din pachetul propus. Acolo nu negociază nimeni ce vrea, ci face cum vrea Rusia, ne spune răspunsul lui Lavrov. Dar poate atacurile cele mai directe sunt asupra NATO și revine aici subiectul aceleiași doctrine **a nevoii de desființare a Alianței Nord-Atlantice**, pe care o cunoaștem deja, o campanie făcută după desființarea Tratatului de la Varșovia.

Este vorba despre două componente: **neaplicarea Articolului 5 al NATO** – pentru statele din Europa Centrală și de Est, ele sunt în sfera de influență a Rusiei și toate armamentele, bazele și orice a fost construit după 1997 trebuie retras – inclusiv scutul de la Deveselu, pe motiv că amenință Rusia. În al doilea rând, este vorba despre **umbrela nucleară americană care trebuie retrasă complet de deasupra Europei**: potrivit pretențiilor Rusiei, toate armele nucleare trebuie retrase de pe teritoriile statelor non-nucleare, iar Europa trebuie lăsată fără umbrelă nucleară, fără apărare în fața

Rusiei. La cheremul Moscovei, care să-și impună propriile reguli și să-și extragă avantajele proprii, unilateral. Statele Unite scoase în afara Europei, un alt obiectiv pe care Moscova îl urmărește de mulți ani. Și acum dorește să-l impună prin zornăitul armelor din jurul Ucrainei sau chiar prin atacul direct și ocuparea vecinului său.

Bibliografie:

1. AFP, *Kremlin Denounces U.S. 'Peak Hysteria' After Putin-Biden Call*, AFP, 12 february 2022, at <https://www.themoscowtimes.com/2022/02/12/kremlin-denounces-us-peak-hysteria-after-putin-biden-call-a76362>.
2. BLINKEN J. Anthony, *Secretary Antony J. Blinken on Russia's Threat to Peace and Security at the UN Security Council*, <https://www.state.gov/secretary-antony-j-blinken-on-russias-threat-to-peace-and-security-at-the-un-security-council/>.
3. BLINKEN J. Anthony, *The stakes of Russian Aggression for Ukraine and Beyond*, Department of State, 20 January 2022, at <https://www.state.gov/the-stakes-of-russian-aggression-for-ukraine-and-beyond/>.
4. Civil War Academy.com, *Anaconda Strategy*, at <https://www.civilwaracademy.com/anaconda-plan>.
5. *Conference on Security and Co-operation in Europe, Final Act*, Helsinki, 1975, 1. (a) Declaration on Principles Guiding Relations between Participating States, at <https://www.osce.org/files/f/documents/5/c/39501.pdf>.
6. Deutsche Welle, *Russia Slams Western "Hysteria" over Ukraine*, 12 February, 2022, at <https://www.dw.com/en/russia-slams-western-hysteria-over-ukraine/a-59894496>.
7. Fulda Gap, Lawland Corridor, Germany, <https://www.britannica.com/place/Fulda-Gap>.
8. GRAHAM Tillett Allison Jr., *The Thucydides Trap*, Foreign Policy, 9 June 2017, at <https://foreignpolicy.com/2017/06/09/the-thucydides-trap/>.
9. ISACHENKOV Vladimir, *Russia moves more troops westward amid Ukraine tensions*, 19 January, 2022, at <https://abcnews.go.com/International/wireStory/russia-moves-troops-westward-amid-ukraine-tensions-82326263>.

10. Istanbul Document 1999, at <https://www.osce.org/files/f/documents/6/5/39569.pdf>.
11. London School of Economics, “*There is no Ukraine*”: *Fact-Checking the Kremlin’s Version of Ukrainian History*, at <https://blogs.lse.ac.uk/lseih/2020/07/01/there-is-no-ukraine-fact-checking-the-kremlins-version-of-ukrainian-history/>.
12. MID, *Agreement on measures to ensure the security of The Russian Federation and member States of the North Atlantic Treaty Organization*, 17 december, 2021, at https://mid.ru/ru/foreign_policy/rso/nato/1790803/?lang=en.
13. MID, Media release: *On the transfer of a written response to the response of the American side on security guarantees*, 17 february, 2022, at https://mid.ru/ru/foreign_policy/news/1799157/.
14. MID, *Text of the Minister of Foreign Affairs of Russia Mr. Sergey Lavrov’s written message on Indivisibility of Security addressed to the Heads of Foreign / External Affairs Ministers / Secretaries of the US, Canada and several European countries*, 1 February 2022, at https://mid.ru/ru/foreign_policy/news/1796679/?lang=en; TASS.
15. MID, *Treaty between The United States of America and the Russian Federation on security guarantees*, 17 December, 2021, at https://mid.ru/ru/foreign_policy/rso/nato/1790818/?lang=en.
16. NATO, *Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation* signed in Paris, France, 27 May 1997, Titlul I principles, at https://www.nato.int/cps/su/natohq/official_texts_25468.htm.
17. OSCE, *Astana Commemorative Declaration towards a Security Community*, 3 December, 2010, at <https://www.osce.org/files/f/documents/b/6/74985.pdf>.
18. OSCE, *Treaty on Conventional Armed Forces in Europe*, at <https://www.osce.org/files/f/documents/4/9/14087.pdf>.
19. QUINN Melissa, *US has Intel that Russian Commanders have Orders to proceed with Ukraine invasion*, 20 February 2022, CBS News, at https://www.cbsnews.com/news/russia-ukraine-invasion-us-intelligence-orders/?fbclid=IwAR1Wa_KOaDrDeVRTi0zmNGP1SJjHniOv799RZE2yH3s8frUUFLUpmUAHONU.
20. Remarks by President Biden Providing an Update on Russia and Ukraine, at <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/02/18/remarks-by-president-biden-providing-an-update-on-russia-and-ukraine-2/>.
21. Reuters, *US receives Russia’s response to security proposals – US official*, Reuters, 17 February 2022, at <https://www.reuters.com/world/us-receives-russias-response-security-proposals-us-official-2022-02-17/>.
22. Second Line of Defense, *Allied Resolve 2022 Exercise: Russia Brings Troops from Far East to Belarus*, 23 January, 2022, at <https://sldinfo.com/2022/01/allied-resolve-2022-exercise-russia-brings-troops-from-far-east-to-belarus/>.
23. Secretary General Marc Perrin de Brichambaut, “*The Indivisibility of Euro-Atlantic Security*”, 18th Partnership for Peace Research Seminar, Vienna Diplomatic Academy, 4 February 2010, at <https://www.osce.org/files/f/documents/5/f/41452.pdf>.
24. SLAWSON Nicola, Campbell Lucy, Bartholomew Jem, *Ukraine crisis: Kremlin denounces US ‘peak hysteria’ after Putin-Biden call – as it happened*, 12 february, 2022, at <https://www.theguardian.com/world/live/2022/feb/12/ukraine-crisis-russia-invasion-fears-putin-biden-latest-news?filterKeyEvents=false&page=with:block-6207b0a88f08223384919f96>.
25. The White House, *Remarks by President Biden Providing an Update on Russia and Ukraine*, <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/02/18/remarks-by-president-biden-providing-an-update-on-russia-and-ukraine-2/>.
26. UN Charter, Art.2, paragraph 1, at [https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text.](https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text.;); *Charter of Paris for a New Europe*, Paris, 1990, Security, p.6, at <https://www.osce.org/files/f/documents/0/6/39516.pdf>.

- ¹ Anthony J Blinken, *Secretary Antony J. Blinken on Russia's Threat to Peace and Security at the UN Security Council*, <https://www.state.gov/secretary-antony-j-blinken-on-russias-threat-to-peace-and-security-at-the-un-security-council/>.
- ² Anthony J. Blinken, *The stakes of Russian Aggression for Ukraine and Beyond*, Department of State, 20 January 2022, at <https://www.state.gov/the-stakes-of-russian-aggression-for-ukraine-and-beyond/>; Nicola Slawson, Lucy Campbell, Jem Bartholomew, *Ukraine crisis: Kremlin denounces US 'peak hysteria' after Putin-Biden call – as it happened*, 12 february, 2022, at <https://www.theguardian.com/world/live/2022/feb/12/ukraine-crisis-russia-invasion-fears-putin-biden-latest-news?filterKeyEvents=false&page=with:block-6207b0a88f08223384919f96>.
- ³ MID, *Agreement on measures to ensure the security of The Russian Federation and member States of the North Atlantic Treaty Organization*, 17 december, 2021, at https://mid.ru/ru/foreign_policy/rso/nato/1790803/?lang=en; MID, *Treaty between the United States of America and the Russian Federation on security guarantees*, 17 December, 2021, at https://mid.ru/ru/foreign_policy/rso/nato/1790818/?lang=en.
- ⁴ MID, *Text of the Minister of Foreign Affairs of Russia Mr. Sergey Lavrov's written message on Indivisibility of Security addressed to the Heads of Foreign / External Affairs Ministers / Secretaries of the US, Canada and several European countries*, 1 February 2022, at https://mid.ru/ru/foreign_policy/news/1796679/?lang=en; TASS.
- ⁵ OSCE, *Astana Commemorative Declaration towards a Security Community*, 3 December, 2010, at <https://www.osce.org/files/f/documents/b/6/74985.pdf>; Secretary General Marc Perrin de Brichambaut, *"The Indivisibility of Euro-Atlantic Security"*, 18th Partnership for Peace Research Seminar, Vienna Diplomatic Academy, 4 February 2010, at <https://www.osce.org/files/f/documents/5/f/41452.pdf>.
- ⁶ Remarks by President Biden Providing an Update on Russia and Ukraine, at <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/02/18/remarks-by-president-biden-providing-an-update-on-russia-and-ukraine-2/>.
- ⁷ Melissa Quinn, *US has Intel that Russian Commanders have Orders to proceed with Ukraine invasion*, CBS news, 20 February 2022, CBS News, at https://www.cbsnews.com/news/russia-ukraine-invasion-us-intelligence-orders/?fbclid=IwAR1Wa_KOaDrDeVRTi0zmNGP1SjHniOv799RZE2yH3s8frUUFLUpmUAHONU.
- ⁸ Vladimir Isachenkov, *Russia moves more troops westward amid Ukraine tensions*, 19 January, 2022, at <https://abcnews.go.com/International/wireStory/russia-moves-troops-westward-amid-ukraine-tensions-82326263>; Second Line of Defense, *Allied Resolve 2022 Exercise: Russia Brings Troops from Far East to Belarus*, 23 January, 2022, at <https://sldinfo.com/2022/01/allied-resolve-2022-exercise-russia-brings-troops-from-far-east-to-belarus/>.
- ⁹ AFP, *Kremlin Denounces U.S. 'Peak Hysteria' After Putin-Biden Call*, AFP, 12 february 2022, at <https://www.themoscowtimes.com/2022/02/12/kremlin-denounces-us-peak-hysteria-after-putin-biden-call-a76362>; Deutsche Welle, *Russia Slams Western "Hysteria" over Ukraine*, 12 February, 2022, at <https://www.dw.com/en/russia-slams-western-hysteria-over-ukraine/a-59894496>.
- ¹⁰ Civil War Academy.com, *Anaconda Strategy*, at <https://www.civilwaracademy.com/anaconda-plan>.
- ¹¹ Fulda Gap, Lawland Corridor, Germany, <https://www.britannica.com/place/Fulda-Gap>.
- ¹² Graham Tillet Allison Jr., *The Thucydides Trap*, Foreign Policy, 9 June 2017, at <https://foreignpolicy.com/2017/06/09/the-thucydides-trap/>.
- ¹³ MID, *Agreement on measures to ensure the security of The Russian Federation...*
- ¹⁴ Reuters, *US receives Russia's response to security proposals – US official*, Reuters, 17 February 2022, at <https://www.reuters.com/world/us-receives-russias-response-security-proposals-us-official-2022-02-17/>; MID, Media release: *On the transfer of a written response to the response of the American side on security guarantees*, 17 february, 2022, at https://mid.ru/ru/foreign_policy/news/1799157/.
- ¹⁵ The White House, *Remarks by President Biden Providing an Update on Russia and Ukraine*, <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/02/18/remarks-by-president-biden-providing-an-update-on-russia-and-ukraine-2/>.
- ¹⁶ *Conference on Security and Co-operation in Europe, Final Act*, Helsinki, 1975, 1. (a) Declaration on Principles Guiding Relations between Participating States, at <https://www.osce.org/files/f/documents/5/c/39501.pdf>; NATO, *Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation* signed in Paris, France, 27 May 1997, https://www.nato.int/cps/su/natohq/official_texts_25468.htm; OSCE, *Treaty on Conventional Armed Forces in Europe*, <https://www.osce.org/files/f/documents/4/9/14087.pdf>; Istanbul Document 1999, at <https://www.osce.org/files/f/documents/6/5/39569.pdf>.
- ¹⁷ UN Charter, Art.2, paragraph 1, at <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text.>; *Charter of Paris for a New Europe*, Paris, 1990, Security, p.6, at <https://www.osce.org/files/f/documents/0/6/39516.pdf>.
- ¹⁸ *Conference on Security and Co-operation in Europe, Final Act*, Helsinki, 1975, 1. (a) Declaration on Principles Guiding Relations between Participating States, at <https://www.osce.org/files/f/documents/5/c/39501.pdf>.
- ¹⁹ London School of Economics, *"There is no Ukraine": Fact-Checking the Kremlin's Version of Ukrainian History*, at <https://blogs.lse.ac.uk/lseih/2020/07/01/there-is-no-ukraine-fact-checking-the-kremlins-version-of-ukrainian-history/>.
- ²⁰ MID, Media release: *On the transfer of a written response to the response of the American side on security guarantees*.

RELAȚIA TRANSATLANTICĂ ÎN ERA COMPETIȚIEI MARILOR PUTERI. IMPLICAȚII PENTRU ROMÂNIA

*Adrian-Ion DUȚĂ
Alexandra DAN
Vasile CREȚU**

Abstract

The transatlantic relationship is currently facing several challenges posed by both structural factors and divergent views on the future of security architecture. The new era of great power competition (a concept that symbolizes the strategic rivalry between the U.S.A., China, Russia and, possibly, Europe/EU) has the potential to significantly change the global dynamics, including by re-evaluating traditional alliances and forming others, a framework that imposes the need to analyze the impact on transatlantic relations, in general, and on Romania's security interests. According to the National Strategy for the Defense of the Country (2020-2024), Romania assumes an increased role abroad for strengthening the transatlantic partnership and ensuring the coherence of NATO-EU action. In the context, this paper aims to analyze the implications on Romania's national security, derived from the redefinition of the transatlantic relationship and the adaptation processes that are currently taking place at NATO and EU level.

Keywords: *transatlantic relation, great power competition, NATO Strategic Concept, EU Strategic Compass, NATO-EU cooperation.*

Introducere

Securitatea națională a României în actualul context geopolitic depinde de arhitectura de securitate căreia îi aparține, respectiv de statutul său de stat membru NATO și UE, precum și de parteneriatul strategic dezvoltat cu SUA. Astfel, relația transatlantică ocupă un loc central în ecuația de securitate a României, în mod deosebit în contextul conflictului din Ucraina, în care acțiunile Rusiei constituie provocări semnificative pentru SUA, NATO și UE.

În general, relația transatlantică se confruntă cu o serie de provocări generate atât de factori structurali, cât și de viziuni divergente privind viitorul arhitecturii de securitate. Intrarea într-o nouă eră a competiției dintre marile puteri (*concept care simbolizează rivalitatea strategică dintre SUA, China, Rusia și, eventual, Europa/UE*) are potențialul de a produce schimbări

semnificative la nivel global, inclusiv prin reevaluarea unor alianțe tradiționale și formarea altora, cadru care impune necesitatea analizării impactului asupra relațiilor transatlantice, în general, și asupra intereselor de securitate ale României, în particular.

Potrivit Strategiei Naționale de Apărare a Țării (2020-2024), România își asumă un rol crescut în plan extern pentru consolidarea parteneriatului transatlantic și asigurarea coerenței de acțiune NATO-UE, în baza argumentului că „o comunitate unică și funcțională de securitate transatlantică este – sub toate aspectele – superioară unor actori care acționează separat”.¹

În acest context, prezentul studiu își propune analiza implicațiilor asupra securității naționale a României, derivate din redefinirea relației transatlantice și din procesele de adaptare ce au loc, în prezent, la nivelul NATO și UE.

* *Autorii sunt experți în cadrul Ministerului Apărării Naționale.*

Repere privind competiția dintre marile puteri

Competiția dintre marile puteri este o realitate a ultimilor câțiva ani. Subiectul a fost abordat adesea la nivel academic, John J. Mearsheimer argumentând că rivalitatea strategică nu a dispărut niciodată și că a continuat inclusiv pe fondul globalizării, multilateralismului și al creșterii interdependențelor, facilitând chiar ascensiunea Chinei². Totuși, competiția dintre marile puteri a fost consacrată oficial prin menționarea de către SUA în Strategia de Securitate Națională din anul 2017³, aspect care a condus la o reorientare a acțiunilor SUA dinspre combaterea terorismului global către contracararea ascensiunii Chinei și Rusiei.

Comportamentul marilor puteri reflectă tendința către apariția unui sistem internațional construit pe considerente realiste, în care dobândirea unei puteri relative și devansarea potențialilor rivali determină accelerarea relațiilor de competiție între actorii internaționali. Asertivitatea Chinei și revizionismul Rusiei, fundamentate pe rațiuni economice și militare, relevă încercarea de contestare a ordinii liberale, promovate de SUA și Occident, cu potențial de alterare a balanței globale de putere.

Competiția strategică este considerată de către unii teoreticieni din domeniul relațiilor internaționale (cel mai vocal fiind John J. Mearsheimer⁴) ca fiind inerentă în evoluția politicii internaționale. În acest context, politicile de angajare a Chinei în vederea integrării acesteia în economia globală, dezvoltate pe valori democratice și principii liberale, sunt sortite eșecului, întrucât liberalismul este perceput de către elitele politice chineze ca o amenințare la adresa securității naționale, iar statutul Chinei de putere emergentă a favorizat adoptarea unui comportament asertiv.

Ascensiunea economică a Chinei a facilitat demersurile de modernizare a forțelor sale armate și crearea unei platforme strategice de proiectare a intereselor în regiune, dar și pe plan internațional. Sporirea relevanței Beijingului în arhitectura globală de securitate a acaparat atenția SUA, China fiind percepută ca un potențial rival cu capacitate progresivă de contestare a *statu-quo*-ului.

Creșterea rolului Chinei în ecuația internațională de securitate și tendințele revizioniste adoptate de către Beijing au condus la o rebalansare a posturii SUA împotriva sa, în vederea prezervării ordinii mondiale liberale. Publicarea documentului „Abordarea strategică a SUA față de Republica Populară China” (*United States Strategic Approach to the People’s Republic of China*)⁵, elaborat în conformitate cu Strategia Națională de Securitate a SUA (2018)⁶, reiterează competiția strategică dintre SUA și China ca element central în configurarea sistemului modern de relații internaționale.

Relațiile de competiție dintre SUA și China au fost acutizate de adoptarea de către fostul președinte al SUA, Donald Trump, a unei strategii de izolare a Beijingului pe plan mondial, prin inițierea unui război comercial și demersuri de subminare a companiilor chinezești, în special Huawei, precum și prin dezvoltarea relațiilor cu Taiwan și negarea revendicărilor Chinei din Marea Chinei de Sud.

Politica de izolare a Chinei este continuată de către Administrația Biden, în contextul competiției strategice, ca instrument de combatere și limitare a expansiunii economice și militare a Beijingului. Adoptarea proiectului legislativ „United States Innovation and Competition Act of 2021”⁷, care definește China ca cea mai mare provocare geopolitică și geoeconomică pentru SUA, reiterează importanța acordată Chinei în definirea politicilor externe ale SUA. Proiectul legislativ evidențiază necesitatea orientării eforturilor SUA în sensul prevenirii și limitării Chinei de a se impune ca hegemon regional în regiunea Indo-Pacific și avansează o agendă politică și economică asertivă pe plan internațional. În acest sens, documentul prevede alocarea de resurse pentru implementarea Inițiativei de descurajare pentru zona Pacific și acordarea de prioritate pentru investițiile militare necesare materializării obiectivelor SUA, precum promovarea unei securități regionale în Indo-Pacific, sprijinirea și protejarea aliaților și partenerilor SUA din regiune și descurajarea unui conflict cu China.

Principalele instrumente utilizate de China pentru avansarea agendei externe vizează competitivitatea economică și tehnologică.

Beijingul urmărește consolidarea rolului de lider în domeniul tehnologiei de vârf și dezvoltarea sistemului de relații economice și politice, inclusiv prin materializarea inițiativei „Belt and Road”. În regiunea Indo-Pacific, mediul regional de securitate este amenințat de demersurile Chinei de modernizare a forțelor sale armate și implementare a unui sistem economico-financiar constrângător în relațiile cu statele vecine, în vederea obținerii hegemoniei regionale și consolidării statutului de mare putere globală⁸.

În Marea Chinei de Sud, Beijingul revendică aprox. 90% din arealul maritim, în conformitate cu „linia celor 9 puncte” (*nine-dash line*), în vederea asigurării accesului la rezervele piscicole, energetice, la resursele strategice și la rutele comerciale. În avansarea revendicărilor maritime, China contestă jurisprudența instanțelor internaționale, în special Convenția ONU privind dreptul mării (UNCLOS), justificându-și atitudinea pe tradiții și hărți istorice⁹. Pe de altă parte, Insulele Senkaku intră sub incidența Tratatului de securitate SUA-Japonia, iar o eventuală ocupare a acestora de către China va conduce, cel mai probabil, la un conflict cu SUA.

Expansiunea Chinei reprezintă o provocare pentru ordinea internațională liberală promovată de către actorii occidentali și fundamentată pe principiile statului de drept. În Europa, demersurile Chinei de dezvoltare a relațiilor de cooperare cu statele membre ale UE (în special Ungaria, Grecia, Polonia), precum și cu statele din Balcanii de Vest, pot genera riscuri la adresa coeziunii blocului comunitar, subminând, totodată, eforturile Occidentului de a asigura un climat economic și politic stabil în regiune.

Agenda globală a Chinei include extinderea prezenței și consolidarea influenței inclusiv pe continentul african, unde a dezvoltat relații de cooperare mai ales cu statele bogate în resurse naturale (petrol și minereuri). Cooperarea Chinei cu statele africane constă în dezvoltarea de relații privilegiate cu elitele politice, achiziția de materii prime, precum și în dezvoltarea proiectelor de investiții cu capital chinez și acordarea de credite, operațiuni caracterizate prin lipsă de transparență, care încurajează creșterea nivelului de corupție.

Acțiunile destabilizatoare ale Rusiei vizează intensificarea influenței și controlului în Europa și Orientul Mijlociu, prin utilizarea unor tactici complexe, de la tehnologii emergente și operații subversive la presiuni/intervenții militare (exemplul masării de trupe în proximitatea granițelor Ucrainei, în aprilie 2021, și al acțiunii militare declanșate împotriva aceleiași țări în februarie 2022). Astfel, tensiunile dintre Rusia și Occident au fost amplificate de comportamentul asertiv al Moscovei, definit prin atacuri cibernetice, ingerințe în campanii electorale (SUA, Marea Britanie, Franța), tentative de înlăturare a foștilor spioni ruși (cazul Skripal)¹⁰, culminând cu extinderea regimului de sancțiuni împotriva elitei și companiilor ruse ca răspuns la încălcarea suveranității și integrității teritoriale a Ucrainei, prin recunoașterea independenței Republicilor Populare Donețk și Lugansk și lansarea unei „operații militare speciale”¹¹.

Caracterul revizionist al acțiunilor Rusiei este confirmat de solicitările privind unele garanții de securitate și conflictul din Ucraina. Astfel, ofensiva diplomatico-militară de reconfigurare a arhitecturii de securitate europene a avut un efect de catalizator, determinând consolidarea posturii NATO de descurajare și apărare, atât pe termen scurt și mediu, pentru a răspunde amenințării ruse, cât și pe termen lung, pentru a dezvolta noul Concept Strategic al Alianței și a implementa procesul de adaptare militară.

Dinamica mediului internațional a favorizat apropierea dintre China și Rusia, pe baza unor interese comune și conturarea unor oportunități de sprijin reciproc. Atât Moscova, cât și Beijingul percep actuala ordine mondială ca fiind construită în jurul unipolarității americane, iar reformarea sistemului internațional ar putea conduce la consolidarea cooperării dintre cele două state, în vederea accelerării tranziției de la unipolaritate la multipolaritate¹².

Sancțiunile occidentale au determinat creșterea interesului Moscovei pentru piețele asiatice, în special pentru dezvoltarea relațiilor cu China, ca oportunitate de a compensa o parte a efectelor economice negative ale sancțiunilor. Interdependența sino-rusă este susținută de

resursele energetice rusești care pot satisface nevoile energetice ale Chinei, precum și de necesitatea Beijingului de a avea acces la piața Rusiei. De altfel, după suspendarea certificării gazoductului Nord Stream 2 de către autoritățile germane, China poate deveni noul debușeu de gaze al Rusiei. Gazprom și China National Petroleum Corporation (CNPC) au semnat un acord pe termen lung pentru furnizarea de gaze naturale pe ruta din Orientul Îndepărtat, premergător parafării unui contract pe 30 de ani în acest sens. Semnarea documentului a coincis cu prezența președintelui rus Vladimir Putin la Jocurile Olimpice de Iarnă de la Beijing (februarie 2022)¹³. În plan militar, cooperarea dintre Rusia și China este susținută de transferul de armament rusesc către forțele armate chineze.

Un alt aspect cu potențial de intensificare a cooperării dintre Rusia și China este determinat de exacerbarea extremismului în Asia Centrală, odată cu preluarea puterii afgane de către Mișcarea Talibană. Ambii actori vizează evitarea destabilizării Asiei Centrale și limitarea fundamentalismului islamic care ar putea alimenta separatismul etnico-religios din Xinjiang și extrapola manifestările extremist-teroriste în Caucazul de Nord.

Consolidarea relațiilor de cooperare dintre Moscova și Beijing (la care se adaugă și alte state cu regim autoritar) are potențialul de a încuraja tendințele asertive ale celor două puteri și urmărirea intereselor naționale, inclusiv prin accentuarea posturii ofensive, alimentând presiunile la adresa Occidentului și actorilor internaționali, promotori ai ideologiei liberale și statului de drept. Profilarea multipolarității, evidențiată prin ascensiunea Chinei și Rusiei, prefigurează o reconfigurare a arhitecturii internaționale de securitate prin amplificarea diviziunii Est-Vest și o redefinire a ordinii socio-politice globale pe baza propriilor concepte.

Cu toate acestea, cooperarea dintre Rusia și China poate fi definită ca relație de conjunctură, ambii actori manifestând tendințe hegemonice regionale care grevează progresul cooperării sino-ruse către o comunitate de securitate. Deși relațiile actuale dintre Beijing și Moscova sunt subsumate unui parteneriat strategic, este puțin

probabilă dezvoltarea cooperării către un cadru formal de alianță, inclusiv pe termen lung. Aprofundarea proceselor de interacțiune dintre cei doi actori este obstrucționată de lipsa unui fundament cultural comun și de trecutul istoric marcat de evenimente conflictuale, precum și de unele interese strategice divergente. De pildă, Asia centrală este considerată de ambele puteri sferă proprie de influență, însă dezvoltarea economică și tehnologică a Chinei îi oferă un avans în atragerea statelor din regiune, aspect care poate afecta relația viitoare.

Eventualul declin al puterii americane și ascensiunea Chinei pe o poziție cel puțin de egalitate în raport cu Washingtonul vor determina redefinirea relației dintre China și Rusia, precum și reformularea priorităților pe agendele strategice ale celor două state. Cel mai probabil, Rusia nu va accepta dezvoltarea excesivă a Chinei¹⁴, Beijingul putând ajunge astfel într-o poziție care să afecteze interesele Moscovei. În același timp, apropierea de etapă dintre Rusia și China, precum și provocările generate individual de cele două puteri pun sub semnul întrebării viabilitatea și rolul relației transatlantice.

Rolul relației transatlantice

Timp de mai bine de șapte decenii relația transatlantică s-a aflat la baza ordinii internaționale liberale și a asigurat securitatea spațiului euro-atlantic, succesul acesteia bazându-se pe mai multe principii împărtășite pe ambele maluri ale Atlanticului: amenințarea majoră reprezentată de Uniunea Sovietică și, ulterior, de F.Rusă; Europa este vulnerabilă și nu are capacitatea de a se apăra în mod independent; SUA și Europa fac parte dintr-o comunitate bazată pe valori democratice; SUA vor apăra Europa¹⁵. În ultimii ani, mai mulți factori au condus la diminuarea acestor angajamente și au degradat relația transatlantică, în ansamblul său, pe toate dimensiunile sale (NATO, relația UE-NATO, UE-SUA, relația bilaterală SUA-unele state europene etc.), tendință ce s-a manifestat în principal pe timpul Administrației Trump, când criza de încredere între parteneri s-a acutizat¹⁶.

Odată cu instalarea Administrației Biden, moment primit cu optimism de majoritatea

aliaților europeni¹⁷, turneul diplomatic al noului președinte american (efectuat în perioada 9-17 iunie 2021) a marcat angajamentul SUA pentru redresarea parteneriatului transatlantic¹⁸. Cu acest prilej, a fost organizat un summit SUA-UE, pe timpul căruia a fost agreată înființarea Consiliului pentru Comerț și Tehnologie (TTC) și coordonarea în privința abordării ascensiunii Chinei¹⁹. În urma acestor evoluții, la 30 octombrie 2021 s-a detensionat și relația comercială, în urma unui acord comercial SUA-UE de reducere a taxelor la importurile de oțel și aluminiu²⁰.

Pentru statele din Europa Centrală și de Est, printre care și România, care pe timpul Administrației Trump au menținut relații la nivel înalt cu SUA (în special la nivel politic și militar, dar și în domeniul economic, prin sprijinul american pentru Inițiativa celor Trei Mări²¹), degradarea relației transatlantice a limitat marja lor de acțiune și a facilitat ingerințele hibride din partea Rusiei și Chinei.

Totodată, în spectru mai larg, tensiunile transatlantice s-au răsfrânt și asupra activităților celor două organizații internaționale, NATO și UE. Cel puțin pe termen scurt, principalele surse de tensiuni la nivel transatlantic vizează organizarea arhitecturii europene de securitate, precum și rolul acestor organizații în era competiției dintre marile puteri.

În procesul de fundamentare a deciziei de declanșare a conflictului din Ucraina, președintele rus, Vladimir Putin, s-a bazat pe lipsa de coeziune dintre NATO și UE, precum și pe „slăbiciunea” percepută a președintelui american, Joseph Biden, care se confruntă cu o popularitate scăzută, iar în acest context s-a grăbit să readucă forțat Ucraina în imperiul neo-sovietic. În schimb, președintele Biden și echipa sa au dat dovadă de răbdare, de abilitate și fermitate, au organizat cooperarea în cadrul NATO, au valorificat capabilitățile UE, au îmbunătățit apărarea Ucrainei cu armament și muniții letale, antrenament și informații și au impus sancțiuni dure pentru regimul de la Kremlin²².

Rolul NATO și UE

Având în vedere transformările din politica globală, precum și crizele interne prin care au

trecut NATO și UE, cele două organizații au lansat propriile procese de reflecție strategică, având drept scop identificarea celor mai bune soluții pentru definirea unui profil adecvat și pentru satisfacerea intereselor statelor membre. În această secțiune vor fi prezentate Procesul de Reflecție NATO 2030 și dezbaterile privind Busola Strategică a UE, cu accent asupra rezultatelor și direcțiilor de acțiune scontate. Ulterior, va fi realizată o analiză comparativă a instrumentelor avute la dispoziție de cele două organizații, în vederea identificării zonelor de convergență și posibilă complementaritate.

a) Procesul de Reflecție NATO 2030 și dezbaterile privind noul Concept Strategic

În ultimii ani, acțiunile NATO pentru asigurarea securității euro-atlantice au fost eclipsate de o serie de declarații politice controversate, poziții contrastante privind politicile aliate, precum și de acțiuni controversate ale unor membri, aspecte care au impulsionat necesitatea adaptării Alianței pentru ca aceasta să rămână relevantă în era competiției dintre marile puteri²³. Astfel, la Summit-ul NATO de la Londra (decembrie 2019), statele membre au lansat un proces de reflecție pentru consolidarea dimensiunii politice²⁴. Ulterior, pe parcursul anului 2020 și în prima jumătate a anului 2021, la nivel aliat a fost demarat un amplu proces de dezbateri, pe coordonatele stabilite de Secretarul General al NATO, Jens Stoltenberg: menținerea puterii militare, refacerea unității politice și dezvoltarea unei abordări globale²⁵. În cadrul acestui proces, au fost formate două grupuri de experți (10 experți seniori, respectiv 14 lideri tineri), care au elaborat două rapoarte cu recomandări privind direcțiile de acțiune. De asemenea, au fost organizate o serie de conferințe/*workshop*-uri, la care au participat oficiali ai NATO, ai statelor membre, precum și experți din mediul academic²⁶.

În baza consultării cu statele membre, la Summit-ul de la Bruxelles (14 iunie 2021), Secretarul General a propus un set de recomandări în următoarele domenii: (1) intensificarea consultării politice între aliați în situațiile în care securitatea unui aliat este amenințată sau

atunci când valorile NATO pot fi afectate; (2) consolidarea rolului NATO în domeniul apărării colective, prin implementarea deplină a măsurilor din postura de apărare și descurajare și modernizarea structurii de forțe; (3) creșterea rezilienței, prin stabilirea unor obiective naționale în domeniu; (4) menținerea avantajului tehnologic, prin lansarea Acceleratorului civil-militar al Inovării în Domeniul Apărării pentru spațiul Nord-Atlantic (DIANA) și înființarea Fondului NATO pentru Inovare; (5) contribuția NATO la prezervarea ordinii internaționale bazate pe reguli, prin sporirea dialogului și a cooperării cu partenerii (UE, statele aspirante la calitatea de membru NATO, state din Asia-Pacific, Africa, America Latină); (6) consolidarea capacităților de apărare ale partenerilor, prin sprijin și instruire; (7) adaptarea NATO la schimbările climatice, prin stabilirea unor ținte pentru reducerea emisiilor de gaze de seră; (8) adoptarea unui nou Concept Strategic la următorul Summit (Madrid, iunie 2022); (9) creșterea bugetelor NATO începând cu 2023.²⁷

Prin noul Concept Strategic, NATO va primi imboldul necesar pentru a face față provocărilor care vor urma²⁸, documentul urmând să includă aspecte referitoare la principalele amenințări, sarcinile de bază ale Alianței, precum și modalitatea de răspuns la provocările generate de Rusia și China, schimbările climatice și competiția tehnologică²⁹. De asemenea, prin noul Concept, aliații trebuie să identifice un consens asupra aspectelor structurale, precum împărțirea echitabilă a cheltuielilor (*burden-sharing*), coeziunea politică³⁰ sau postura statelor europene în cadrul NATO.³¹

În perspectiva Summit-ului NATO de la Madrid, în perioada 16-17 februarie 2022 a avut loc, la Bruxelles, reuniunea miniștrilor apărării din statele membre NATO, care a avut inițial ca temă centrală prezentarea proiectului Noului Concept Strategic, în vederea declanșării procesului de agreare și adoptare a acestuia pe timpul Summit-ului. Noul contextul de securitate a determinat includerea pe agenda reuniunii a situației din Ucraina și postura de descurajare și apărare a Alianței, cooperarea cu Georgia și Ucraina s.a. Pretențiile Moscovei de

schimbare a arhitecturii de securitate europene au condus la adoptarea unor măsuri adecvate de consolidare a posturii de descurajare și apărare aliată pe flancul estic al NATO, prin lansarea procesului de formare a unor grupuri de luptă și comandamente în zona sud-estică a NATO, inclusiv în România³².

Mai mult, pe timpul Summit-ului extraordinar virtual al șefilor de state și de guverne din NATO (Bruxelles, 25 februarie 2022)³³, aliații au organizat consultări în temeiul articolului 4 din Tratatul de la Washington în vederea adoptării măsurilor și deciziilor necesare pentru a asigura securitatea și apărarea tuturor aliaților. Au fost dislocate forțe terestre și aeriene defensive în partea de est a alianței și mijloace maritime în zona de responsabilitate a NATO, au fost activate planurile de apărare ale NATO pentru a răspunde la o serie de situații neprevăzute și a asigura teritoriul Alianței, inclusiv prin folosirea pentru prima dată a Forței de Răspuns a NATO (NRF). Pe timpul Summit-ului, au fost adoptate decizii pentru dislocarea suplimentară de forțe defensive pe flancul de est a Alianței și pentru implementarea tuturor măsurilor necesare pentru a asigura descurajarea și apărarea puternică și credibilă. Măsurile au un caracter preventiv și proporțional, având la bază angajamentul ferm al aliaților față de articolul 5 din Tratatul de la Washington.

b) UE și Busola Strategică

Odată cu adoptarea Strategiei Globale de Politică Externă și de Securitate (2016), care a stabilit obiectivul autonomiei strategice³⁴, la nivelul UE au fost lansate mai multe inițiative pentru integrarea pilonului apărării și crearea unei Uniuni a Apărării, precum Cooperarea Structurată Permanentă (PESCO), Procesul Anual Coordonat de Revizuire a Apărării (CARD), Fondul European de Apărare³⁵. Cu toate că în prezent UE nu dispune de autonomie strategică, înțelesă ca fiind „capacitatea instituțională de a planifica și desfășura operații militare pe întreg spectrul de conflict și de a dezvolta și produce autonom capacitățile de apărare necesare cu asistență minimă/fără asistență din partea SUA”³⁶, aceste proiecte sunt un pas semnificativ în această direcție³⁷.

Deși obiectivul autonomiei strategice se regăsește în documentele oficiale ale instituțiilor UE, precum și în declarațiile oficialilor acestora, nu toate statele membre împărtășesc aceeași viziune și nu operează cu aceeași definiție. Pentru a remedia lipsa unei culturi strategice comune, în iunie 2020 a fost inițiat procesul elaborării „Busolei Strategice”, care are ca obiective stabilirea nivelului de ambiție și a capacităților operaționale necesare.

„Busola” este compusă din patru „coșuri” ce cuprind mai multe tematici care necesită detalieri, astfel: (1) managementul crizelor (scenarii privind misiunile militare și civile, prioritățile geografice, misiunile de tip Petersberg, revizuirea Obiectivului Principal Helsinki, generarea de forțe, capacitatea instituțională, Facilitatea Europeană pentru Pace, dimensiunea civilă a PSAC); (2) reziliență (clauza de asistență mutuală, protecția infrastructurii critice, securitatea lanțurilor de aprovizionare, mobilitatea militară, bunurile globale comune, amenințări non-tradiționale); (3) dezvoltare de capabilități (suveranitate tehnologică, PESCO, EDF, CARD, Agenția Europeană a Apărării/EDA, capabilități spațiale, cibernetice și maritime); (4) parteneriatele UE (UE-ONU, UE-NATO, UE-SUA, UE-Africa, Parteneriatul Estic/ PaE, UE-Asia-Pacific)³⁸. Demersurile de adoptare a Busolei în prima jumătate a anului 2022, pe timpul președinției franceze a Consiliului UE³⁹, clarifică nivelul de ambiție al UE și stabilesc pașii de urmat.

c) Cooperarea NATO-UE. Partajarea responsabilităților

NATO și UE sunt priviți ca „parteneri esențiali”, argumentul principal fiind apartenența comună la aceste organizații a 21 de state, situație care a impus clarificarea nivelului de cooperare. Astfel, la 8 iulie 2016, Președintele Consiliului European și SG al NATO au semnat o declarație comună care prevede cooperarea în șapte domenii: contracararea amenințărilor hibride; securitate maritimă și migrație; securitate cibernetice; dezvoltarea capabilităților de apărare; industria de apărare și cercetarea în domeniu; sprijinul pentru dezvoltarea capabilităților de apărare

ale partenerilor din Sud și Est. Ulterior, 74 de acțiuni concrete au fost identificate și sunt în curs de implementare.⁴⁰ Până în prezent, au fost publicate șase rapoarte privind progresul cooperării, dar textul acestora reflectă caracterul tehnic al cooperării, principalele elemente politice, care au și generat tensiuni, fiind în afara cadrului de colaborare existent.

Sursa principală a discordiei este reprezentată de clarificarea limitelor demersurilor europene de obținere a „autonomiei strategice”. În pofida apelurilor repetate ale unor oficiali (în principal, vest-europeni⁴¹) privind necesitatea autonomiei și valoarea adăugată pe care ar aduce-o relației transatlantice, există reticență din partea statelor est-europene, considerând că ideea apărării europene ar putea slăbi NATO și relația cu Washington, aspect care ar încuraja o agresiune din partea F.Ruse⁴².

Principalul promotor al demersurilor europene este Franța, prin vocea președintelui Emmanuel Macron, care propune o agendă ambițioasă pentru UE, sub dictonul „Europa suverană, unită și democratică”⁴³. Având în vedere postura de implicare selectivă a Franței în cadrul NATO, există îngrijorări cu privire la posibilitatea ca Parisul să influențeze viitorul construct european, astfel încât să diminueze relevanța NATO⁴⁴.

De-a lungul timpului, poziția SUA a fost critică la adresa inițiativelor europene în domeniul apărării. Prin publicarea studiului “The Case for EU Defense. A New Way for Trans-Atlantic Security”⁴⁵, Centrul pentru Progresul American (Center for American Progress - un *think-tank* foarte influent pe lângă elita politică americană democrată) consideră că opoziția americană față de integrarea domeniului apărării în cadrul UE a fost o greșală strategică majoră, întrucât a permis tensionarea relațiilor transatlantice și a condus la diminuarea puterii militare europene la nivel global. În schimb, autorii raportului consideră că SUA ar trebui să sprijine statele membre UE pentru a garanta succesul inițiativelor în domeniul apărării și a asigura întărirea coordonării și cooperării NATO-UE⁴⁶.

O primă relaxare de ton în acest sens a avut loc după tensionarea relațiilor franco-americane în contextul semnării, la 15 septembrie 2021, a parteneriatului de securitate trilateral Australia-Marea Britanie-SUA (AUKUS), în urma căruia Parisul a pierdut cel mai mare contract privind construcția de submarine. Astfel, după ce inițial Franța și-a rechemat ambasadorul de la Washington pentru consultări, în semn de protest⁴⁷, în cadrul discuției dintre Emmanuel Macron și Joseph Biden, președintele american a afirmat, în premieră, că Statele Unite recunosc importanța unei apărări europene mai puternice și mai capabile, care să contribuie pozitiv la securitatea transatlantică și globală și să fie complementară NATO⁴⁸. Această declarație indică o schimbare de filosofie în relațiile transatlantice⁴⁹.

În contextul în care atât NATO, cât și UE, vor finaliza în perioada următoare cele două procese de adaptare, se impune o evaluare de etapă privind stadiul obiectivelor și demersurilor. Din analiza comparativă a elementelor ce se regăsesc în pachetul de acțiuni recente se pot observa o serie de obiective care se suprapun, atât la nivel conceptual, cât și operațional (prin referință la instrumentele ce ar trebui utilizate).

În primul rând, cele două procese de reflecție aflate în curs ar trebui să stabilească sarcinile de bază pentru fiecare organizație în parte, plecând de la realitatea prezentă: NATO are instrumentele necesare pentru apărare colectivă, UE este o putere normativă (cu atribuții pentru stabilirea de norme și reguli aplicabile la nivel global), în timp ce statele membre dispun de un singur set de forțe și capacități, care sunt puse la dispoziția/integrate în cadrul celor două structuri. Astfel, cei doi actori dispun de instrumente diferite, dar care pot deveni complementare, printr-o coordonare mai strânsă și întărire a cooperării.

În al doilea rând, în contextul intensificării riscurilor cu valențe globale, precum și a celor derivate din competiția dintre marile puteri, se remarcă tendința celor două organizații de a-și extinde sarcinile de bază. Niciuna dintre cele două organizații nu are instrumentele necesare pentru a face față tuturor provocărilor, NATO fiind construit pentru a gestiona amenințările militare, în timp ce UE poate juca un rol în domeniul

securității (gama mai largă de amenințări non-militare). De pildă, în cazul NATO, se remarcă presiunea de încorporare a rezilienței în sarcinile de bază, precum și de a juca un rol în gestionarea schimbărilor climatice. Din perspectiva UE, reziliența este tratată într-un alt registru, și anume acolo unde pot fi luate cele mai multe măsuri pentru a reduce vulnerabilitățile pan-europene (în special cele din zona lanțurilor de aprovizionare).

Totodată, preluarea unor responsabilități pe linia apărării continentului european de către UE conduce la duplicarea eforturilor, atât pe linie de comandă (ar fi necesară crearea unui lanț de comandă în interiorul UE și a unui stat major care să planifice astfel de operații), cât și pe linie operațională (în domeniul capacităților). Însușirea acestei sarcini ar conduce la un scenariu de rivalitate cu NATO, cu potențial de divizare a relațiilor dintre statele europene, și care, într-un final, ar reduce eficiența și competitivitatea celor doi actori, prin diminuarea capacității de răspuns la situații de criză și crearea de oportunități de acțiune pentru ceilalți competitori strategici.

În plus, ambele organizații își asumă profilarea pe scena globală (UE – actor global, NATO – abordare globală), dar provocarea majoră este reprezentată de soluționarea diferendelor politice și evitarea suprapunerii sarcinilor și capacităților. Cele două procese de adaptare trebuie conexe astfel încât să fie clarificate aspectele controversate, să fie stabilite sinergiile și să fie partajate responsabilitățile în cadrul relației transatlantice. O astfel de evoluție ar putea crește credibilitatea ambelor organizații și ar menține concentrarea NATO pe aspectele specifice apărării colective, în timp ce UE s-ar concentra pe securitatea umană și reziliență⁵⁰. Semnarea unei noi declarații comune, concomitent cu adoptarea Busolei, ar putea disipa o parte din îngrijorări, prin clarificarea aspectelor menționate mai sus.

Implicațiile competiției strategice și a redefinirii relației transatlantice asupra României

Intensificarea competiției dintre SUA, pe de o parte, și Rusia și China, pe de altă parte, are

potențialul de a altera balanța globală de putere și ordinea mondială actuală, dominată de liberalismul occidental, și de a tensiona suplimentar scena internațională. Din perspectivă europeană, desemnarea Chinei ca principalul rival sistemic al SUA în documentele strategice americane ar putea indica o reorientare a intereselor Washingtonului către regiunea Asia-Pacific, în detrimentul Europei, după exemplul punctual al parteneriatului AUKUS, aspect care poate avea implicații și asupra securității flancului estic.

În privința Rusiei, în cadrul relației transatlantice este urmărită continuarea posturii de descurajare, eliminarea presiunilor militare ruse asupra statelor aliate, precum și diminuarea dependenței energetice (rolul dominant al Gazprom), prin alternative energetice, cum ar fi aprovizionarea cu gaz natural lichefiat și dezvoltarea surselor regenerabile de energie.

De cealaltă parte, demersurile Moscovei urmăresc extinderea sferei de influență, concomitent cu subminarea UE/NATO pe plan internațional. Dezvoltarea relațiilor de cooperare cu state membre NATO are potențialul de a compromite unitatea și coeziunea NATO și de a afecta procesul decizional la nivel aliat. De asemenea, consolidarea cooperării în domeniile economic, energetic și politic atât cu state membre UE/NATO (ex.: Ungaria, Bulgaria, Turcia), cât și cu Serbia, ar putea conduce la o situație în care România să devină singurul stat din regiune ancorat într-un parteneriat profund cu SUA și în relația transatlantică.

Demersurile Moscovei nu și-au atins însă potențialul de subminare a coeziunii NATO/UE. Dimpotrivă, declanșarea conflictului din Ucraina a condus la ralierea rapidă a aliaților și a UE împotriva Rusiei, care nu mai este privită doar ca un competitor, ci ca un potențial inamic⁵¹. Ofensiva diplomatică, urmată de cea militară, avansată de Rusia pentru reconfigurarea arhitecturii de securitate europene și revenirea la sferele de influență au determinat prioritizarea la nivel aliat a posturii NATO de descurajare și apărare pe termen scurt și mediu ca răspuns la amenințarea rusă, iar pe termen lung, ca

articulare a Noului Concept Strategic în vederea implementării procesului de adaptare militară. Acest proces include deja măsura de înființare a patru noi grupuri de luptă pe flancul estic al Alianței, context în care România capătă un rol central, prin găzduirea grupului de luptă condus de Franța.

În ceea ce privește provocările generate de China, factorii politici de la Washington urmăresc reducerea riscurilor asociate ascensiunii economice și atitudinii asertive ale Chinei. Dezvoltarea de relații privilegiate între Beijing și statele europene are potențialul de a altera sinergia blocului comunitar și capacitatea UE de a acționa ca actor coerent.

Consolidarea parteneriatelor politice și economice cu statele din vecinătatea României și intensificarea prezenței în regiune, sub umbrela „Belt and Road Initiative” (BRI) ar putea conduce la deteriorarea securității economice a UE, prin reducerea de către statele europene a gradului de transparență în domeniul investițiilor, substituirea produselor europene cu bunuri mai ieftine, produse în China, denaturarea concurenței pe piața internă a UE și creșterea gradului de îndatorare față de entitățile financiare chineze.

Alinierea UE la poziția SUA privind contracararea practicilor comerciale abuzive ale Chinei ar putea justifica reorientarea demersurilor Beijingului către obținerea unei mai mari independențe față de piețele financiare, lanțurile internaționale de aprovizionare și importurile de tehnologie. În acest sens, eforturile Chinei sunt orientate către accelerarea substituției importurilor pentru a reduce dependența economiei chineze de comerțul extern și creșterea dependenței altor state de tehnologia chinezească, pentru a le descuraja să se angajeze în războaie comerciale cu China.⁵²

Tergiversarea semnării Acordului comprehensiv privind investițiile între China și UE (EU-China Comprehensive Agreement on Investment/CAI)⁵³ contribuie la menținerea/intensificarea divergențelor economice dintre UE și China, prin alimentarea scepticismului față de actorii chinezi și prezervarea opacității și a politicilor discriminatorii promovate de către Beijing în relațiile cu partenerii externi.

Pe plan militar, creșterea asertivității Chinei pentru avansarea revendicărilor în Marea Chinei de Sud și în relațiile cu Taiwan rămân principalele preocupări la nivel aliat. Astfel, ineluctabilitatea competiției cu China a determinat sporirea eforturilor de planificare a apărării ale SUA pentru consolidarea capacităților militare în regiunea Indo-Pacific. Creșterea angajamentului SUA în Asia-Pacific ar putea conduce la reorientarea resurselor destinate apărării Europei către îndeplinirea responsabilităților asumate privind asigurarea protecției aliaților din regiune în fața agresivității Chinei.

Un potențial indicator al materializării unui astfel de scenariu constă în formularea Inițiativei de descurajare pentru zona Pacific în cadrul proiectului legislativ „United States Innovation and Competition Act of 2021”, concomitent cu conturarea unei tendințe de reducere a resurselor alocate în cadrul Inițiativei de descurajare pentru Europa/ EDI⁵⁴.

În concluzie, pentru a-și păstra și a-și întări aranjamentele de securitate, acțiunile României vizează reflectarea rolului central al apărării colective în Noul Concept Strategic al NATO, derivat din nivelul ridicat al amenințării din partea Rusiei, militând pentru o abordare unitară a planurilor de acțiune pe întreg flancul estic al Alianței, rămânând totodată angajată în abordarea 360° a apărării colective a NATO. De asemenea, în contextul Busei Strategice a UE, obiectivul principal vizează asigurarea complementarității NATO-UE și întărirea cooperării dintre cele două organizații. Pentru obținerea unor garanții extinse de securitate, România va continua să dezvolte relația de parteneriat strategic cu SUA prin implementarea Foii de Parcurs în domeniul apărării 2020-2030, precum și a altor proiecte de securitate care să conducă la întărirea prezenței forțelor SUA, permanent sau pe baze rotaționale, în România și în arealul Mării Negre.

Bibliografie

1. BAER, Daniel. “In Historic Shift, Biden Aligns Allies on China”. *Foreign Policy*, 22.06.2021. Disponibil online la <https://foreignpolicy.com/2021/06/22/biden-europe-summit-nato-g-7->

[eu-allies-alliances-trans-atlantic-china/](https://foreignpolicy.com/2021/06/22/biden-europe-summit-nato-g-7-eu-allies-alliances-trans-atlantic-china/) și accesat la data de 25.10.2021.

2. CEPA. “The Evolution of Russian Hybrid Warfare”. 29.01.2021. Disponibil online la <https://cepa.org/wp-content/uploads/2021/01/CEPA-Hybrid-Warfare-1.28.21.pdf> și accesat la data de 24.10.2021.
3. Council on Foreign Relations. “Territorial Disputes in the South China Sea”. Disponibil online la <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/territorial-disputes-south-china-sea> și accesat la data de 24.10.2021.
4. de HOOP SCHEFFER, Alexandra și QUENCEZ, Martin. “The US in NATO: adapting the Alliance new strategic priorities.” NATO Defence College, NDC Policy Brief, No. 17, Octombrie 2021.
5. DUȚĂ, Adrian-Ion și CREȚU, Vasile. “Quo Vadis NATO? Procesul de Reflecție NATO 2030 și drumul către un nou Concept Strategic”, *Infosfera*, Vol. XIII, No. 1, 2021, p. 13-24.
6. Euronews. “French ambassador to return to Washington after Macron and Biden vow to ease tensions”. 23.09.2021. Disponibil online la <https://www.euronews.com/2021/09/22/french-ambassador-to-return-to-washington-after-macron-biden-talks> și accesat la data de 28.10.2021.
7. FRIEDMAN, George. “China’s Strategic Standpoint”. *Geopolitical Futures*. 16.03.2021. Disponibil online la <https://geopoliticalfutures.com/chinas-strategic-standpoint/> și accesat la data de 25.10.2021.
8. GRAZIOSI, Stefano și CARAFANO, James Jay. “Europe’s Strategic Autonomy Fallacy”. 14.10.2021. Heritage Foundation. Disponibil la <https://www.heritage.org/europe/commentary/europes-strategic-autonomy-fallacy> și accesat la data de 29.10.2021.
9. HÅKANSSON, Calle. “The European Commission’s new role in EU security and defence cooperation: the case of the European Defence Fund”, *European Security*, 2021 30:4, 589-608.
10. KARMAZIN, Aleș și HYNEK, Nik. “Russian, US and Chinese Revisionism: Bridging Domestic and Great Power Politics”, în *Europe-Asia Studies*, 2020, Vol. 72, No. 6, pp. 955-975.
11. KENDALL-TAYLOR, Andrea și SHULLMAN,

- David. "Navigating the Deepening Russia-China Partnership", Center for a New American Security, 2021. Disponibil online la <https://s3.us-east-1.amazonaws.com/files.cnas.org/documents/CNAS-Report-Russia-China-Alignment-final-v2.pdf> și accesat la data de 20.10.2021.
12. KRAMER, Steven Philip și TOPIC, George. "Going it Alone?", *National Interest*, September/October 2021, pp. 36-45.
13. KRASTEV, Ivan. "The crisis of American power: How Europeans see Biden's America". *European Council on Foreign Relations*, 19.01.2021. Disponibil online la <https://ecfr.eu/publication/the-crisis-of-american-power-how-europeans-see-bidens-america/> și accesat la data de 24.10.2021.
14. KRISTIAN L. Nielsen și DIMITROVA, Anna. "Trump, trust and the transatlantic relationship", *Policy Studies*, 2021, 42:5-6, pp. 699-719.
15. KUNZ, Barbara. "European allies and the forthcoming NATO strategic concept". NATO Defence College, NDC Policy Brief, No. 15, Septembrie 2021.
16. MACRON, Emmanuel. "Speech on new initiative for Europe". 26.09.2017. Disponibil la <https://www.elysee.fr/en/emmanuel-macron/2017/09/26/president-macron-gives-speech-on-new-initiative-for-europe> și accesat la data de 20.10.2021.
17. BERGMANN, Max, LAMOND, James și CICALI, Siena. "The Case for EU Defense. A New Way for Trans-Atlantic Security", Center for American Progress, June 2021.
18. MEARSHEIMER, John J, "The Inevitable Rivalry. America, China and the Tragedy of Great-Power Politics", *Foreign Affairs*, Vol. 100, Nr. 6, Noiembrie 2021, p. 48-58.
19. MEARSHEIMER, John J. "Bound to Fail: The Rise and Fall of the Liberal International Order", *International Security*, 2019, Vol. 43, No. 4, pp. 7-50.
20. MEIJER, Hugo și BROOKS, Stephen G., "Illusions of Autonomy: Why Europe Cannot Provide for Its Security If the United States Pulls Back", *International Security*, 2021; 45 (4), pp. 7-43.
21. POPESCU, Ștefan. "Interesul SUA în Indo-Pacific transformă relația transatlantică". LARICS – Blogurile Adevărul. 27.09.2021. Disponibil online la https://adevarul.ro/international/in-lume/interesul-sua-indo-pacific-transforma-relatia-transatlantica-1_61508ebd5163ec4271aa3711/index.html și accesat la data de 29.10.2021.
22. TARDY, Thierry. "For a New NATO-EU Bargain". Egmont Royal Institute for International Relations. Security Policy Brief. February 2021, No. 138.
23. TUMA, Petr. "What Biden's election means for Central Europe". Atlantic Council. 22.12.2020. Disponibil online la <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/what-bidens-election-means-for-central-europe/> și accesat la 29.10.2021.
24. XI Jinping, "Certain Major Issues for Our National Medium- to Long-Term Economic and Social Development Strategy", discurs susținut în aprilie 2020, disponibil la https://cset.georgetown.edu/wp-content/uploads/t0235_Qiushi_Xi_economy_EN-1.pdf și accesat la data de 24.10.2021.
25. *** Departamentul Bugetului pentru Apărare, Biroul sub-secretarului de stat al apărării, iunie 2021, Anul Fiscal 2022, disponibil la https://comptroller.defense.gov/Portals/45/Documents/defbudget/FY2022/FY2022_EDJ_JBook.pdf.
26. *** National Security Strategy of the United States of America. Decembrie 2017. Disponibil online la <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf> și accesat la 24.10.2021.
27. *** NATO. "NATO 2030: Making a Strong Alliance Even Stronger". Disponibil online la <https://www.nato.int/nato2030/> și accesat la 21.10.2021.
28. *** NATO. "Brussels Summit Communiqué", 14.06.2021, para. 6-7. Disponibil online la https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm și accesat la data de 20.10.2021.
29. *** NATO. "London Declaration: Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council

- in London 3-4 December 2019”. 04.12.2019. Disponibil online la https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm și accesat în data de 03.01.2021.
30. *** Politico. “Trump-era tensions set to cool under U.S.-EU deal”. 30.10.2021. Disponibil la <https://www.politico.com/news/2021/10/30/us-eu-steel-dispute-resolved-517828> și accesat la data de 02.11.2021.
31. *** Parlamentul European. “The European Union’s ‘Strategic Compass’ process”. Aprilie 2021. Disponibil online la https://www.europarl.europa.eu/EPRS/graphs/EPRS_Strategic_Compass_final.pdf și accesat la 22.10.2021.
32. *** Reuters: “Don’t be afraid’ of EU defence ambitions, France tells NATO”. 22.10.2021. Disponibil la <https://www.reuters.com/world/europe/dont-be-afraid-eu-defence-ambitions-france-tells-nato-2021-10-22/> și accesat la 25.10.2021.
33. *** Serviciul European de Acțiune Externă. ”EU-NATO Cooperation – Factsheet”. Disponibil la https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/28286/eu-nato-cooperation-factsheet_en și accesat la data de 28.10.2021.
34. *** Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024. „Împreună, pentru o Românie sigură și prosperă într-o lume marcată de noi provocări”, București, 2020.
35. *** “Summary of the 2018 National Defense Strategy of The United States of America”, disponibil la <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf>.
36. *** “Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union’s Foreign And Security Policy”. Iunie 2016, p. 4, p. 9, p. 19. Disponibil online la https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf și accesat la data de 22.10.2021.
37. *** United States Innovation and Competition Act of 2021, adoptată de Senatul SUA pe 08.06.2021, disponibil la <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/senate-bill/1260/text>.
38. *** United States Strategic Approach to the People’s Republic of China, disponibil la <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2020/05/U.S.-Strategic-Approach-to-The-Peoples-Republic-of-China-Report-5.24v1.pdf>.
39. *** US White House. “Joint Statement on the Phone Call between President Biden and President Macron”. 22.09.2021. Disponibil online la <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/09/22/joint-statement-on-the-phone-call-between-president-biden-and-president-macron/> și accesat la data de 28.10.2021.
40. *** “U.S.-EU Summit Statement”, 16.06.2021. Disponibil la <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/06/15/u-s-eu-summit-statement/> și accesat la data de 28.10.2021.

¹ Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024. „Împreună, pentru o Românie sigură și prosperă într-o lume marcată de noi provocări”, București, 2020, para. 29, p. 9.

² MEARSHEIMER, John J. “Bound to Fail: The Rise and Fall of the Liberal International Order”, în *International Security*, 2019, Vol. 43, No. 4, pp. 7-50.

³ National Security Strategy of the United States of America. Decembrie 2017. Disponibil online la <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf> și accesat la 24.10.2021.

⁴ MEARSHEIMER, John J, “The Inevitable Rivalry. America, China and the Tragedy of Great-Power Politics”, *Foreign Affairs*, Vol. 100, Nr. 6, Noiembrie 2021.

⁵ United States Strategic Approach to the People’s Republic of China, disponibil la <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2020/05/U.S.-Strategic-Approach-to-The-Peoples-Republic-of-China-Report-5.24v1.pdf> și accesat la data de 23.10.2021.

⁶ Summary of the 2018 National Defense Strategy of The United States of America, disponibil la <https://dod.defense.gov/Portals/1/Documents/pubs/2018-National-Defense-Strategy-Summary.pdf> și accesat la data de 22.10.2021.

- ⁷ United States Innovation and Competition Act of 2021, adoptată de Senatul SUA pe 08.06.2021, disponibil la <https://www.congress.gov/bill/117th-congress/senate-bill/1260/text>.
- ⁸ FRIEDMAN, George. "China's Strategic Standpoint". *Geopolitical Futures*. 16.03.2021. Disponibil online la <https://geopoliticalfutures.com/chinas-strategic-standpoint/> și accesat la data de 25.10.2021.
- ⁹ Council on Foreign Relations. "Territorial Disputes in the South China Sea". Disponibil online la <https://www.cfr.org/global-conflict-tracker/conflict/territorial-disputes-south-china-sea> și accesat la data de 24.10.2021.
- ¹⁰ CEPA. "The Evolution of Russian Hybrid Warfare". 29.01.2021. Disponibil online la <https://cepa.org/wp-content/uploads/2021/01/CEPA-Hybrid-Warfare-1.28.21.pdf> și accesat la data de 24.10.2021.
- ¹¹ STROHECKER, Karin. "Explainer: How Western sanctions target Russia". Reuters. 27.02.2022. Disponibil online la <https://www.reuters.com/markets/europe/how-western-sanctions-will-target-russia-2022-02-24/> și accesat la data de 27.02.2022.
- ¹² KARMAZIN, Aleș și HYNEK, Nik. "Russian, US and Chinese Revisionism: Bridging Domestic and Great Power Politics", în *Europe-Asia Studies*, 2020, Vol. 72, No. 6, pp. 955-975.
- ¹³ Bursa. „China - noul debușeu de gaze al Rusiei”. Disponibil online la <https://www.bursa.ro/china-noul-debuseu-de-gaze-al-rusiei-00047540> și accesat la data de 27.02.2022.
- ¹⁴ KENDALL-TAYLOR, Andrea și SHULLMAN, David. "Navigating the Deepening Russia-China Partnership", *Center for a New American Security*, 2021. Disponibil online la <https://s3.us-east-1.amazonaws.com/files.cnas.org/documents/CNAS-Report-Russia-China-Alignment-final-v2.pdf> și accesat la data de 20.10.2021.
- ¹⁵ KRAMER, Steven Philip și TOPIC, George. "Going it Alone?", *National Interest*, September/October 2021, p. 36.
- ¹⁶ NIELSEN, Kristian L. și DIMITROVA, Anna. "Trump, trust and the transatlantic relationship", *Policy Studies*, 42:5-6, pp. 699-719.
- ¹⁷ KRASTEVA, Ivan. "The crisis of American power: How Europeans see Biden's America". *European Council on Foreign Relations*, 19.01.2021. Disponibil online la <https://ecfr.eu/publication/the-crisis-of-american-power-how-europeans-see-bidens-america/> și accesat la data de 24.10.2021.
- ¹⁸ BAER, Daniel. "In Historic Shift, Biden Aligns Allies on China". *Foreign Policy*, 22.06.2021. Disponibil online la <https://foreignpolicy.com/2021/06/22/biden-europe-summit-nato-g-7-eu-allies-alliances-trans-atlantic-china/> și accesat la data de 25.10.2021.
- ¹⁹ "U.S.-EU Summit Statement", 16.06.2021. Disponibil la <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/06/15/u-s-eu-summit-statement/> și accesat la data de 28.10.2021.
- ²⁰ Politico. "Trump-era tensions set to cool under U.S.-EU deal". 30.10.2021. Disponibil la <https://www.politico.com/news/2021/10/30/us-eu-steel-dispute-resolved-517828> și accesat la data de 02.11.2021.
- ²¹ TUMA, Petr. "What Biden's selection means for Central Europe". *Atlantic Council*. 22.12.2020. Disponibil online la <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/what-bidens-election-means-for-central-europe/> și accesat la 29.10.2021.
- ²² MURADIAN, Vago. "Russia is an Enemy Not a Competitor; West Needs New Playbook to Treat it as Such". Disponibil online la <https://defaeroreport.com/2022/02/24/russia-is-an-enemy-not-a-competitor-west-needs-new-playbook-to-treat-it-as-such/> și accesat la 27.02.2022.
- ²³ DUȚĂ, Adrian-Ion și CREȚU, Vasile. "Quo Vadis NATO? Procesul de Reflecție NATO 2030 și drumul către un nou Concept Strategic", *Infosfera*, Vol. XIII, No. 1, 2021, p. 13.
- ²⁴ NATO. "London Declaration: Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in London 3-4 December 2019". 04.12.2019. Disponibil online la https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_171584.htm și accesat în data de 03.01.2021;
- ²⁵ Pentru o analiză a modalității de adaptare a NATO și o sinteză a dezbaterilor din perioada menționată, vezi DUȚĂ, Adrian-Ion și CREȚU, Vasile. "Quo Vadis NATO? Procesul de Reflecție NATO 2030 și drumul către un nou Concept Strategic", *Infosfera*, Vol. XIII, No. 1, 2021, p. 13-24.
- ²⁶ Pentru mai multe detalii, vezi portalul NATO dedicat Procesului de Reflecție NATO 2030 – NATO. "NATO 2030: MAKING A STRONG ALLIANCE EVEN STRONGER" Disponibil online la <https://www.nato.int/nato2030/> și accesat la 21.10.2021.
- ²⁷ NATO. "Brussels Summit Communiqué", 14.06.2021, para. 6-7. Disponibil online la https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm și accesat la data de 20.10.2021.
- ²⁸ DUȚĂ, Adrian-Ion și CREȚU, Vasile. *Art. cit.*, p. 19.
- ²⁹ de HOOP SCHEFFER, Alexandra și QUENCEZ, Martin. "The US in NATO: adapting the Alliance new strategic priorities". *NATO Defence College*, NDC Policy Brief, No. 17, Octombrie 2021.
- ³⁰ *Idem*.
- ³¹ KUNZ, Barbara. "European allies and the forthcoming NATO strategic concept". *NATO Defence College*, NDC Policy Brief, No. 15, Septembrie 2021.
- ³² NATO. "Press Conference by NATO Secretary General Jens Stoltenberg following the first day of the Meeting of NATO Ministers of Defence". 16.02.2022. Disponibil online la https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_191839.htm?selectedLocale=en și accesat la data de 27.02.2022.

- ³³ NATO. "Statement by NATO Heads of State and Government on Russia's attack on Ukraine – Summit-ul extraordinar virtual al NATO", Bruxelles, 25 februarie 2022. Disponibil online la https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_192489.htm și accesat la data de 27.02.2022.
- ³⁴ UE. "Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy". Iunie 2016, p. 4, p. 9, p. 19. Disponibil online la https://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_review_web.pdf și accesat la data de 22.10.2021.
- ³⁵ HÅKANSSON, Calle. "The European Commission's new role in EU security and defence cooperation: the case of the European Defence Fund", *European Security*, 2021 30:4, 589-608.
- ³⁶ MEIJER, Hugo și STEPHEN G. Brooks, "Illusions of Autonomy: Why Europe Cannot Provide for Its Security If the United States Pulls Back". În *International Security*, 2021; 45 (4), p. 8.
- ³⁷ *Idem*.
- ³⁸ Parlamentul European. "The European Union's 'Strategic Compass' process". Aprilie 2022. Disponibil online la https://www.europarl.europa.eu/EPRS/graphs/EPRS_Strategic_Compass_final.pdf și accesat la 22.10.2021.
- ³⁹ *Idem*.
- ⁴⁰ Serviciul European de Acțiune Externă. "EU-NATO Cooperation – Factsheet". Disponibil la https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/28286/eu-nato-cooperation-factsheet_en și accesat la data de 28.10.2021.
- ⁴¹ A se vedea, de pildă, declarațiile ministrului francez al Forțelor Armate, Florence Parly, care le-a transmis omologilor din NATO, cu prilejul ministerialei din octombrie, să nu se teamă de planurile de apărare ale UE, pentru că acestea vor consolida Alianța (Reuters: "'Don't be afraid' of EU defence ambitions, France tells NATO". 22.10.2021. Disponibil la <https://www.reuters.com/world/europe/dont-be-afraid-eu-defence-ambitions-france-tells-nato-2021-10-22/> și accesat la 25.10.2021).
- ⁴² GRAZIOSI, Stefano și CARAFANO, James Jay. "Europe's Strategic Autonomy Fallacy". 14.10.2021. Disponibil la <https://www.heritage.org/europe/commentary/europes-strategic-autonomy-fallacy> și accesat la data de 29.10.2021.
- ⁴³ A se vedea discursul președintelui Macron, transmis la 26 septembrie 2017, în fața studenților Universității Sorbona (MACRON, Emmanuel. "Speech on new initiative for Europe". 26.09.2017. Disponibil la <https://www.elysee.fr/en/emmanuel-macron/2017/09/26/president-macron-gives-speech-on-new-initiative-for-europe> și accesat la data de 20.10.2021.
- ⁴⁴ BERGMANN Max, James LAMOND și Siena CICARELLI. "The Case for EU Defense. A New Way for Trans-Atlantic Security", Center for American Progress, June 2021, p. 27.
- ⁴⁵ *Idem*.
- ⁴⁶ *Idem*, p. 5, p. 35-37.
- ⁴⁷ Euronews. "French ambassador to return to Washington after Macron and Biden vow to ease tensions". 23.09.2021. Disponibil online la <https://www.euronews.com/2021/09/22/french-ambassador-to-return-to-washington-after-macron-biden-talks> și accesat la data de 28.10.2021.
- ⁴⁸ US White House. "Joint Statement on the Phone Call between President Biden and President Macron". 22.09.2021. Disponibil online la <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/09/22/joint-statement-on-the-phone-call-between-president-biden-and-president-macron/> și accesat la data de 28.10.2021.
- ⁴⁹ POPESCU, Ștefan. "Interesul SUA în Indo-Pacific transformă relația transatlantică". *LARICS – Blogurile Adevărul*. 27.09.2021. Disponibil online la https://adevarul.ro/international/in-lume/interesul-sua-indo-pacific-transforma-relatia-transatlantica-1_61508ebd5163ec4271aa3711/index.html și accesat la data de 29.10.2021.
- ⁵⁰ TARDY, Thierry. "For a New NATO-EU Bargain". *Egmont Royal Institute for International Relations. Security Policy Brief*. February 2021, No. 138.
- ⁵¹ MURADIAN, Vago. "Russia is an Enemy Not a Competitor; West Needs New Playbook to Treat it as Such". Disponibil online la <https://defaeroreport.com/2022/02/24/russia-is-an-enemy-not-a-competitor-west-needs-new-playbook-to-treat-it-as-such/> și accesat la 27.02.2022.
- ⁵² XI Jinping, "Certain Major Issues for Our National Medium- to Long-Term Economic and Social Development Strategy", discurs susținut în aprilie 2020, disponibil la https://cset.georgetown.edu/wp-content/uploads/t0235_Qiushi_Xi_economy_EN-1.pdf și accesat la data de 24.10.2021.
- ⁵³ Textul acordului a fost agreat de către UE și China în decembrie 2020, însă Parlamentul european (PE) a amânat ratificarea acordului, ca urmare a sancțiunilor impuse, în regim de reciprocitate, de către Beijing împotriva unor membri ai PE.
- ⁵⁴ Departamentul Bugetului pentru Apărare, Biroul sub-secretarului de stat al apărării, iunie 2021, Anul Fiscal 2022, disponibil la https://comptroller.defense.gov/Portals/45/Documents/defbudget/FY2022/FY2022_EDI_JBook.pdf și accesat la date de 25.10.2021. EDI oferă o platformă pentru îmbunătățirea posturii de descurajare a SUA în Europa, sporirea gradului de pregătire a forțelor americane dislocate în bazele militare europene, sprijinirea apărării și securității colective a NATO și consolidarea securității aliaților și partenerilor SUA.

BALCANII DE VEST – O MIZĂ GEOPOLITICĂ MAJORĂ ÎN CONFLICTUL HIBRID DINTRE F.RUSĂ ȘI OCCIDENT

*Florin-Vasile GROZA**

Abstract

The European continent is on the verge of a new war. The nature of this potential intense confrontation will be determined by two key factors: (1) the level of risks Kremlin is willing to take in order to reinstate Russia as a major player in international arena; (2) the succes of hybrid warfare developed in the recent years by Russian intelligence infrastructure on the European continent.

The actual geopolitical context is the result of a Russian middle term strategy based on mathematical science - geometry and mind game - chess. In order to understand what geometry has to do with Russian strategic planning, it is enough to connect three points on the map of Europe: Berlin, Kiev and Belgrade. The triangle resulted it shows very explicit a) the area of major interest for Moscow and b) why Kiev is next on the Russian "shopping list". Regarding the last item, the acquisition can be made "manu militari", political or/and economical. Of course, the first hypothesis should and hopefully it will be the last option, because Moscow has other aces in its pockets.

On the other hand, it is the moment to realize the tricks (hybrid actions) Russia has played on the European chessboard with European Union and U.S.A. in the last years: a) the energy game with Berlin in order to get inside Europe and b) the history and religious game with Belgrade in order to reach Western Balkans. Both games were developed in the last two decades, because what Moscow has learned is the fact that the spiral of history it will provide the opportunity to counterstrike the strategies Western powers imposed in the east side of the European continent.

Currently, Russia relies most on Western Balkans to leverage the negotiations with Euro-Atlantic actors, because the area seems better anchored in the geopolitical infrastructure that supports Moscow projects. EU and NATO have to acknowledge that they share part of the responsibility for this context. It was the lack of strategic interest of both actors to develop a predictable and tailored road map for the Balkan states that provided Russia with time and means to consolidate its presence in the Balkans. And now Russia put the Balkans on the geopolitical chessboard along with Crimea, Donbas and probably another part of Ukrainian territory.

Keywords: *Western Balkans, Russia, Byzantium, balcanism, panslavism, European Union, NATO, hybrid conflict.*

Motto:

*„Pe-aceste limbi atârnă clevetiri.
Pe care-le răspândesc în mii de graiuri
Smintind pe mulți cu știri fără temeii.
Vorbesc de pace-n timp ce-ascunsa vrajbă
Rănește lumea sub al tihnei zâmbet”.*
William Shakespeare, Henric al IV-lea

Miza balcanică – perspectivă istorică contemporană

În lucrarea sa consacrată spațiului balcanic, Andrew Baruch Wachtel afirma că „Mișcările

politice locale nu au fost niciodată suficient de puternice încât să-și atingă scopurile prin forța proprie astfel încât puterile străine au fost chemate într-ajutor. Iar Rusia, Austria, Anglia,

* *Autorul este expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.*

Franța abia așteptau să intervină, uneori în favoarea mișcărilor de independență, alteori în sprijinul otomanilor. Rareori, însă, pentru binele balcanicilor.”

Analiza complicatului scenariu geopolitic pus în scenă de F.Rusă în sud-estul Europei, în general, și în Balcanii de Vest, în special, reflectă o perseverență continuă strategică în consolidarea unui portofoliu regional de negociere cu Occidentul, concomitent cu protejarea intereselor sale în acest spațiu vital pentru proiectul imperial rusesc mai vechi sau mai nou. Pentru a înțelege importanța Peninsulei Balcanice pentru strategii Moscovei, în derularea conflictului hibrid cu Occidentul/spațiul euro-atlantic, este nevoie de o succintă trecere în revistă a complexelor legături istorice, culturale și etnice pe care Rusia le-a dezvoltat în timp cu această zonă.

Interesul constant al Sankt-Petersburg-ului și, ulterior, al Moscovei pentru teritoriul dintre Marea Neagră și Marea Egee poate fi cartografiat pe parcursul a cel puțin patru secole. Practic, procesul de consolidare a celei de-a doua familii imperiale (dinastia Romanov, întronată în 1613) s-a suprapus cu un ambițios proiect expansionist înspre est (zona asiatică), dar și înspre sud și sud-vest (Marea Neagră, Balcani). Cele două axe geopolitice au avut mize clar asumate:

- *cea estică* a fost una preponderent de ordin securitar (și economic în subsidiar), Asia fiind un veritabil rezervor pentru diverse valuri invadatoare cărora Rusia trebuia să le pună stavilă; concomitent, spațiul asiatic era și un furnizor de resurse, de care orice proiect expansionist are mare nevoie;
- *cea sud/sud-vestică* a fost una de ordin identitar: pentru intrarea la „masa bogaților“ (imperiile occidentale) Rusia trebuia să-și dezvolte o narațiune imperială proprie, care să-i permită ancorarea în spațiul politic, economic și cultural european; panslavismul și ortodoxia au fost cei doi piloni pe care Sankt-Petersburg-ul și, ulterior, Moscova și-au construit, în decursul câtorva secole (cu excepția perioadei sovietice), o identitate europeană.

În context, trebuie menționat faptul că, încă din momentul inițierii proiectului identitar imperial, o caracteristică de bază a acestuia a fost ofensivitatea. Asumarea acestei caracteristici a fost determinată, printre altele, și de faptul că primul obstacol în calea realizării dezideratului identitar a fost Imperiul Otoman. La final de secol XVII – început de secol XVIII, Imperiul Otoman era într-un proces de stagnare, își atinsese limitele teritoriale și se confrunța cu presiuni în creștere pentru o schimbare de paradigmă funcțională, o modernizare instituțională, politico-economică.

În consecință, Rusia a abordat problema obstacolului otoman într-o manieră specifică, duală: confruntarea directă pe linia de contact și derularea de acțiuni subversive în zone cu populații ostile Istanbulului. Din perspectivă istorică militară, din 1568 și până în 1918, intensitatea competiției strategice dintre cele două imperii s-a materializat în 14 războaie. Referitor la acțiunile subversive ale Rusiei pe teritoriul Imperiului Otoman, acestea au fost semnalate încă de la începutul secolului al XVIII-lea. Astfel, „înlesnite de slăbiciunea centrului și încurajate de agenții Rusiei care încerca, începând din 1710, să destabilizeze Imperiul Otoman din interior¹” au avut loc mai multe mișcări de revoltă ale populației sârbe.

De altfel, prezența agenților subversivi ai Sankt Petersburg-ului în spațiul balcanic a fost semnalată și de către poliția secretă a Imperiului Habsburgic. În consecință, din dorința de a slăbi influența Rusiei în teritoriile din peninsula controlate de Viena, autoritățile imperiale au luat măsuri drastice împotriva populației sârbe, ceea ce a determinat o migrație în masă a acestora spre Rusia. Demersul a fost încurajat și de un decret imperial (1753) prin care Sankt-Petersburg-ul pune la dispoziția credincioșilor ortodocși din Balcani terenuri pe care aceștia se puteau stabili pentru întemeierea de așezări. În cele din urmă, migrații sârbi, însoțiți și de etnici români, s-au stabilit în regiunile Kirovohrad – unde au întemeiat Noua Serbie, respectiv Luhansk – unde au pus bazele Slavo-Serbiei. În 1764 ambele zone au fost integrate în guvernoratul Noua Rusie (Novorossiya).

Harta cu amplasarea Slavo-Serbia și Noua Serbie (Ucraina)

Perseverența Imperiului Țarist pe axa sud/ sud-vest a dat primele roade în urma războiului ruso-turc din 1768-1774, încheiat cu tratatul de la Kuciuk-Kainargi. Documentul, pe lângă faptul că acorda Imperiului Țarist teritorii riverane Mării Negre, este actul de naștere al pilonului ortodox al proiectului rus de construcție identitar-imperială. Înalta Poartă recunoștea Imperiului Țarist rolul de protector al creștinilor ortodocși aflați sub autoritatea Istanbulului. Această autoritate era reflectată în dreptul tuturor proprietarilor de nave creștini ortodocși de a naviga sub pavilion rusesc, respectiv dreptul Rusiei de a construi în Istanbul o biserică ortodoxă. Ambele repere juridice au avut o puternică încărcătură simbolică, care au marcat în plan internațional rolul preeminent al Imperiului Țarist în raport cu celelalte popoare ortodoxe.

Concomitent, sub influența unor curente filosofice germane, începea să se structureze și cel de-al doilea pilon identitar – panslavismul. Semnalat ca reper conceptual inițial tot în spațiul balcanic, pe filieră croată în secolul XVI, panslavismul difuzează puternic în secolele XVIII-XIX în rândul aristocrației imperiale ruse, într-o manieră romantică, empirică. A fost nevoie de experiența rusă a istoricului și filosofului german August Ludwig von Schlozer (1735-1809), care a individualizat în operele sale existența unui „sistem de istorie slavă”. În opinia filosofului german „slavii sunt un popor tânăr

și relativ omogen, numeros din punct de vedere demografic și distribuit pe o vastă suprafață euro-asiatică, care se întinde de la Marea Baltică, Adriatică și Oceanul Pacific... capabil să condiționeze viitorul societății omenești”.

Asimilarea celor două concepte de către elita de la Sankt-Petersburg s-a cristalizat și într-un efemer proiect imperialist extrem: crearea unei suprastructuri politico-administrative care să includă întreg arealul geografic est și sud-est european. Evident că nucleul dur al acestui imperiu era constituit de regiunile cu populație slavă, dar includea și teritoriile locuite de români, unguri și greci. Interesant de menționat că populații slave precum polonezii, cehii, slovacii și croații nu erau incluși în proiect. Excluderea polonezilor era generată de percepția aristocrației ruse potrivit căreia primii au trădat cauza slavă din perspectivă religioasă, fiind un veritabil vârf de lance al catolicismului. Percepția era similară și în cazul celorlalte două populații slave, cehii și slovacii, lăsând o portiță de scăpare pentru croați: aceștia puteau să intre în marea construcție slavă dacă renunțau la religia catolică și îmbrățișau ortodoxismul.

La final de secol XVIII – început de secol XIX, Rusia a continuat într-o manieră combinată (militar și subversiv) acțiunile împotriva Imperiului Otoman. Eficacitatea acestora s-a amplificat în contextul în care autoritatea sultanului și a administrației centrale

era tot mai diluată în Balcani. Pe acest fundal, în Serbia se derulează (începând cu anul 1804), cu sprijin rus, revolte împotriva administrației turce. În paralel, Imperiul Țarist contesta, militar și diplomatic, autoritatea Înaltei Porți asupra teritoriilor din nordul și vestul Mării Negre, aici intrând și teritoriile românești Moldova și Țara Românească. Deși populația românească nu îndeplinea decât unul dintre atributele proiectului identitar imperial, apartenența la ortodoxie, amplasarea teritorială a acesteia a fost văzută de Sankt-Petersburg ca un coridor natural de acces către spațiul slav sud-dunărean. În consecință, ambele state românești, aflate sub autoritatea Înaltei Porți, au fost incluse *de facto* în proiectul expansionist rus. Războaiele succesive ruso-turce s-au finalizat cu câștigarea de noi teritorii de către Imperiul Țarist, context care a facilitat, în cele din urmă, și contactul terestru al Rusiei cu spațiul balcanic aflat încă sub autoritatea Istanbulului.

Convenția de la Akkerman (1826) a recunoscut autonomia Principatului Serbiei, precum și dreptul sârbilor de a se deplasa liber în Imperiu. După un nou conflict ruso-turc (1826-1829), generat de nemulțumirea Imperiului Otoman în raport cu concesiile făcute Rusiei prin tratatul de la Akkerman, Înalta Poartă, învinsă, a trebuit să accepte și să extindă concesiile făcute Rusiei în raport cu interesele sale în spațiul balcanic. Astfel, prin Tratatul de la Adrianopol (1829), Istanbulul a oferit garanții de autonomie pentru Serbia și Grecia, Belgradul fiind pus sub protecția Sankt-Petersburg-ului.

Influența, respectiv prezența tot mai activă a Imperiului țarist în spațiul balcanic, a generat suspiciunea marilor puteri europene. În plus, elitele din Austro-Ungaria, Turcia și Imperiul Britanic considerau pan-slavismul drept cel mai periculos fenomen al anilor 1860-1870. Cu toate acestea, Peninsula Balcanică încă nu intrase în sfera de interes strategic a Parisului, Londrei sau Berlinului.

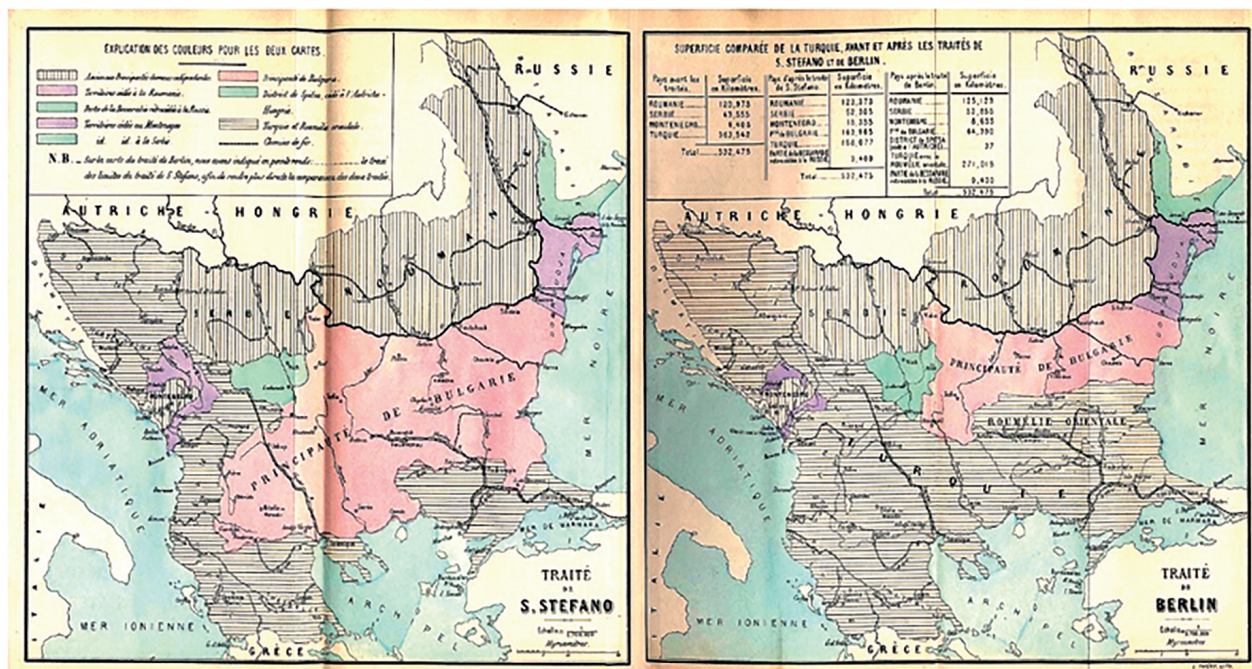
A fost nevoie de un nou război ruso-turc (1877-1878), precum și de Congresul de la Berlin (1878), pentru ca Balcanii să iasă din anonimatul geopolitic și să intre pe tabla de negociere a marilor puteri din Europa. Pentru mulți lideri și diplomați europeni, conferința de pace pan-europeană a fost contextul în care aceștia, după cum aprecia

cancelarul german Otto von Bismarck, au aflat că există „locuri despre care nimeni nu auzise înainte de acest război (ruso-turc n.n.).”¹

Organizat la inițiativa Germaniei, acest prim proiect de diplomație continentală al noului stat rezultat în urma războiului franco-prusac (1871) a avut ca obiectiv soluționarea *Mării Crize Răsăritene*. Printr-un veritabil tur de forță diplomatic, cancelarul Bismarck a adus la aceeași masă (simbolic, dar și fizic – o singură piesă de mobilier în formă de potcoavă) reprezentanți ai tuturor actorilor relevanți în plan european, imperii și mari puteri: Imperiul Britanic, Austro-Ungaria, Turcia, Rusia, Franța, Italia și, evident, Germania. Justificarea acestei disponibilități de mediere internațională s-a făcut din postura de „intermediar onest”, după cum s-a autointitulat oficialul german, care a motivat că statul pe care îl reprezintă nu are niciun interes în regiunea Balcanilor.

Contextul organizării acestui congres a fost generat de nemulțumirea marilor puteri occidentale cu privire la influența pe care Imperiul Țarist a dobândit-o în spațiul balcanic după Tratatul de la San Stefano (martie 1878). Încheiat imediat după înfrângerea Înaltei Porți în războiul ruso-turc (1877-1878), documentul a fost rezultatul unor negocieri directe între reprezentanții diplomați din Sankt-Petersburg și Istanbul. Aflat într-o poziție de forță, Imperiul Țarist impunea materializarea unui proiect politic prioritar – constituirea unui stat slav sud-dunărean – Bulgaria, care integra teritorial spațiul balcanic dintre Dunăre și Marea Egee. Prin această mișcare de tip „maskirovka”, susținând că miza acestui demers este protejarea fraților slavi sud-dunăreni, țarul Alexandru al II-lea realiza un alt deziderat strategic al Rusiei expansioniste – **accesul la o „mare caldă”**.

În subsidiar, diplomația de la Sankt-Petersburg mai obținea un avantaj geopolitic – devenea un competitor în Balcani pentru Serbia. În acest context sârbii au pierdut statutul de „frate favorit”, fapt ce i-a făcut mult mai maleabili la cerințele fratelui slav mai mare. De altfel, această strategie duplicitară, aplicată pe relația cu Serbia și Bulgaria, a fost o constantă a diplomației de la Sankt-Petersburg/Moscova de după Congresul de la San Stefano și până în prezent.

Hărțile cu împărțirea Balcanilor după tratatele de la San Stefano și de la Berlin

Derulate timp de o lună (13 iunie - 13 iulie), lucrările congresului de la Berlin s-au finalizat de o manieră care a nemulțumit toate părțile implicate, cu excepția Germaniei. Împărțirea spațiului balcanic nu a ținut cont de realitățile etnice, culturale și religioase, respectiv de interesele marilor puteri. Acceptate tacit ca o situație tranzitorie, deciziile Congresului au generat premisele pentru o nouă confruntare de proporții între puterile europene, cu participarea sateliților din Balcani.

Din perspectiva rusă, eșecul Congresului de la Berlin a fost sintetizat de conducătorul delegației imperiale la negocieri, prințul Gorceakov: „Mai devreme sau mai târziu (...) Rusia va trebui să se lupte (...) pentru locul întâi în Balcani și pentru rolul de conducător al slavilor: pentru atingerea acestui țel, Rusia va trebui să facă sacrificii pentru slavii aflați sub stăpânirea austriecilor sau turcilor și să se preocupe de libertatea și întărirea puterii lor. Să aibă drept țel simpla emancipare a slavilor, să se mulțumească cu succesul doar pe plan uman ar fi o prostie, ar fi condamnatibil”. Declarația oficialului rus a sintetizat, într-o manieră neechivocă, miza pe care Balcanii au reprezentat-o (și o reprezintă) pentru Rusia.

La finalul sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea, Imperiul Țarist și-a continuat demersurile de consolidare a influenței în

Balcani, prin executarea unei veritabile echilibristici diplomatice atât pe relația cu statele slave – Serbia, Bulgaria și Muntenegru, cât și cu imperiile competitori: Austro-Ungar și Otoman. Din această perspectivă este relevantă alternanța relațională diplomatică pe axa Sankt-Petersburg – Belgrad, respectiv Sankt-Petersburg – Sofia. La început de secol XX, o anumită dinamică economică între Serbia și Imperiul Austro-Ungar a determinat Rusia să strângă relațiile cu Bulgaria. Apoi, în contextul în care Aleksander of Battenberg și Ferdinand I, domnitori bulgari de origine germană, au promovat politici care contraveneau intereselor Rusiei în zonă, Imperiul Țarist s-a reorientat spre Belgrad.

În această dinamică regională, imprimată de Rusia pentru slăbirea Imperiului Otoman, țarul avea nevoie de un aliat pe tronul Serbiei, însă regele sârb, Alexandru Obrenovic, părea mai deschis cooperării cu Imperiul Austro-Ungar. Acest aspect a nemulțumit Rusia, context în care, în 1903, organizația panslavistă „Mâna Neagră”, apropiată ideologic și finanțată de Rusia, l-a asasinat regele sârb, atentat care a facilitat revenirea pe tron a dinastiei Karadjeordjevic. Exemplul de mai sus este relevant cu privire la faptul că istoria are tendința de a se repeta: de exemplu, în anul 2016 în Muntenegru a izbucnit un scandal pe fondul descoperirii unei conspirații

care viza destabilizarea acestui stat și asasinarea celui mai longeviv lider politic balcanic, Milo Djukanovic. Printre cei acuzați se numără cetățeni sârbi și ofițeri de informații ruși.

Începutul secolului al XX-lea a reprezentat o perioadă extrem de dificilă pentru spațiul balcanic. Tensiunile acumulate de națiunile din Balcani și generate mai ales de disoluția rapidă a Imperiului Otoman s-au manifestat prin două războaie în peninsulă, unul dus de o coaliție de state sud-dunărene împotriva opresorului turc, iar cel de-al doilea între aliații din primul război. Practic cele două conflicte au fost semnalul care prevestea prima conflagrație mondială.

După anul 1918, odată cu reconfigurarea politico-administrativă a statelor din Balcani, respectiv disoluția Imperiului Țarist, și până la căderea zidului Berlinului (1989), Moscova a părut că a scos Peninsula Balcanică de pe harta intereselor sale strategice. A fost doar o iluzie geopolitică, deoarece, indiferent de regimul politic, spațiul sud-est european, cu accent pe Balcani, a reprezentat și reprezintă un obiectiv strategic pentru Rusia. Recursul la istorie realizat mai sus este de natură a furniza câteva repere după care se ghidează și în prezent Moscova în procesul de reintegrare a spațiului balcanic în portofoliul de negociere cu Occidentul.

Competiția strategică pentru Balcani: *maskirovka* versus reziliență

La 30 de ani de la dezintegrarea Federației Iugoslave, tectonica spațiului balcanic înregistrează tensiuni în creștere, care transmit un mesaj de avertisment: sintagma de „butoiul cu pulbere al Europei” poate fi oricând reconfirmată. Practic, Balcanii oferă și în prezent perspectiva unui spațiu fragmentat, măcinat de ambiții locale și dispute istorice, teritoriale și cultural-religioase, la care jucători globali și regionali (Occidentul, F.Rusă, China, statele arabe) se raportează ca la o veritabilă tablă de șah în care pionii, nebunii, caii etc. nu poartă *arme*, ci tastaturi și cecuri, au conturi pe platforme de socializare și în bănci internaționale. Evaluarea strategiilor aplicate de principalii doi competitori pe spațiul balcanic, F. Rusă și infrastructura euro-atlantică, relevă o postură mult mai agresivă a Moscovei, care nu dorește doar să contracareze mișcările adversarului, ci să îl determine să intre

în logica sa. În plus, în implementarea proiectului de re-ancorare la geopolitica balcanică, F.Rusă beneficiază de o foarte bună expertiză pe cel puțin două domenii majore: specificitățile spațiului balcanic și tehnicile conflictului hibrid.

Pentru a înțelege regulile după care Moscova joacă în Balcani este indicat să ne raportăm la Directiva sovietică pentru comandamentele superioare ale armatei din anul 1924, în care se precizează clar principiile de bază ale *maskirovkăi*: „camuflarea/diversiunea operațională trebuie să fie bazată pe *naturalețe, diversitate și continuitate*, incluzând secretul, imitația, acțiunile demonstrative și dezinformarea”.

În consecință, eficiența strategiei rusești de recâștigare a influenței în spațiul balcanic comparativ cu cea euro-atlantică este dată de abordarea de către F.Rusă a realităților regionale într-o manieră diametral opusă celei occidentale. Pentru Moscova, Balcanii au fost fundalul absolut necesar profilării imaginii de succes al Bizanțului, din perspectivă religios-culturală, și de protector al fraților slavi sud-dunăreni, din perspectivă politică. Totodată, spre deosebire de Occident, care s-a raportat la Peninsula Balcanică într-o manieră periferică, de izolare, Rusia a avut o strategie inclusivă, care s-a regăsit constant în proiectele geopolitice ale tuturor conducătorilor ruși, fie că vorbim de cnezi, țari sau președinți.

După dezintegrarea U.R.S.S., pentru obținerea unui efect maxim cu resurse puține, Moscova a apelat la tactica favorită: *maskirovka*, demers care a generat Occidentului percepția eronată potrivit căreia Rusia a efectuat o retragere totală din spațiul balcanic. Practic, analizarea acțiunilor derulate de F.Rusă în ultimii 30 de ani relevă faptul că Moscova a executat o repliere a resurselor sovieto-ruse deținute în Balcani în zona de reziliență activă: păstrarea unor capete de pod pe componenta politică și economică, concomitent cu ranforsarea graduală a unui nou tip de război imagologic pe două proiecte strategice scoase de la naftalina istoriei: panslavismul și ortodoxia. Practic, prin aplicarea acestui concept de reziliență activă, Moscova nu numai că urmărește revenirea la un *statu-quo* de acum 30 de ani, ci și amplificarea acțiunilor hibride în spațiul occidental prin intermediul structurilor și platformelor dezvoltate în comun cu partenerii balcanici, atașați proiectelor geopolitice rusești.

1990s | Managing conflicts

- Russia votes in favour of trade embargo on Yugoslavia in UN
1992
- Participation in the London Peace Conference on Yugoslavia
1992
- 1,000 peacekeepers deployed in Croatia, as part of UNPROFOR
1992-1995
- Establishment of the Contact Group (alongside France, Germany, UK and U
1994
- 1,200 peacekeepers in Bosnia and Herzegovina, as part of SFOR
1996-2003
- 3,150 peacekeepers in Kosovo as part of KFOR
1999-2003

2000s | Economic expansion

- LUKoil acquires a 79.5% share in Beopetrol in Serbia
2003
- Russian oligarch purchases aluminium plant in Montenegro
2005
- Zarubezhneft buys Brod oil refinery and lubricant producer Modrice
in Bosnia and Herzegovina
2007
- Gazprom Neft acquires majority share in Naftna Industrija Srbije
2008
- Sberbank and VTB enter Western Balkan banking sector
2012
- Russian senator and entrepreneur gains control over
Skopje's heat production and supply
2012

2010s | Challenging the regional order

- Establishment of Russian-Serbian Humanitarian Centre in Nis
2012
- Russian media outlet Sputnik News begins broadcasting in Serbian
2014
- Russia bans imports of fruits and vegetables from
Bosnia and Herzegovina
2014
- Russia abstains from extending EUFOR in Bosnia and Herzegovina
2014
- Montenegro exposes coup, with plotters consisting of Russian and
Serbian nationals
2016
- Montenegro is targeted by multiple Russian cyber attacks
2016-17
- Violent protests in North Macedonia reportedly sponsored by
a Russian businessman and former MP from Russia's ruling party
2018

Repere generice privind etapele strategiei hibride a Rusiei pentru reinsertia în spațiul balcanic

Pe de altă parte, cele două concepte care au alimentat timp de peste trei secole ambițiile imperialist-expansioniste ale Rusiei (panslavismul și ortodoxismul) sunt parte integrantă a abordării hibride utilizate, în prezent, de Moscova împotriva Occidentului în spațiul balcanic. Obiectivele acestei abordări sunt: creșterea vizibilității în spațiul țintă; reconfigurarea infrastructurii umane locale de sprijin în mediile politic, cultural, religios; preluarea unor obiective economice strategice, preponderent din zona de energie, prin care să fie valorificate resursele rusești de petrol și gaze; consolidarea relațiilor instituționale pe zona militară și de politică externă; amânarea procesului de integrare în Uniunea Europeană; contracararea extinderii NATO.

Pentru atingerea acestor obiective Moscova și-a consolidat influența în Balcanii de Vest prin intermediul a trei vectori:

- *diplomatic* - din postura de membru al Consiliului de Securitate al ONU, F.Rusă se asigură că orice proiect care interferează cu interesele sale strategice în spațiul balcanic va fi blocat prin *veto*; un exemplu în acest sens este și *veto*-ul la recunoașterea internațională a Kosovo – demers care, în subsidiar, i-a consolidat relația cu Serbia și cu entitatea sârbă din Bosnia și Herțegovina, Republica Srpska;
- *etno-religios și cultural* – panslavismul ortodox este un vector extrem de eficient în refacerea relațiilor Rusiei cu Balcanii; deschiderea de centre culturale *Russky Mir* în principalele orașe din Serbia și Republica Srpska, a unei reprezentanțe a Institutului rus de Studii Strategice la Belgrad, a Centrului Cultural Casa Rusă, a Fundației pentru Cultură Strategică etc., sunt demersuri care relevă amplitudinea strategiei *soft* implementată de Rusia în spațiul balcanic;
- *economic* – Rusia a preluat într-o manieră agresivă obiective strategice din infrastructura energetică, agricolă, comercială, bancară, turistică și de comunicații din Serbia, Bosnia și Herțegovina, Macedonia de Nord și Muntenegru; în prezent, jucători

importanți din domeniul energetic, precum Gazprom, Gazpronieft sau Lukoil dețin cote mari de piață în statele din Balcani; similar, banca de stat Sberbank a achiziționat subsidiarele balcanice ale grupului financiar austriac Volksbank International.

De departe, cea mai dinamică componentă a strategiei ruse în Balcani este propaganda. Sub pretextul creșterii vizibilității activităților derulate de vectorii Moscovei în regiune au fost deschise subsidiare ale unor companii media rusești sau au fost dezvoltate platforme mass-media locale, printre care Vostok, Russky Rec, Russya i Srbija – ultimele două editate de Rossijskaja Gazeta. Evident că și aceste platforme funcționează într-o logică unitară, articulată, care vizează: promovarea viziunii Moscovei cu privire la evenimente globale și regionale (de exemplu, conflictul din Ucraina, extinderea NATO etc.); discreditarea structurilor occidentale politico-militare; consolidarea imaginii Rusiei ca singur aliat, interesat de menținerea unui climat de pace și cooperare în plan regional.

Acțiunile propagandistice ale Moscovei se derulează în baza unor strategii bine fundamentate pe datele și informațiile furnizate de o infrastructură cyber-tehnologică diversificată, din care fac parte platforme precum Internet Research Agency LLC – IRA, MediaSintez LLC, GlavSet LLC, MixInfo LLC, Azimut LLC, NovInfo LLC etc.

Analiza produselor livrate, respectiv a platformelor media utilizate în cadrul acțiunilor de propagandă indică faptul că Moscova a identificat și operează cu trei categorii socio-economice:

- segmentul de vârstă de peste 45-50 de ani – *cutia de rezonanță* formată din populație activă, care nu mai îndeplinește condițiile stabilirii într-un stat european; acest segment social are deja o opinie anti-occidentală, atât ca o consecință a conflictelor din spațiul ex-iugoslav, cât și datorită condiționalităților ideologizate pe care Bruxelles-ul le impune în raport cu specificitățile locale; în subsidiar, acest segment de populație funcționează și ca o părghie de control a factorului politic local;

- segmentul de vârstă cuprins între 25 și 45 de ani – *bumerangul* – populație activă care este interesată și optează pentru stabilirea în state europene din dorința unui standard de viață crescut atât pentru sine, cât și pentru descendenți; acest segment social, chiar dacă pleacă din spațiul balcanic, rămâne în continuare conectat la „cutia de rezonanță” și, în contextul acumulării de frustrări pe baza unui anumit tip de etichetare de către populația autohtonă din statele de rezidență, retransmit în statul/comunitatea de origine mesajul anti-occidental, consolidându-l și credibilizându-l;
- segmentul 16 – 25 de ani – *amplificatorul* – populație tânără, în proces de formare sau în curs de integrare pe piața muncii, cu abilități tehnologice foarte bune și repere identitare volatile; acest segment social reacționează la stimuli de tipul emoțional/instinctual, pe care îi diseminează rapid în rețelele sociale din care face parte; membrii acestui segment au o reactivitate socială crescută, aspect care îi predispune la implicarea în proiecte de tip cinetic – manifestații, proteste etc.

Pe de altă parte, accentul pus de Moscova pe componenta propagandistică pentru consolidarea prezenței în spațiul balcanic este determinat de două repere esențiale: timp și bani. În contextul geopolitic actual putem estima că Rusia nu beneficiază într-o cantitate satisfăcătoare de niciunul dintre cele două repere, fapt ce îi limitează spațiul de manevră.

În consecință, strategii ruși au dezvoltat și implementat un nou concept hibrid menit să ajute Moscova să câștige timp și să identifice alte resurse financiare care să-i susțină ambițiile globale și care poate fi definit prin raportarea la un termen economic: *lohn-ul geopolitic*. Materializarea acestui concept necesită implicarea unui stat terț, care este dispus să participe cu resurse umane, financiare, politice, la comanda și în baza strategiei Moscovei, la dezvoltarea, într-un stat din Balcanii de Vest, unei infrastructuri favorabile intereselor ruse. Evident că implicarea statului terț are o motivație concretă – obținerea de beneficii proprii în statul vizat, cât și a

unei „linii de credit” la Kremlin, care se poate materializa în stipendii de ordin politic, economic (energie, comerț etc.), securitar. Iar acțiunile din ultimii ani ale unor guverne europene și asiatice în Balcani indică faptul că Moscova nu duce lipsă de parteneri dispuși să coopereze în acest regim.

Complementar, Rusia apelează și la un arsenal propriu care variază de la presiuni economice, interferența în afacerile interne, campanii țintite de presă pentru influențarea opiniei publice, sprijinirea unor grupări naționaliste în state balcanice cu un parcurs pro-european și pro-NATO mai clar definit. De menționat că în acest portofoliu de acțiuni ofensive au intrat și atacuri în mediul *cyber* împotriva unor instituții, grupuri sau persoane care susțineau proiectele integratoare euro-atlantice.

Un alt instrument de tip soft este cooptarea unor actori locali în proiectele regionale ale Moscovei, în schimbul unei susțineri politice sau a unor beneficii economice. Astfel, F.Rusă a construit parteneriate/alianțe cu „power-brokeri” din Serbia sau state cu o populație sârbă semnificativă (R.Srpska din Bosnia și Herțegovina). Relația consolidată cu Moscova a fost benefică, din perspectivă politică, pentru lideri precum Aleksandar Vucic sau Milorad Dodik, care au reușit să-și consolideze influența pe scena politică internă și regională. Pentru președintele sârb, suportul Moscovei a fost esențial în opoziția față de cererile constante ale UE și NATO de recunoaștere a statalității Kosovo. Asumarea unui astfel de demers ar fi avut consecințe dramatice pentru cariera politică internă a lui Vucic. Similar, Milorad Dodik a obținut funcția de membru al președinției tripartite a Bosniei și Herțegovina, din partea sârbo-bosniacă, mergând pe un mesaj anti-NATO și anti-integrare a entităților din Bosnia într-o structură statală centralizată.

În situații extreme, Moscova a apelat și la tehnici subversive, derulând campanii de dezinformare la adresa unor actori guvernamentali sau neguvernamentali care au manifestat susținere față de procesul de integrare euro-atlantică a statelor din Balcanii de Vest. Cele mai virulente campanii mediatice au fost duse în perioada 2015-2016 în Muntenegru și în 2017-2018 în Macedonia de Nord. Miza acestora

a fost decredibilizarea actorilor politici și civili locali implicați în negocierile cu UE și NATO. În contextul în care campaniile mediatice au eșuat, au existat suspiciuni că structuri cu legături la Moscova ar fi planificat executarea, în 2016, a unei lovituri de stat în Muntenegru, acțiune care ar fi vizat și asasinarea președintelui Milo Djukanovic. Dejucarea acestui demers s-a soldat cu arestarea unor cetățeni ruși și sârbi. Acest incident ridică o întrebare legitimă: până unde este dispusă Moscova să meargă pentru păstrarea influenței în Balcani?

Concluzii

Anvergura și diversitatea arsenalului hibrid folosit de F.Rusă în Balcani relevă importanța deosebită pe care spațiul sud-dunărean, în general, și Serbia, respectiv Republica Srpska, în special, o reprezintă pentru Moscova. Un element suplimentar, de natură a confirma teza sus-menționată, este faptul că problematica balcanică este gestionată de către Secretarul Consiliului de Securitate al Federației Ruse, Nikolay Patrușev.

În subsidiar, la momentul actual F.Rusă mai beneficiază de o serie de avantaje în raport cu competitorul euro-atlantic: dezvoltă o strategie hibridă ofensivă, în timp ce Occidentul este interesat de componenta defensivă, de tip reziliență; deși se derulează în medii civile, infrastructura operațională rusească este fie militară, fie funcționează într-un regim militarizat; inițierea și derularea unui conflict hibrid de către F.Rusă se realizează în baza unei strategii și a unei comenzi unice; experiența rusească în derularea unor acțiuni hibride a fost rafinată în cursul a peste un secol (în 1904, Imperiul Țarist deschidea prima școală militară în care cadeții studiau tactici și proceduri diversioniste).

În contrapartidă, actorii euro-atlantici, chiar dacă sunt în curs de conceptualizare și construire a unor capacități de răspuns la crize generate de conflicte de tip hibrid, au un set de avantaje strategice: resurse financiare consistente; o tehnologie/infrastructură tehnică net superioară; resursă umană mai numeroasă și bine calificată; o mai mare diversitate instituțională (publică sau privată) care poate fi implicată în măsuri de contracarare.

Analizând, la momentul actual, impactul narativului rus în spațiul balcanic se poate concluziona că Moscova deține un mic avans în ceea ce privește capacitatea de promovare a intereselor geopolitice. Pe de altă parte, strategii de la Kremlin sunt conștienți că acest avantaj se poate epuiza rapid în contextul în care UE și NATO vor decide să articuleze o strategie unitară, coordonată, de integrare a statelor din Balcanii de Vest în infrastructura euro-atlantică. Acest aspect este relevat de repere relativ minore – majoritatea cetățenilor din Balcani și-ar dori să locuiască, să studieze și să muncească în Occident și nu în F. Rusă.

În consecință, în timp ce pentru Moscova provocarea majoră în Balcani este identificarea unor alternative care să-i conserve gradul de tracțiune comunitară a narativului propriu, pentru Bruxelles și Washington provocarea este asumarea unei decizii irevocabile și predictibile temporar de integrare a statelor din Balcanii de Vest în UE și NATO.

Bibliografie:

1. WACHTEL, Andrew Baruch, *Balcanii. O istorie despre diversitate și armonie*, Editura Corint, București, 2017.
2. PREVELAKIS, Georgios, *Balcanii – cultură și geopolitică*, Editura Corint, 2001.
3. GLENNY, Misha, *Balcanii - naționalism, război și Marile Puteri (1804-2012)*, Editura Trei, 2020.
4. JELAVICH, Barbara, *History of the Balkans. Eighteenth and Nineteenth Century*, Cambridge University Press, 1983.
5. HLIHOR, Constantin, *Istorie și geopolitică în Europa secolului XX/ Considerații teoretice și metodologice*, Editura RAO, București, 2001.
6. BIACHINI, Stefano, *Problema iugoslavă*, Editura BIC ALL, Timișoara, 2003.
7. https://en.wikipedia.org/wiki/Treaty_of_San_Stefano#/media/File:Karti_od_Sanstefan_i_Berlinski_kongres_1878.jpg.
8. <https://carnegieendowment.org/2019/02/06/russia-s-game-in-balkans-pub-78235>.
9. <https://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/2021-12-27/russia-playing-fire-balkans>.
10. <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/russia-strategic-interests-and-tools-of-influence-in-the-western-balkans>.

IMPACTUL PROFILULUI PSIHOLOGIC AL POPORULUI ROMÂN ÎN SFERA SECURITĂȚII NAȚIONALE. ROLUL EDUCAȚIEI ÎN PREVENIREA INFLUENȚEI SUBVERSIVE DIN SPAȚIUL CIBERNETIC

*Claudiu Marius IONESCU**

Abstract

Cyberspace is currently the ideal environment for carrying out actions of subversive, non-kinetic influence, through which a number of political, military, economic and strategic advantages can be obtained without major costs or through which a state can be destabilized, also known as cyber-influence actions.

These social engineers or social influencers, in fact applications of socio-human sciences launched with the help of information technologies (applications, computer systems and modern technological infrastructures), aim to change attitudes and behaviors by altering and manipulating information.

We can talk here about psychological warfare or information warfare, but whatever name these actions would be, they will be based on the subtle mechanisms of the human brain but also a certain psychological profile of the population of interest.

Keywords: *cyber-influence, cyberspace, social engineering, psychological profile, influence, manipulation, propaganda, misinformation, social media.*

Introducere

În anul 2019, Hans Klemm, ambasadorul Statelor Unite ale Americii la București, afirma pentru postul de radio Europa Liberă¹ că propaganda și dezinformarea par să fi depășit nivelul confruntărilor clasice, iar atacurile cibernetice asupra NATO și, în general, asupra statelor aliate sunt în creștere. În context, diplomatul aprecia că în România nivelul de propagandă rusă și încercările de influență malignă sunt îngrijorător de ridicate.

Afirmația diplomatului american întărește ideea că, deși aparent este pace, populația României este expusă permanent la o serie de acțiuni cu efecte psihologice, dezvoltate de diverse entități

statale și non-statale, ce pot funcționa independent de alte tipuri de operațiuni militare.

Acțiunile cu efecte psihologice sau de influențare ideologică au fost utilizate dintotdeauna în cadrul interacțiunilor dintre state, în scopul obținerii unor avantaje politice, economice sau militare, dar aceste acțiuni s-au „reinventat” în prezent, cu ajutorul tehnologiei din domeniul comunicațiilor digitale și al platformelor social media, al algoritmilor² de studiere a comportamentelor, sistemelor de targeting de grup și al boți-lor. Tehnologiile moderne, bazate pe achiziții de date, capabile să studieze grupuri de interes, să genereze profile și se identifice vulnerabilități, sunt utile pentru

* *Autorul este expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.*

influențarea simultană a unor mari mase de oameni, având la bază studii ale unor specialiști în științe socio-umane, marketing (economic și politic) și neuroștiințe, ajungându-se astfel la conceptul de „militarizare” a științelor sociale.

Importanța cunoașterii profilului psihologic al unui popor

De-a lungul evoluției sale, poporul român și-a dezvoltat un profil psihologic particular, care i-a influențat istoria. Încă de la începutul secolului al XX-lea, sociologii români au încercat să îl analizeze cu instrumente științifice specifice vremurilor, descoperind astfel o serie de particularități de ordin psihologic (calități și vulnerabilități de neam) care ne caracterizează. Cu acelea care ne dezvoltă ar trebui să ne mândrim, iar pe cele care ne limitează dezvoltarea și ne vulnerabilizează față de acțiunile de contaminare psihologică ar trebui să le modelăm prin politici publice. „Cunoașterea sufletului unui neam, cu dezvoltarea calităților și defectelor acestuia nu este o operă de patriotism, ci o serioasă operă de știință”, spunea sociologul Constantin Rădulescu-Motru în anul 1937.

Uneori, acțiunile/inacțiunile societății românești la o serie de evenimente din istoria modernă au surprins specialiștii prin modul original de manifestare. Este posibil ca specificul manifestărilor să se datoreze unui anumit tipar al profilului psihologic al poporului român, format prin adaptarea la această zonă geografică și la influențele externe manipulative sau poate fi rezultatul combinării celor două.

Studiile unor sociologi și psihologi români consacrați³, referitoare la psihologia poporului român, din 1907 și până în prezent, au arătat cu obiectivitate o serie de factori comportamentali și de mentalitate specifici. Astfel de studii au început cu Dumitru Drăghicescu – diplomat, filozof, politician și sociolog român, autorul lucrării „Din psihologia poporului român” (1907)⁴, urmat de Constantin Rădulescu-Motru, cu a sa lucrare „Psihologia poporului român” (1937)⁵ – un studiu bazat pe metodologia de vârf din vremea sa, dar cel mai modern studiu aparține echipei profesorului Daniel David, din cadrul

Universității „Babeș Bolyai”, și a fost publicat în anul 2015: „Psihologia poporului român. Profilul psihologic al românilor într-o monografie cognitiv-experimentală”⁶.

Dumitru Drăghicescu scria în 1907 că „românii sunt pasivi și individualiști față de legi, mimează respectul doar spre a le ocoli cu abilitate. Sunt duplicitari și nu duc la capăt lucrurile începute. Nu respectă ierarhiile și fiecare vrea să-și fie unicul stăpân. Sunt indisciplinați în muncă și se tem mai puțin de sărăcie decât de efort. Dar dacă, prin caracterul lor, românii sunt inferiori altor neamuri, prin inteligență, în schimb, ei sunt superiori”⁷.

După 30 de ani, Constantin Rădulescu-Motru relua aceleași teme în cartea sa „Psihologia poporului român”, referitoare la calitățile și defectele românilor prin comparație cu alte popoare apusene, pe care el le considera la acea vreme progresiste, identificând următoarele particularități:

- *Individualismul*: „Românul ia inițiative la el în casă, iar când vine vorba de economie, societate, politică fiecare român face ce crede că va face toată lumea. A ieși din rândul lumii este pentru săteanul român nu doar un simplu risc, ci o nebunie”;⁸
- *Lipsa de perseverență*: „În timp ce popoarele apusene muncesc metodic, românului îi place să lucreze în salturi, cu lungi perioade de odihnă, la nevoie concentrând toată munca pe ultima sută de metri sau cum o altă vorbă populară zice: îngrășând porcul în Ajun”;
- *Indisciplina*: „Nici cei care fac legile nu le respectă, nici cei pentru care se fac nu le respectă”;
- *Conformismul*: „Nu este țară în hotarele lumii civilizate în care gura lumii, gura satului, să aibă mai multă trecere... Când un român stă la îndoială, fiți siguri că el nu stă fiindcă are o convingere personală de apărare, ci fiindcă nu știe încă de partea cărui grup să se dea”;
- *Naționalismul*: „Întotdeauna preocupat de ce zic alții, superficial când vine vorba să ia singur hotărâri, naționalist de față, românul pare a trăi mai mult cu conștiința de grup”.

După cercetarea efectuată în perioada 2010-2015, profesorul Daniel David⁹ a arătat că profilul psihologic de adâncime¹⁰ al românilor prezintă aspecte psiho-comportamentale relativ stabile, generate de evoluția sa istorică într-un anumit context geografic, iar în realitate nu suntem foarte diferiți față de alte popoare: „La nivelul profilului psihologic de adâncime al poporului român regăsim aspectele fundamentale de personalitate existente în majoritatea culturilor lumii (aici probabil că nu suntem nici mai buni, nici mai răi ca alte popoare ale lumii)”¹¹. De asemenea, „aceste dimensiuni de bază se pot exprima la nivelul profilului psihologic de suprafață¹² în funcție de contextul socio-cultural”. Lucrarea mai subliniază că dacă profilul psihologic de suprafață al românilor nu indică valori bune, aceasta nu se datorează lipsei unui potențial în profilul de adâncime, ci contextului psiho-social în care ne dezvoltăm, care nu ne favorizează exprimarea corectă. Altfel spus, dacă românii se comportă într-un anumit fel în societatea românească, ei pot avea un comportament diferit în alt spațiu socio-cultural.

Încercări de modernizare a spațiului socio-cultural românesc

De-a lungul istoriei moderne au existat încercări repetate de a moderniza societatea românească prin refacerea infrastructurii mentale a unei națiuni traumatizate de experiențe istorice nefericite, din cauza cărora pierduse o serie de valori cum este cultul muncii și al lucrului bine făcut, sentimentul de solidaritate socială, de respect al valorilor care întăresc reziliența unui stat în fața amenințărilor de ordin psihologic.

Unul dintre exemplele relevante este curentul iluminist bănățean sau Școala Ardeleană. În 1886, în articolul „*Învățătorul, factor și pionier al timpului*”¹³ se încerca conștientizarea faptului că „școala este baza culturii, aici se pune fundamental pe carele zidim templul culturii”, iar rolul ei este „de a forma și întemeia caracterul societății”. Ulterior, după 1918, în cadrul organizării noului stat român, au fost încercări repetate de a transforma societatea românească într-una de tip apusean, considerată de autoritățile

române de atunci ca fiind una performantă, prin diferite reforme și programe de educare în școli.

În anul 1933, Dimitrie Gusti, proaspăt numit în funcția de director general al Fundației Culturale Regale „Principele Carol” și, ulterior, ministrul al educației, a desfășurat o cercetare monografică a satului românesc printr-un program numit „intervenție socială”¹⁴, respectiv trimiterea la țară a unor echipe mici cu scopul de a organiza activități culturale în zona satelor românești, într-o gamă diversificată, de la zootehnie și agricultură, metode de asociere comercială, până la educație și îngrijire copii, apelând la specialiști ca Henri H. Stahl, Anton Golopeniția, Octavian Neamțu, care au acceptat demersul sociologului român, considerându-l ca fiind „o provocare de inginerie socială”¹⁵. Acest tip de campanii monografice de inginerie socială au avut un rol modernizator pentru satele românești și au urmărit îmbunătățirea situației locuitorilor din mediul rural.

Aceste programe și-au atins parțial scopul – s-a reușit alfabetizarea unei mari părți din populație, conservarea limbii române (în Banat și Transilvania), dar mentalitatea poporului român a rămas cu nenumărate tendințe gregare/ arhaice. Gregarismul, spunea Constantin Rădulescu-Motru, nu este o rușine, ci „este o stare obișnuită la toate popoarele tinere care nu au avut ocazia să se cultive mai adânc din cauza tinereții lor și de tinerețe să nu se rușineze nimeni, rușinos este când poporul nostru ar mai păstra starea de gregarism și după ce ar mai înceta să fie un popor tânăr”.

Exemple de utilizare a profilului psihologic al unui popor în conflictele militare

În cadrul unei operații informaționale, o serie de caracteristici de ordin cultural specifice unui popor pot fi exploatate în cadrul unor acțiuni de contaminare psihologică și pot reprezenta, astfel, vulnerabilități în cadrul securității sistemelor sociale și informaționale.

Un exemplu de utilizare a profilului psihologic al unui popor în acțiuni politico-militare poate fi studiul unui eminent antropolog american, Ruth Benedict¹⁶, întocmit în anul

1941 la comanda Office of War Information (agenția guvernamentală americană însărcinată cu propaganda), care avea nevoie de informații despre România, țară care tocmai declarase război SUA. În acest sens, Ruth Benedict a elaborat (în șase luni) un studiu referitor la cultura și comportamentul specific al românilor (fără a vizita țara), bazându-se pe interviuri și o serie de aspecte de ordin cultural ale poporului român. Studiul a fost considerat de beneficiari ca fiind unul reușit și a fost utilizat pe timpul celui de-al Doilea Război Mondial de către specialiștii americani în relația cu România. Deși lucrarea a fost efectuată fără o documentare în teren, în urma cercetărilor renumitului antropolog ne-a rămas un important studiu (publicat în limba română în anul 2002)¹⁷ referitor la poporul român din anul 1941. Abordarea inițiată de Ruth Benedict poartă, în prezent, denumirea de *cultural intelligence* (CQ) și a fost utilizată cu succes în acțiunile de contra-insurgență ale armatei SUA din Irak și Afganistan.

În contextul actual, în cadrul pregătirii/planificării operațiilor militare, se pune accent pe cunoașterea psihologică a populației din zona de intervenție, aceste date fiind introduse în grile de tipul PMESII¹⁸/ASCOPE¹⁹, contribuind la eficientizarea acțiunilor din teatrele de luptă. Astfel, militarii dislocați sunt conștienți de tipurile de populații din zonă, mentalități, preconcepțiile și valorile acestora. Subtilitățile de natură culturală și de mentalitate locală au căpătat o importanță din ce în ce mai mare tocmai pentru că s-au conștientizat vulnerabilitățile generate de necunoașterea acestora.

Valențe ale impactului profilului psihologic în sfera cyber-influence

O caracteristică culturală specifică la nivel global în așa-zisa „epocă post-adevăr” este neîncrederea generalizată în autorități și încrederea în lideri de opinie spontani, nespecializați (artiști, sportivi, vlogeri numiți și „*creatori de conținut*”). Pozițiile publice ale acestor lideri pe anumite teme devin „virale” la scurt timp după publicare, formează opinii și chiar mentalități, mesajul unora dintre aceștia generând polarizare

socială ce poate conduce la frământări sociale, în special când sunt augmentate cu acțiuni de influență ideologică, planificate și desfășurate din afara țării de către entități statale și non-statale interesate de destabilizarea unei țări.

Un exemplu în acest sens este analiza efectuată în anul 2017 de către o comisie parlamentară a SUA referitoare la intervenția unor state (în special Rusia) în acțiuni de destabilizare socială, prin intermediul platformelor mass-media. Comisia a audiat, cu ușile închise, conducerea companiilor Twitter, Facebook, Google și a analizat efectele imixtiunii unor țări ostile SUA, care, prin campanii abile, subversive, susținute în zona social-media, și utilizând platforme ale acestor companii, au influențat alegerile prezidențiale din SUA și au reușit să polarizeze societatea americană, să adâncească disputele interne prin postarea unor mesaje care țin de ură rasială, de migrație, de drepturile omului, de LGBT, de creștinism. S-a reușit astfel divizarea unor categorii de persoane precum veteranii/militarii sau nord americani/sud-americani. Potrivit analizei comisiei, doar Rusia, cu extrem de puține fonduri, prin campanii țintite, a reușit să expună peste 150 de milioane de americani, cu ajutorul a 2752 de conturi Twitter care au generat conținut electoral și pe teme care au polarizat societatea: ură rasială, migrație, controlul armelor, LGBT. Comisia a vorbit atunci pentru prima dată despre *războiul cyber-informațional*.

În acest context, se poate evidenția ideea că există posibilitatea ca anumite caracteristici socio-culturale din spațiul românesc să vulnerabilizeze masiv populația României la contaminarea psihologică modernă, respectiv la acțiunile de inginerie socială desfășurate prin intermediul tehnologiei digitale. Practic, lipsa unui stoc educațional, general și de specialitate, predispune la o manipulare mai facilă a unor mase mari de populație prin diverse inginerii sociale. Concordă la acest aspect nivelul de instruire și analfabetismul funcțional destul de ridicat²⁰, precum și un deficit cognitiv - științific relativ mare²¹, nivelul de cunoaștere științifică a unui popor fiind în concordanță cu nivelul de dezvoltare al țării (inclusiv cu PIB-ul).

În societatea românească încă se utilizează un timp de gândire deziderativă de tip arhaic. Psihologul Daniel David aprecia în acest sens, într-un interviu²², că suntem mai vulnerabili decât alte popoare datorită stilului irațional, paternalist de a gândi. Suntem influențați negativ de comportamentul liderilor de opinie, datorită mesajelor extreme date de către aceștia (când prea optimiste, când catastrofice). La sfârșitul anului 2021, o serie de personalități implicate în campania de vaccinare din România au afirmat că au pierdut lupta cu dezinformarea, lupta fiind inegală datorită specificului societății românești, problemelor sistemice, precum și datorită slabei finanțări a campaniei de comunicare²³.

Campaniile țintite ce au la bază ingineriile sociale de masă (propagandă, dezinformare și manipulare), aplicate în zona social-media, sunt adaptate pe niveluri de vârstă și de educație și reprezintă principala sursă de contaminare de ordin psihologic a opiniei publice din România. Sunt favorizate și de accesul la Internet tot mai mare al tuturor categoriilor de vârstă, un studiu al INS²⁴ arătând că în anul 2020 peste 78% dintre gospodăriile românești aveau acces la Internet, în creștere cu 2.5% față de anul anterior.

De asemenea, conform unui studiu al DataReportal²⁵ referitor la consumul de social-media reiese că în ianuarie 2020 România avea aproximativ 11 milioane de utilizatori de social-media (57% din populație), iar un român petrece în medie 7,21 ore în rețeaua Internet, prin intermediul telefonului mobil și televizorului și 2,21 ore pe platformele social-media, cele mai utilizate fiind Facebook, WhatsApp și Messenger. Conform aceluiași studiu, 97,6% dintre români accesează platforma Facebook de pe telefonul mobil.

Metodele de reziliență față de poluarea psihologică

În mod normal, omul este atent la contaminarea fizică (cu agenți fizici, chimici, biologici, radiologici), dar nu este atent în cazul contaminării psihologice (cu informații false sau nerelevante) care îi poate afecta sănătatea mintală pe termen mediu și lung. De aceea, creșterea

exponențială a fluxului informațional a ridicat multor state și organizații internaționale problema identificării unor soluții pentru contracararea acestor amenințări, pentru că o serie de acțiuni psihologice precum manipularea, dezinformarea sau propaganda pot conduce la influențarea opiniilor liderilor politici și militari, dar și a atitudinilor și comportamentelor populației, considerate puncte nevralgice acute în viața socială de astăzi.

În vederea întăririi rezilienței față de poluarea psihologică din mediul virtual și a reducerii gradului de vulnerabilitate al populației României sunt necesare măsuri diferențiate, pe niveluri de vârstă. Cele mai expuse sunt vârstele extreme (bătrânii, respectiv copiii). La copii, în comparație cu alte țări europene, controlul parental asupra consumului de informație online este deficitar deoarece nu a ținut pasul cu explozia rapidă a gradului de penetrare a Internetului. Lipsa unor filtre raționale bine dezvoltate de procesare a informațiilor la o vârstă fragedă, corelată cu o comunicare deficitară cu părinții, profesorii sau psihologii, poate forma comportamente și chiar valori extrem de periculoase pentru societate (de exemplu, escaladarea urii și a rasismului față de o anumită minoritate religioasă, etnică, sexuală etc.). În acest sens, educația parentală joacă un rol esențial, ca și dezvoltarea serviciilor de consiliere a copiilor în școală și comunitate.

O altă categorie de populație vulnerabilă la *cyber-influence* este cea a seniorilor de vârstă, cu un nivel de competențe digitale cel mult de bază, dar care au acces rapid la anumite platforme social-media de nivel global, cea mai utilizată fiind Facebook. Fără o educație mediatică de bază, vârstnicii, care nu au avut experiența lucrului la un computer, au făcut un salt tehnologic incredibil și mânuiesc în prezent cu ușurință un *smartphone* cu un profil de Facebook, abonându-se chiar și la diferite *feed*-uri de știri, multe din surse neverificate, puternic politizate, manipulative și distopice, acțiune ce poate fi denumită plastic „Poiana lui Iocan virtuală”.

Deși este considerată de specialiști o modalitate rudimentară de influențare (audiiența fiind mult mai mică decât cea a postărilor din

mediul *online*), televiziunea are încă o mare putere de influență în România, în special pentru anumite categorii de vârstă. În anul 2019, conform unui studiu al SES Astra²⁶, românii petreceau circa 3,5 ore pe zi în fața televizorului, interval care ajunge către 5 ore în cazul persoanelor trecute de 55 ani în timpul week-end-ului, fiind considerat un consum foarte ridicat de media televizată (mai ales de știri) în comparație cu alte popoare. Suita zilnică de știri redundante, *breaking news*-uri, dezbateri televizate pe diferite teme, direcționate subversiv, pot reprezenta o vulnerabilitate în fața propagării rapide a unor informații false, lansate în scopul influențării populației.

De asemenea, scăderea apetenței tinerilor pentru consumul de media televizată și, mai ales, de știri scade posibilitatea reușitei unor acțiuni de inginerie socială pe acest canal; însă, faptul că persoanele din această categorie petrec mai mult timp în mediul *online* (de exemplu pe platforme de *social media* sau de video *online*) le face mai sensibile la forme mai rafinate de manipulare cu efecte extrem de rapide. De exemplu, o suită de filme pe teme distopice, difuzate de o rețea globală specializată pe filme *online* sau *streaming*, poate deveni virală pentru o mare parte a populației de pe glob în doar câteva ore.

La nivelul populației adulte din România, și mai ales a celei vârstnice, creșterea rezilienței la astfel de agresiuni din sfera ingineriei sociale este un deziderat destul de complicat. Cei mai mulți nu doresc să treacă prin niciun fel de proces de formare continuă, pentru care nu văd un beneficiu direct, preferabil monetizabil, mai ales pe un subiect precum educația mediatică (procentul românilor interesați de cursurile de formare continuă era în 2018 de 0,9 față de 11,1 media europeană²⁷). Pentru această categorie ar fi mai eficient un control mai strict al *feed*-ului de informații ce ajunge în mass-media, una dintre instituțiile responsabile putând fi Consiliul Național al Audiovizualului. Platformele de *social media* au și ele o responsabilitate tot mai mare, experiențele din alte state indicând faptul că acestea pot bloca conturi care distribuie informații sau mesaje eronate cu scop de incitare la violență, ură etc.

Rolul educației de securitate

Studiile de odinioară (ale lui Dumitru Drăghicescu și Constantin Rădulescu-Motru) și din prezent (ale lui Daniel David) evidențiază că poporul român prezintă o serie de vulnerabilități „de neam”, care pot fi exploatare cu ușurință de vectori interni sau externi. Astfel, suntem „indisciplinați în muncă”, avem încă o societate de tip paternalist, în care se utilizează în mod tradițional tipuri de gândire necritică, precum gândirea deziderativă²⁸ sau gândirea inautentică de tip manipulativ-speculativ, avem spirit gregar, dar și o autonomie redusă. De asemenea, profilul social al societății românești este, în prezent, unul de tip colectivist care acceptă cu greu schimbarea, mai ales acele schimbări majore și netestate. Suntem obișnuiți să controlăm comportamentul social preponderent prin pedepse și nu prin recompense.

Cu toate acestea, avem un profil psihologic de adâncime sănătos, însă valorile promovate de mediul nostru socio-cultural ne modifică profilul psihologic de suprafață (cel vizibil). Dacă în viitor vom reuși să asimilăm valori autentice, am putea avea un popor fericit și respectat. Prevenția (individuală, de grup și de stat) împotriva contaminării psihologice se poate realiza doar printr-o educație modernă aplicată fiecărui individ dintr-o organizație sau din societate. Niciodată educația continuă nu a fost valorificată mai mult decât în zilele de astăzi pentru adaptare la noile tehnologii, ținta europeană pentru această formă de educație fiind de 15% pentru anul 2020²⁹.

Educația este cea mai eficientă apărare împotriva ingineriilor sociale dezvoltate într-un război informațional și generează conștientizarea implicațiilor sociale ale unei acțiuni. Astfel, dacă s-a ajuns la nivelul prin care o masă critică din cadrul populației este conștientă de riscurile și implicațiile la adresa sa și a societății din care face parte, inevitabil se va accelera schimbarea pozitivă. Aceasta se poate realiza eficient prin elaborarea unor seturi de norme și valori (popularizate în rândul cetățenilor) ce vor trebui să fie protejate și respectate, coordonate de la nivel central prin politici publice și prin educație.

De asemenea, implementarea în diverse medii, chiar și în cel militar, a unor modele socio-culturale articulate sub aspectul valorilor promovate ar putea fi un demers complementar.

O altă măsură eficientă, pe care autoritățile o pot lua, ar consta în promovarea culturii de securitate în cadrul societății civile. De asemenea, educația de securitate, împreună cu introducerea la nivel național în programele de învățământ a unor cursuri de învățare a unor curente de gândire moderne, bazate pe rațiune – precum gândirea critică sau gândirea laterală³⁰ (model de gândire dezvoltat de psihologul Edward de Bono), dar și cursurile de educație mediatică, pot minimiza șansele de succes ale unor operațiuni de inginerie socială de masă îndreptate împotriva populației României.

Concluzii

De obicei, sentimentele patriotice ne împing să evidențiem atributele psiho-culturale pozitive ale românilor, dar este necesar ca și cele indezirabile să fie temeinic analizate și contracarate cu soluții constructive. Așadar, este de datoria specialiștilor în științele socio-umane să continue studiile referitoare la profilul psihologic al poporului român, la modul de gândire predominant în societatea românească, dar și posibilitatea modelării acestora prin diverse programe la nivel național, luând exemplul elitelor românești din secolul trecut. Aceste studii pot avea un rol important în luarea unor decizii în vederea consolidării avertizării strategice, ca predictibilitate de țară pe termen lung, dar și pentru aplicarea unor politici publice cu impact social major.

Ca și în societatea civilă, în organizația militară unele particularități ale profilului psihologic al poporului român pot influența actul de decizie, factorul decident fiind și el subiectul caracteristicilor poporului din care face parte. De aceea, metodele de instruire și de control, regulamentele militare, trebuie să se realizeze în concordanță cu specificul acestui profil psihologic.

Atât prevenția, cât și promovarea culturii de securitate în domeniul militar necesită a fi

realizate într-un mod profesionist, prin utilizarea unor tehnici moderne din domeniul științelor socio-umane. Un exemplu în acest sens îl reprezintă practica evocării unor incidente anterioare sau lecțiile învățate. Proiectarea acestora trebuie să țină cont de faptul că memoria socială a unei populații nu este de scurtă durată, așa cum se credea, ci este activată de întâmplările din prezent (de aceea, întâmplările din trecut nu sunt în câmpul conștiinței permanente).

De asemenea, la schimbarea de paradigmă cognitiv-comportamentală, pentru ca rezultatul să fie trainic, trebuie să se țină cont de nivelul prezent, precum și de delimitarea zonei proximei dezvoltări, pentru că altfel se va pierde grupul țintă, societatea românească având o rezistență relativ mare la schimbare în comparație cu alte popoare. Este nevoie și ca educația să se facă preponderent prin recompense, mai puțin prin pedepse, prin dezvoltarea unor sisteme de gândire moderne ce au la bază rațiunea, gândirea sănătoasă și creativitatea.

În privința organizației militare, pentru a crea o armată modernă, cu un personal bine antrenat și motivat, este nevoie de educarea modului de gândire și de întărire a valorilor instituționale. Putem porni în acest demers de la rezultatele cercetărilor recente referitoare la specificul poporului român, în vederea identificării și valorificării oportunităților de creștere instituțională.

Remediul recomandat în urmă cu peste 110 ani de profesorul Dumitru Drăghicescu pentru redresarea și desăvârșirea noastră națională era „încrederea în noi înșine”. Sociologul spunea că a venit timpul „să ne bizuim pe noi înșine”, pe „forțele noastre materiale și morale”; în felul acesta, ideea „recunoașterii puterii noastre de a fi prin noi înșine” era ridicată la rangul unei noi paradigme sociale și devenea un principiu programatic al afirmării noastre în lume. În societatea actuală, ceea ce recomanda profesorul Dumitru Drăghicescu se numește *dezvoltare personală* și este extrem de utilizată de organizațiile și armatele moderne în formarea personalului propriu.

În concluzie, dezvoltarea unor anumite modele de gândire, precum și educația mediatică,

pot fi măsuri eficiente împotriva contaminării psihologice într-o epocă „post-adevăr”, unde pseudoștiința este extrem de puternică în spațiul virtual, iar emoțiile negative (prin intermediul *fake news*-urilor și teoriilor conspirației) sunt utilizate pentru a garanta deplina implicare a populației de interes. Este relevantă aici cugetarea scriitorului Youval Noah Harari: „Într-o lume inundată de informații irelevante, claritatea înseamnă putere”³¹.

Bibliografie

1. BENEDICT, Ruth (2002), *Cultura și comportamentul la români*, București, Editura Criterion Publishing.
2. ȚENOVICI Dinu, Elena Bulgaru, Amelia Costoiu, (2014), *Dimitrie Gusti: cronologia vieții și operei*, Serviciul Cercetare-Metodologie din cadrul Bibliotecii Centrale Universitare „Carol I”, București.
3. STAHL, H. Henri (1974), *Teoria și practica investigațiilor sociale. Metode și Tehnici*, București, Editura Științifică.
4. RĂDULESCU-MOTRU, Constantin (2012), *Psihologia Poporului Român*, București, Editura Paideia.
5. DRĂGHICESCU, Dumitru (2013), *Din psihologia poporului român*, București, Editura Vicovia.
6. DAVID, Daniel (2015), *Psihologia poporului român. Profilul psihologic al românilor într-o monografie cognitiv-experimentală*, Iași, Editura Polirom.
7. PRENSKY, Marc (2001), *Digital Natives, Digital Immigrants*.
8. PELTIER, Thomas R. (2006), *Social Engineering: Concepts and Solutions*.
9. EDWARD DE BONO (2019), *Gândirea laterală*, Editura Curtea Veche.
10. DRĂGOESCU, George, *Învățătorul, factor și pionier al culturii*, Foaia Diecezană, 1886, nr. 9.
11. ROSTÁS, Zoltán, (2000), *Monografia ca utopie. Interviu cu Henri H. Stahl (1985-1987)*, București, Editura Paideia.
12. HARARI Youval Noah (2018), *21 de lecții pentru secolul 21*, Iași, Editura Polirom.
13. *Strategia națională de învățare pe tot parcursul vieții 2015-2020*.
14. *Monitorul educației și formării 2019*, Comisia Europeană, 2020.

¹ <https://romania.europalibera.org/hans-klemm-rusia-e-cea-mai-mare-amenintare-strategica-in-zona-marii-negre/29816916.html>, accesat la 10.08.2021.

² Un sistem informatic care se schimbă și evoluează permanent prin studiul comportamentului unui utilizator pentru a-i pune acestuia la dispoziție informații relevante pentru el. Este utilizat în cadrul platformelor social-media (Facebook, Instagram).

³ Sociologul Dumitru Drăghicescu (1875-1945), sociologul Constantin Rădulescu-Motru (1868-1957), psihologul Daniel David (actualul rector al Universității Babeș-Bolyai).

⁴ Dumitru Drăghicescu, *Din psihologia poporului român*, București, Editura Vicovia, 2013.

⁵ Constantin Rădulescu-Motru, *Psihologia Poporului Român*, București, Editura Paideia, 2012.

⁶ Daniel David, „*Psihologia poporului român. Profilul psihologic al românilor într-o monografie cognitiv-experimentală*”, Iași, Polirom, 2015.

⁷ Dumitru Drăghicescu, *Op.cit.*, p.15.

⁸ <https://horeabacanu.blogspot.com/2014/12/o-suta-de-ani-de-studii-in-psihologia.html>

⁹ Daniel David, *Op.cit.*

¹⁰ Profilul de adâncime se formează în decursul mai multor generații și are cinci trăsături majore de personalitate: extraversiunea, deschiderea psihologică, conștiinciozitatea, agreabilitatea și nevroticismul (flexibilitatea afectivă).

¹¹ Daniel David, *Op.cit.*, p.184.

¹² Profilul psihologic de suprafață al unui popor este dat de profilul de adâncime peste care se suprapun condițiile actuale în care trăiește acel popor (contextul socio-cultural din prezent).

¹³ George Drăgoescu, *Învățătorul, factor și pionier al culturii*, Foaia Diecezană, 1886, nr. 9, p 4.

¹⁴ Dinu Țenovici, Elena Bulgaru, Amelia Costoiu,, *Dimitrie Gusti: cronologia vieții și operei*, Serviciul Cercetare-Metodologie din cadrul Bibliotecii Centrale Universitare „Carol I”, București, 2014.

¹⁵ *Ibidem*, p.23.

¹⁶ Ruth Benedict (1887-1948), antropolog și folclorist american. A deținut funcția de președinte al Asociației americane de antropologie.

- ¹⁷ Ruth Benedict, *Cultura și comportamentul la români*, Editura Criterion Publishing, 2002.
- ¹⁸ Political, Military, Economic, Social, Information, Infrastructure, Physical Environment.
- ¹⁹ Areas, Structures, Capabilities, Organization, People, Events.
- ²⁰ Testele PISA din anul 2018 arată un nivel de 44%, <https://www.edu.ro/rezultatele-elevilor-din-rom%C3%A2nia-la-evaluarea-interna%C8%9Bional%C4%83-pisa-2018>, accesat la 30.07.2021.
- ²¹ Proiectul STISOC - Știință și societate. Interese și percepții ale publicului privind cercetarea științifică și rezultatele cercetării - Studiu finanțat de Autoritatea Națională pentru Cercetare Științifică din România, care face legătura între deficitul cognitiv - științific al unui popor, comportamentul de consumator al acestuia și nivelul de sănătate.
- ²² <https://www.hotnews.ro/stiri-esential-5321025-psihiologul-daniel-david-romanii-fata-crizei-sufera-naivitate.htm>, accesat la 05.05.2021.
- ²³ Interviu de la postul B1 TV al unor personalități din cadrul CNCAV referitoare la campania de vaccinare, accesat în data de 25.01.2022 la <https://www.b1tv.ro/politica/valeriu-gheorghita-unde-am-pierdut-lupta-este-la-combaterea-dezinfectarii-cncav-nu-a-avut-fonduri-pentru-campania-de-comunicare-si-de-informare-1069710.html>.
- ²⁴ Studiul *Accesul populației la tehnologia informației și comunicațiilor - România 2021*, Institutul Național de Statistică, [www.https://insse.ro](http://insse.ro), accesat la 10.08.2021.
- ²⁵ Studiul *Digital 2020: România*, [www.https://datareportal.com/reports/digital-2020-romania](http://datareportal.com/reports/digital-2020-romania), accesat la 10.08.2021.
- ²⁶ <https://www.ses.com/obiceiurile-de-consum-tv-si-video-ale-romanilor-2019>, accesat la 01.02.2021.
- ²⁷ Monitorul educației și formării 2019, document emis de Comisia Europeană, https://ec.europa.eu/education/sites/default/files/document-library-docs/et-monitor-report-2019-romania_ro.pdf, accesat la 07.08.2021.
- ²⁸ Gândire bazată pe funcții psihologice, fără funcții de cunoaștere. Formarea unor credințe și luarea unor decizii în concordanță cu ce este plăcut și nu în funcție de dovezi sau raționalitate, https://ro.m.wikipedia.org/wiki/G%C3%A2ndire_deziderativ%C4%83, accesat la 10.08.2021.
- ²⁹ Strategia națională de învățare pe tot parcursul vieții 2015-2020, pag 27, <https://www.edu.ro/sites/default/files/fisiere%20articole/Strategie%20LLL.pdf>, accesat la 07.08.2021.
- ³⁰ Edward de Bono, *Gândirea laterală*, București, Curtea Veche, 2019.
- ³¹ Yuval Noah Harari, *21 de lecții pentru secolul 21*, București, Polirom, 2018, p. 9.

RĂZBOIUL COGNITIV

*Dr. Cristian DOBRE**

Abstract

The article brings to the attention of specialists a new concept, with major implications for the realm of security - "cognitive warfare". This concept brings together, in an intelligent but subtle and ingenious way, all the previous concepts related to confrontation and inscribes them in a supreme logic of thought, updated with the latest achievements of science and technology. Cognitive warfare is aimed not only at strategists, who are designing the latest ways of attack and defense, but also at ordinary people, who should better understand this new form of confrontation, which is currently at the highest level of development, on the one hand and with the longest perspective of application, on the other hand.

Keywords: *cognitive warfare, resilience, psychology.*

Motto:

"The greatest victory is that which requires no battle."

Sun Tzu

Introducere

Pentru a înțelege „războiul cognitiv” vom trece în revistă principalele sale repere și vom propune răspunsuri la un număr de întrebări, cu scopul de a-l explora, înțelege, studia, dezvolta și de a ne proteja eficace împotriva efectelor sale, în cazul în care el este utilizat de forțe ostile. Deși se pare că „războiul cognitiv” a coexistat cu omenirea, el a fost conceptualizat relativ recent, în ultimii cinci-șapte ani, judecând după articolele apărute în mass-media. Acest act de a-l aduce din laboratoarele cele mai secrete în lumea reală, așa de repede, demonstrează importanța sa crucială în confruntările viitorului. Nevoia de a-l testa și valida în viața reală reprezintă un act de mare curaj, cu consecințe greu de estimat, la acest moment. Pentru a înțelege mai bine acest concept, ne propunem să identificăm răspunsurile la următoarele întrebări:

Ce este războiul cognitiv?

Omul a creat și dezvoltat, continuu, de-a lungul istoriei tot felul de arme, care mai de care mai

nimicitoare, surprinzătoare, rapide și ingenioase. Totodată, a proiectat și noi tactici de utilizare a acestora în luptă. Așa au apărut în decursul timpului nenumărate forme de confruntare, dintre care enumerăm, cu titlu de exemplificare: războiul ideologic, războiul informațional, războiul psihologic, războiul economic, războiul tehnologic, războiul hibrid, războiul cibernetic, războiul diplomatic, războiul religios etc. După Războiul Rece, tacticile de luptă s-au diversificat și ele extrem de mult, mutând accentul de pe loviturile cinetice pe cele non-cinetice, de tip neo-militar.

În paralel, cursa înarmărilor clasice a continuat și mai acerb și a dus la crearea armelor hipersonice și a dronelor, la creșterea preciziei de lovire a rachetelor de toate tipurile, la apariția tehnologiilor invizibile de camuflare a tehnicii militare, la extinderea confruntării în spațiul virtual, la războiul cosmic, la dezvoltarea tehnicilor de comunicații criptate pe câmpul de luptă, la culegerea ingenioasă, prin intermediul tehnologiei, a celor mai secrete informații necesare planificării operațiilor și nu numai.

* *Autorul este expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.*

În acest context, dinamic și provocator, s-au căutat și modalități de a înțelege psihologia liderilor, a militarilor, a experților, a populației, în general, cu scopul de a o pregăti cât mai bine pentru confruntările și războaiele viitoare. S-a înțeles, astfel, că războiul viitorului nu-și va propune, în primul rând, cucerirea militară, prin mijloace cinetice, a unui nou teritoriu, ci, mai degrabă, controlul minții populației care locuiește pe un anumit teritoriu. Astfel, ținta principală a războiului și-a mutat centrul de greutate din zona operațiilor terestre, aeriene, navale, submarine, subterane, cosmice și cibernetice, într-o nouă arie de operații – cea de natură psiho-socială și, mai precis, cea cognitivă. Este vizat sistemul de gândire al țintei.

Așadar, *războiul cognitiv* poate fi definit ca fiind o confruntare umană ce vizează controlul minții indivizilor (lideri și oameni obișnuiți), organizațiilor (militare și civile), colectivităților (locale, naționale, etnice, religioase etc.), națiunilor și grupurilor de națiuni, pentru a răspunde adecvat intereselor unei anume puteri. Altfel spus, „**războiul cognitiv**” este **războiul impunerii deciziilor altora**, într-o manieră rapidă și inteligentă.

Prin excelență, un astfel de demers este unul de natură psiho-cognitivă, care implică un nivel foarte ridicat de expertiză în domeniul neuroștiințelor și nu numai. Conceptul este conectat intrinsec cu cele mai noi tehnologii ale momentului, care fac posibilă răspândirea și analizarea detaliată și rapidă a informației la nivel global. Transmiterea informației, prin cele mai diverse forme (audio, video, scris, mixt), nuanțe (formală, informală) și proceduri (informație reală, falsă, manipulată etc.), la cele mai diferite ținte umane individuale și/sau colective, utilizează canale deja existente (internet, presă, TV, radio, telefonie mobilă etc.). Deși prezent și în trecutul istoric al omenirii, acest concept nu a fost atât de activ ca în zilele noastre din cauza absenței tehnologiei și lipsei de integrare a tehnicilor și tacticilor de lovire a inamicului, la nivel strategic.

Ce vizează războiul cognitiv?

După cum îi arată și numele, războiul cognitiv se adresează, prin excelență, minții

umane. El își propune să schimbe sistemul de gândire al țintei. Această schimbare poate fi realizată fie imediat și local (tactic), fie treptat, cu efecte strategice pe termen lung. De exemplu, dacă ne gândim doar la propria persoană, realizăm că, deși nu am întâlnit nici măcar un om dintr-o anumită națiune, ajungem să ne gândim la respectiva persoană ca la un inamic sau prieten. Și nici măcar nu ne întrebăm „de ce?”. Ei bine, aceasta este dovada unei acțiuni reușite a războiului cognitiv. Acțiunile care au stat în spatele acestui act de gândire s-au inoculat în sistemul nostru cognitiv treptat, în doze mici, insesizabile, în forme diverse, prin multiple canale de comunicare, sub diferite nuanțe, prin utilizarea unor proceduri, metode și tehnici subtile, bine gândite de cel care a orchestrat acțiunea de referință. Așadar, ajungem să fim convinși de un anumit aspect al vieții și, la rândul nostru, acționăm ca și vectori multiplicatori ai respectivei percepții pentru alții, care chiar cred sincer în noi (familia, prietenii, colegii, studenții, elevii etc.) și doresc să ne urmeze sfatul ori exemplul personal. Astfel, efectul războiului cognitiv se amplifică exponențial și insidios, la nivelul comunității.

Schimbarea opiniilor, atitudinilor și, mai apoi, a convingerilor, idealurilor de viață și a comportamentelor țintei reprezintă scopul de bază al războiului cognitiv. Dacă ne gândim, pentru exemplificare, doar la încrederea pe care orice militar o are în comandantul său, în cauza pentru care luptă, în camarazi și în tehnica de luptă pe care o operează, putem să realizăm dimensiunea colosală de mare a unei lovituri cognitive, înainte de începerea unei confruntări armate. Astfel, o prăbușire a încrederii ar putea conduce la dezertări în masă, trădări, dispariția voinței de a lupta, acte de lașitate, capitulări necondiționate, fraternizarea cu... inamicul și idealurile acestuia etc. Sau dacă ne gândim, tot spre exemplificare, la încrederea pe care poporul o are în conducătorii săi, în oamenii politici sau în instituțiile statului, putem să ne imaginăm impactul pe care o lovitură cognitivă o poate avea asupra stabilității și securității interne a unei țări. Exemplele ar putea continua...

Așadar, ce mai poate viza războiul cognitiv? Meta-analiza unor evenimente politico-militare recente, din întreaga lume, a pus în evidență următoarele aspecte relevante cu privire la posibilele aplicații ale războiului cognitiv: slăbirea încrederii în lideri, în sistemele democratice, în clasa politică și în instituțiile guvernamentale; creșterea gradului de contestare a deciziilor guvernamentale; exacerbarea antagonismelor din societate, instigarea unor categorii sociale împotriva altora; acțiuni de subversiune, revanșarde, separatiste, xenofobe, naționaliste, rasiste, iredentiste, extremiste, de prozelitism; sabotarea proceselor democratice dintr-o societate; denigrarea și calomnierea formatorilor de opinie; instigarea la ură și violență împotriva unei anumite comunități sau chiar națiuni; acceptarea, fără cenzură, ca fiind bun, a tot ce vine de la o anumită comunitate, națiune ori țară; criticarea unei anume entități, cu exagerarea voită a defectelor acesteia și eliminarea punctelor sale bune; învinuirea pentru tot ce este rău a unei persoane sau grup/organizație; instigarea la nesupunere socială, încurajarea deciziilor arbitrare, negândite, contaminate de elemente ilogice și de erori de toate felurile; stimularea mediocrității în ocuparea funcțiilor de conducere de nivel înalt; instigarea la anarhie și revoltă, la contestarea ordinii statului de drept; încurajarea corupției, a economiei subterane, a activităților criminale de toate felurile; propagarea, pe scară largă, a *bias*-urilor de gândire; punerea la îndoială a principiilor care stau la baza funcționării societății; negarea culturii naționale și, eventual, înlocuirea acesteia cu surrogate ce par mai atrăgătoare pentru moment; descurajarea pregătirii școlare, profesionale și academice a tinerei generații; crearea iluziei îmbogățirii rapide, fără muncă și efort intelectual; îndoctrinarea și dezinformarea sistematică a populației; generarea de teorii conspiraționiste atrăgătoare și amăgitoare, menite să explice realitatea; dogmatizarea religioasă a maselor; descurajarea gândirii libere, a exprimării necenzurate a opiniilor, a criticii constructive; cultivarea obedienței sau a nesupunerii sociale, după caz; răstălmăcirea și deformarea istoriei naționale, denigrarea și demonetizarea

eroilor naționali și a valorilor tradiționale ale societății; afectarea moralului forțelor militare și a societății civile; descurajarea investițiilor în infrastructură, cercetare, dezvoltare și tehnologii moderne; condiționarea politică, economică, financiară, comercială, energetică a unei țări de către o anumită entitate; crearea de conflicte artificiale între țări și grupuri de țări; semănarea neîncrederii, fricii și autoritarismului în sistemul relațiilor internaționale; violarea principiilor de drept internațional, utilizarea „dublului standard” în relaționarea cu diferite state; inocularea unui pericol național sau internațional iminent și devastator (război, foamete, criză financiară, criză sanitară, dezastru natural, pericolul unui atac iminent din partea unui anume inamic etc.); demonizarea unei anume țări sau grup de țări; repolarizarea în arena internațională, după criterii noi și impredictibile; destabilizarea sistemului internațional existent și multe altele. După cum se observă, războiul cognitiv poate atinge toate aspectele vieții umane, de la nivel individual la nivel macro-grupal, internațional. El depășește, astfel, cu mult, concepte anterioare, precum „război hibrid”, „război psihologic”, „război informațional” și chiar... „război total”.

Ce procedee de luptă are războiul cognitiv?

Acest război se adresează, în primul rând, minții umane. Ca atare, el este proiectat de cele mai inteligente minți și este condus prin orice metode, tehnici și proceduri, care au impact la adresa creierului uman. Războiul cognitiv are un caracter atât ofensiv, cât și defensiv. Acesta, practic, recrează majoritatea procedeele din războiul clasic, dar în forme extrem de subtile, care, în cele din urmă, au efect la adresa sistemului de gândire al țintei (fie ea individuală sau colectivă). Deoarece complexitatea sa este extrem de mare, o să ne rezumăm doar să semnalizăm câteva dintre procedeele sale.

Acțiuni împotriva moralului forțelor militare – vizează destructurarea încrederii militarilor în *leadership*-ul militar și politico-militar, în cauza pentru care luptă, în armamentul pe care îl deservesc. Astfel, deși dețin o forță de lovire poate mai puternică decât a adversarului, militarii

abandonează lupta. Presiunea cognitivă este atât de mare încât dispare total voința de a lupta, iar ordinea specifică sistemului militar este înlocuită cu indisciplina, dezorganizarea, haosul și insubordonarea. Cuvântul de ordine este, așadar, „indisciplină”: „Cât mai multă indisciplină!”

Acțiuni împotriva moralului populației civile – se adresează, diferențiat, pe categorii sociale, profesionale, etnice, rasiale și vizează destructurarea încrederii în liderii politici de nivel înalt (președinți, miniștri, șefi de partide, parlamentari etc.), în instituțiile statului (poliție, justiție, fisc, armată), în liderii religioși (patriarh, episcopi, preoți, capelani, imami, rabini etc.), în liderii comunităților locale (primari, lideri sindicali, manageri de firme, patronat etc.), în populația care, într-o formă sau alta, este diferită (rasial, etnic, statut social etc.), în cunoscuți și chiar în rude. Cuvântul de ordine este „neîncredere”: „Cât mai multă neîncredere!”

Acțiuni împotriva bunăstării populației – urmăresc scăderea dramatică a nivelului de trai al cetățenilor, prin provocarea unor crize financiare, economice, sociale, sanitare, de securitate internă etc. Cuvântul de ordine în acest tip de acțiuni este „nemulțumire”: „Cât mai multă nemulțumire!”

Acțiuni de antagonizare a unor categorii sociale împotriva altora – se adresează punctual unor categorii sociale care sunt expuse oprobiului public, fie că sunt considerate „privilegiate”, fie pentru că dețin ceva ce nu li s-ar cuveni, fie că au mai multe drepturi, fie că reprezintă cauza nenorocirilor din societate, fie pentru că sunt diferiți într-o anumită privință etc. Cuvântul de ordine în acest tip de acțiune este „dezbinare”: „Cât mai multă dezbinare socială!”

Acțiuni de stimulare a eșecurilor autorităților publice (centrale și locale) și a instituțiilor statului – vizează exagerarea și aducerea în atenția opiniei publice a celor mai mici disfuncționalități. Uneori, dacă chiar totul merge perfect, ele sunt create artificial (prin calomnie, subversiune și sabotaj). Alteori, pornind de la unele elemente reale, se țese o poveste revoltătoare, care are doar mici tangențe cu realitatea. Astfel, opinia publică își va exprima decepția cu privire la ceea ce statul

sau primăria face pentru ei. Oamenii se simt trădați și înșelați profund. Cuvântul de ordine este „dezamăgire”: „Cât mai multă dezamăgire!”.

Acțiuni de contestare a ordinii de drept – se adresează unor categorii sociale sau întregii societăți. Uneori, unele probleme sunt exacerbate atât de mult încât societatea crede sincer în respectivele acte de nedreptate, injustiție, lipsă de etică și ajunge să considere că singura cale de soluționare a lor este revolta. Revolta poate lua forme foarte diverse, de la demonstrațiile și grevele autorizate la forme spontane sau organizate de violență extremă (cu agresiuni fizice, omucideri, distrugeri de bunuri etc.), inclusiv revoluție. Uneori, pentru stimularea nemulțumirilor oamenilor sunt folosite grupuri extremiste, agitatori și teoreticieni ai anarhiei sociale. Cuvântul de ordine este „revoltă”: „Cât mai multă anarhie!”.

Acțiuni de compromitere a unor sisteme funcționale – au ca scop destructurarea unor sisteme care funcționează în societate și urmăresc, de cele mai multe ori, sub masca „reformei”, să distrugă ceea ce este bun, fără a se pune altceva în loc. Aceste sisteme au de regulă un impact major asupra societății: sistemul educației naționale, sistemul de asistență socială, sistemul de pensii, sistemul de justiție, sistemul legislativ, sistemul sanitar, sistemele financiar, economic și comercial, sistemul de protecție a mediului, sistemul de cercetare etc. Astfel de acțiuni pot crea confuzie, nemulțumire, revoltă, dezamăgire în societate. Cuvântul de ordine este „derută”: „Cât mai multă derută!”.

Acțiuni de stimulare a criminalității – se adresează unor grupuri infracționale care operează în societate și vizează consolidarea acestora prin orice mijloace. Astfel, se încurajează traficul de droguri, prostituția, economia subterană, jafurile, violențele fizice, agresiuni sexuale, corupția etc., în paralel cu denigrarea și destructurarea instituțiilor responsabile să le combată și a afacerilor oneste. Astfel de acțiuni afectează siguranța cetățenilor onești, care, treptat, vor fi cooptați în grupuri infracționale. Cuvântul de ordine este „criminalitate”: „Cât mai multă criminalitate!”.

Acțiuni de susținere a unor grupuri subversive și teroriste – au ca țintă formațiuni paramilitare sau politice extremiste care doresc să pună mâna pe putere prin mijloace violente, nedemocratice. Uneori, secesiunea și separarea unor teritorii reprezintă una dintre acțiunile favorite pentru astfel de mișcări de guerilă. Astfel de acțiuni sunt acompaniate de atentate sângeroase, execuții publice, violențe de toate felurile, nerespectarea legii și a statului de drept, terorizarea populației civile, instigare la nesupunere față de autoritățile legitime etc. Cuvântul de ordine este „violență”: „Cât mai multă teroare!”.

Acțiuni de exacerbare a radicalismului religios – se adresează unor anume confesiuni religioase și se inoculează ideea de luptă împotriva necredincioșilor ori a oricui are o credință religioasă diferită. Ideile dogmatice sunt impuse cu forța, iar mase mari de oameni ajung să respecte reguli religioase absurde, extreme și radicale, fie pentru a-și salva pielea, fie pentru a demonstra celor care sunt la putere că le sunt loiali. Ideile laice sunt înlocuite brutal cu cele religioase extremiste. Cuvântul de ordine este „intoleranță”: „Cât mai mult dogmatism religios extrem!”

Acțiuni de subminare a economiei naționale – vizează compromiterea, desființarea sau/și blocarea economiei sau a unor ramuri industriale. Prin utilizarea unor pretexte bine gândite decidenții de nivel superior sunt convinși să închidă, să vândă, să redimensioneze sau să externalizeze producția industrială, sub diferite pretexte: lipsa de rentabilitate, poluare excesivă, evitarea mișcărilor sindicale, acoperirea „găurilor negre”, lipsa de fonduri pentru re tehnologizare, lipsa materiilor prime, lipsa piețelor de desfacere, încurajarea investițiilor străine, lipsa de tehnologii autohtone pentru exploatarea unor zăcăminte naturale, faptul că nu este nevoie de anume materii prime pentru economia națională etc. Aceste acțiuni pornesc de la ideea că bunăstarea unei țări este asigurată de forța sa economică, iar anihilarea acestei capacități favorizează toate celelalte acțiuni ale războiului cognitiv. Cuvântul de ordine este „dezindustrializare”: „Cât mai multe fabrici închise!”.

Acțiuni de limitare a comerțului – urmăresc reducerea rețelei de import-export a unei țări, cu scopul de a compromite, în lanț, economia, apoi bunăstarea poporului, încrederea în guvernanți, cu scopul de a pune stăpânire pe mințile poporului. Astfel, pornind de la cele mai discrete mijloace de limitare a exportului (limitarea producției industriale – pe anumite considerente, compromiterea unor acorduri de export/import, impunerea exportului de materii prime, slab prelucrate, denigrarea calității produselor – la nivel internațional, schimbarea politicii de taxare și supra-taxare a produselor exportate etc.) și până la cele mai dure (impunerea de embargouri), panoplia compromiterii activității de import-export este extrem de vastă și adaptabilă. Cuvântul de ordine este „fără exporturi”: „Cât mai puține exporturi!”

Acțiuni de luare în control a unei țări, fără ocupație militară – urmăresc pierderea suveranității economice, financiar-bancare, a controlului asupra resurselor, infrastructurii critice, datoriei publice, fluxurilor financiare de capital, asupra forței de muncă, sistemului de asigurări în caz de risc etc., cu scopul de a stăpâni cât mai mult dintr-o anumită țară. Practic, dacă se produce un dezechilibru, de exemplu, în deținerea proprietății asupra terenului agricol al unei țări, în sensul că acesta aparține în proporție covârșitoare unor entități străine, atunci, indiferent de producția agricolă a anului respectiv, populația locală este condamnată la foamete sau la accesarea cerealelor la prețuri foarte mari, deși acestea sunt produse la nivel național, cu forță de muncă locală. Același lucru se poate aplica și în celelalte domenii enunțate mai sus. Cuvântul de ordine este „dezmoștenire”: „Cât mai multe proprietăți de stat sau private să fie înstrăinate către alții!”.

Acțiuni de natură politică – acestea pot viza atragerea politicianilor de nivel înalt de o anumită parte a baricadei, semănarea unor contradicții ireconciliabile între diferite facțiuni politice, generarea de crize politice prelungite, discreditarea politicianilor indiferent de poziția ocupată și de realizările lor, generalizarea și exagerarea unor fapte reprobabile ale unor politicieni,

generarea de polemici între politicienii aceleiași țări în forumuri internaționale, instigarea la ură politică și ideologică, polarizarea și radicalizarea unor formațiuni politice, crearea de formațiuni paramilitare atașate unor formațiuni politice, stimularea defăimării reciproce a politicienilor aceleiași țări în cadrul unor organizații regionale sau internaționale, compromiterea unor proiecte politice de succes, realizarea de alianțe politice conjuncturale (destinate eșecului), rularea unui număr mare de politicieni la cârma unor ministere ori în funcții cheie, înlocuirea experților cu politicieni (pentru a nu se asigura continuitatea și durabilitatea unor proiecte de anvergură și importanță majoră pentru țară, pentru a se încuraja corupția la nivel politic), dizolvarea doctrinelor politice în cele ale unor grupuri de interese economico-financiare conjuncturale etc. Cuvântul de ordine este „divizare”: „Cât mai multă divizare politică!”.

Acțiuni de natură militară – au ca țintă menținerea unei amenințări iminente la adresa inamicului potențial, cu scopul de a-i descuraja eventuale inițiative pe linie de securitate. Aceste acțiuni se pot implementa prin următoarele acțiuni: dezvoltarea unor sisteme de arme mai performante și mai nimicitoare decât ale adversarului; executarea de demonstrații militare cu rol de descurajare; derularea de aplicații și exerciții de amploare în apropierea granițelor; efectuarea de incursiuni în teritoriul altor state; susținerea mai mult sau mai puțin discretă a unor formațiuni paramilitare aflate pe teritoriul ostil; constituirea de enclave administrative, guvernate de minorități etnice; activarea „conflictelor înghețate” din unele zone de interes; derularea de acțiuni ofensive explicite, motivate de protejarea unei anume minorități; violarea spațiului aerian sau maritim al statului țintă; nerespectarea legilor internaționale privind prizonierii de război; executarea de invazii; executarea de acțiuni militare de pedepsire; violarea suveranității altui stat, prin derularea de acțiuni militare neautorizate pe teritoriul său etc. Cuvântul de ordine este „amenințare”: „Cât mai multă amenințare!”

Acțiuni de natură diplomatică – vizează izolarea diplomatică a unui stat sau grup de state;

aplicarea de sancțiuni internaționale la adresa țintei; întreruperea relațiilor diplomatice/rechemarea ambasadurilor; declararea unor diplomați „persona non-grata”; realizarea de alianțe, uniuni, organizații bilaterale sau regionale; fuzionarea intereselor mai multor state; „prinderea” unor state în plasa acordurilor istorice; dezvoltarea unor forme noi de diplomație, cu impact puternic la adresa maselor (diplomația: vaccinurilor anti-Covid 19, energetică, împrumuturilor, drepturilor omului, ecologică, culturală, închiderii concertate a ambasadelor dintr-o anumită țară etc.); formularea de amenințări diplomatice explicite; reconfigurarea unor alianțe și/sau grupuri de interese; impunerea intereselor prin abuzul de putere al unor diplomați. Cuvântul de ordine este chiar...„diplomație”: „Cât mai multă diplomație pentru a ne sprijini interesele!”.

Acțiuni informative de natură mediatică – derularea unor campanii de presă, a unor intoxicații informatice, a aplicării cenzurii informației, a promovării *fake-news*-urilor, a prezentării unor reclame, a difuzării unor știri – destinate să influențeze opinia publică cu privire la un anumit aspect de interes, promovat de entitatea care desfășoară războiul cognitiv. Forța cuvântului (scris sau oral), asociat cu imagini bine gândite poate produce un efect imediat, pe scară largă. În funcție de mijloacele mass-media alese pentru difuzarea informației (Internet, rețele de socializare, radio, televiziune, cinematograf, presa scrisă etc.), forța de impact a mesajului poate atinge un anumit public țintă, cu efecte maximale. În acest fel au fost câștigate campanii electorale, au fost răsturnate guverne, au fost forțați să demisioneze lideri considerați foarte puternici, s-au destrămat state și chiar alianțe internaționale. Cuvântul de ordine este „influențează”: „Cât mai multă influență, pentru a ne promova interesele!”.

Acțiuni de natură psihologică – se adresează deopotrivă componentei cognitive și celei emoționale. Ele se implementează prin diferite forme ale agresiunii psihologice, cum ar fi: persuasiunea, manipularea, zvonul, panica, denigrarea, propaganda, prozelitismul, subversiunea psihologică, presiunea psihologică

etc. și au efecte devastatoare atât la adresa țintelor umane individuale, cât și la adresa celor colective. Acțiunile, principiile, metodele și tehnicile psihologice se regăsesc, practic, în toate celelalte tipuri de acțiuni ale războiului cognitiv. Cuvântul de ordine, în acest caz este „manipulează”: „Cât mai multă manipulare!”.

Așadar, enumerate doar pentru exemplificare, acțiunile de mai sus sunt suficient de convingătoare pentru a ne forma o percepție generală cu privire la contextele sociale în care poate fi aplicat războiul cognitiv și la efectele sale distructive. Mai mult decât atât, în realitate, acțiunile descrise mai sus și multe altele pot fi combinate în proporții diferite pentru a-i maximiza efectele. Mijloacele, tehnicile și procedurile de difuzare a mesajelor specifice războiului cognitiv joacă un rol decisiv în succesul operațiilor și acțiunilor proiectate de specialiști. Accesul la tehnologiile înalte, asociat cu un plan coerent, integrat și bine gândit, garantează victoria în acest tip de confruntare.

Forța distructivă a războiului cognitiv este mult mai mare decât cea a unor lovituri nucleare. În plus, această formă de confruntare umană este mult mai ieftină decât cele clasice, permite utilizarea integrală a resurselor materiale și umane ale adversarului, nu necesită declarații de război, se poate derula foarte bine și pe timp de pace, iar capturarea minții adversarului se face treptat, fără ca acesta să-și dea măcar seama sau, în cel mai bun caz, realizează prea târziu că a pierdut războiul cognitiv.

Cum se poate câștiga războiul cognitiv?

De departe este cea mai interesantă întrebare a acestui articol, în egală măsură, și cea mai complexă. Este interesantă deoarece oricine ar dori să afle formula miraculoasă a câștigării războiului cognitiv și este complexă pentru că, această întrebare se adresează tuturor aspectelor societății în care trăim, privită atât din perspectivă națională, cât și internațională.

Așadar, *prima etapă* a câștigării războiului cognitiv este chiar înțelegerea propriei organizații/societăți. Acest aspect presupune o analiză amplă și detaliată care să aducă în prim plan, cu obiectivitate, deopotrivă punctele sale

forte, dar și pe cele slabe, oportunitățile, dar și amenințările la adresa sa. O atenție deosebită va trebui acordată gestionării optime a resurselor la dispoziție, care de regulă, sunt insuficiente pentru a răspunde la toată gama de amenințări. Acest demers va permite proiectarea unor planuri eficiente de prevenire a riscurilor și de intervenție în situații de criză prilejuite de loviturile specifice unui posibil război cognitiv.

A doua etapă este reprezentată de înțelegerea mediului național sau/și internațional în care organizația/societatea de referință există. Este evident că nu mai putem vorbi, în zilele noastre, de comunități umane total izolate, cu atât mai puțin de organizații și societăți izolate. Așadar, înțelegerea cât mai clară a ecuației intereselor altor entități ce interacționează cu organizația sau societatea noastră ne va permite să concepem planuri mai exacte și mai adaptate la potențialele amenințări ce pot veni din exterior. Probabil, selectarea și catalogarea celor mai relevante amenințări ce pot veni din exterior (de exemplu, de la concurență, de la inamicii tradiționali, de la neutri și chiar de la unii aliați vremelnici) va permite o alocare adecvată a resurselor existente și chiar obținerea unor asigurări suplimentare din partea unor terți (de exemplu, mărirea rețelei de relaționare, asigurarea firmei la un asigurator de încredere, încheierea de alianțe militare, semnarea de contracte comerciale garantate temeinic, negocierea de acorduri de cooperare reciproc avantajoase, oferirea de facilități investitorilor, securizarea unor rute de transport internațional, asigurarea fluxurilor energetice și de materii prime continue, obținerea de informații relevante și oportune din zonele de interes, protecția contra-informativă, menținerea păcii și stabilității regionale, furnizarea de securitate etc.) .

A treia etapă este reprezentată de creșterea asertivității și rezilienței organizației/societății. Cunoscând amenințările și riscurile potențiale, pe de o parte, și specificul organizației/societății, pe de altă parte, se pot proiecta planuri realiste, durabile și eficiente, care să permită entității de referință să treacă cu bine peste momentele dificile ale existenței sale. Deși, în teorie, lucrurile par a decurge liniar și relativ predictibil, în viața

reală situația poate fi extrem de greu de anticipat, urmare a gradului mare de impredictibilitate, volatilitate, complexitate, ambiguitate (VUCA) și dinamism.

A patra etapă este reprezentată de contraofensiva cognitivă. În acest sens, după ce se descifrează intențiile „agresorului”, precum și metodele, tehnicile și procedeele utilizate în derularea războiului cognitiv, se poate proiecta un plan de operație, care să vizeze tocmai punctele sale slabe. Astfel, cu multiple eșecuri în acțiunile proiectate împotriva țintelor sale, cu resursele diminuate și apărarea propriilor obiective redusă, „agresorul”, mai vulnerabil ca oricând, va capitula în fața unor acțiuni cognitive ofensive bine pregătite.

Evident, pentru implementarea cu succes a unui astfel de scenariu, este nevoie, în *primul rând*, de personal foarte bine pregătit, echipe interdisciplinare, oameni de acțiune, inteligenți, creativi și dedicați misiunii lor, precum și de o conlucrare ireproșabilă între structurile implicate în ducerea războiului cognitiv, fie el ofensiv sau defensiv. În *al doilea rând*, este nevoie ca factorii de decizie să fie bine pregătiți psihologic cu privire la efectele războiului cognitiv, pentru a putea face față cu bine la acțiunile sale, pe de o parte, și pentru a reprezenta modele de conduită pentru oamenii din subordine, pe de altă parte. Aici se mai pot adăuga instituții și organizații puternice, bine interconectate între ele, capabile să susțină interesul național. Alături de acestea ar trebui să se numere politicieni inteligenți, loiali și carismatici, capabili să implementeze, în mod democratic obiectivele naționale care asigură progresul și prosperitatea țării. În *al treilea rând*, este nevoie ca populația să fie rezilientă. Acest lucru poate fi obținut prin promovarea unei educații naționale susținute, generalizate și de calitate, prin afirmarea și susținerea unor principii etice clare de funcționare a societății, printr-o bună retenție la nivelul societății a oamenilor inteligenți și a profesioniștilor, prin încadrarea cu personal de calitate superioară a structurilor de conducere ale societății, prin descurajarea publică, directă și fermă a actelor

de corupție, trădare, lașitate, promiscuitate, incompetență, defăimare, prin susținerea valorilor naționale și europene, prin trezirea interesului pentru cercetare și dezvoltare tehnologică, prin susținerea talentelor, prin implementarea proiectelor de infrastructură destinate să modernizeze societatea, prin menținerea unei economii și a unui comerț prospere, prin conservarea resurselor, prin dezvoltarea unui stil de viață ecologic, prin menținerea unui sistem democratic transparent și competitiv, prin dezvoltarea unui sistem de asistență socială modern și sustenabil, prin asigurarea unui nivel de trai decent pentru fiecare cetățean, prin oferirea șansei fiecărei persoane de a se realiza în propria sa țară, prin asigurarea condițiilor ca fiecare om să se bucure de viață, prin menținerea unei descurajări militare credibile, prin sădirea încrederii și mândriei naționale în fiecare om. În *al patrulea rând*, este nevoie de o conectare internațională vastă și complexă, pentru a menține un bun echilibru de putere la nivel regional și internațional. Această conectivitate permite exportarea intereselor naționale peste tot în lume, legarea lor de ale altor actori internaționali, pentru garantarea unei economii funcționale și a unui comerț dinamic, capabile de a asigura bunăstarea tuturor cetățenilor. Aspectele de securitate și apărare ocupă și ele un loc deosebit de important în această ecuație.

Așadar, deși nu întreaga societate ar trebui să cunoască ce înseamnă, în detaliu, războiul cognitiv, întreaga societate ar trebui să fie preocupată de bunul mers al țării. Astfel, țintele anterior descrise ale acestui nou tip de război vor fi mai protejate și mai greu de atins de entitățile rivale.

Concluzii

Prima etapă necesară pentru studierea războiului cognitiv este tocmai înțelegerea psihologică a funcționării minții umane. Acest lucru poate fi realizat, evident, cu implicarea nemijlocită a unor psihologi, alături de alți experți. Probabil, cea de-a doua etapă ar fi conștientizarea impactului acțiunilor acestei

forme de confruntare asupra intereselor naționale. Demersul nu este deloc simplu deoarece este posibil ca aceeași țintă să fie victima mai multor acțiuni de război cognitiv, derulate chiar de entități rivale (de tip statal sau non-statal). A treia etapă ar consta în evaluarea rațională a efectelor acțiunilor războiului cognitiv, la un moment dat. Acest demers ar presupune un vast proces de audit și analiză, la nivelul întregii societăți. Următoarea etapă ar implica proiectarea, la nivel național, a unui *plan de creștere a rezilienței* la astfel de agresiuni de tip cognitiv. Planul ar trebui să-și propună obiective ambițioase, care să se reflecte în toate domeniile societății și să includă atât instituții, cât și întreaga societate, evident cu niveluri de responsabilități diferite. Tehnologia poate juca și ea un rol important în identificarea automată a acțiunilor de agresiune cognitivă. Cooperarea internațională în acest domeniu ar putea avea efecte benefice, pe anumite segmente. În continuare, planul de creștere a rezilienței naționale ar trebui implementat de către structurile care vor primi responsabilități în acest sens. Apoi, periodic, ar trebui realizate evaluări, ajustări și adaptări ale planului național de creștere a rezilienței, deoarece, în același timp, și entitățile ostile își vor ajusta tehnicile, procedurile și mijloacele de atac în funcție de organizarea sistemului defensiv al țintei.

Poate, în cele din urmă, ar fi de interes proiectarea unor acțiuni ofensive specifice războiului cognitiv, care să descurajeze potențialii agresori și să sprijine proiectarea intereselor naționale la nivel internațional. Deși articolul nu epuizează nici pe departe problematica războiului cognitiv, el caută să trezească interesul cititorului de a fi mai vigilent la aspectele semnalate și de a studia mai atent această formă nouă și absolută a confruntării umane contemporane.

Bibliografie selectivă:

1. ABDULLAH, N. (2021), *Threat of Cognitive Warfare*, <https://www.nst.com.my/opinion/letters/2021/07/705762/threat-cognitive-warfare>.
2. ARONHIME, L., Cocron, A. & colab. (2021), *Countering cognitive warfare: awareness and resilience*, <https://www.nato.int/docu/review/articles/2021/05/20/countering-cognitive-warfare-awareness-and-resilience/index.html>.
3. BACKERS, O & Swab, A. (2019), *Cognitive Warfare. The Russian Threat to Election Integrity in the Baltic States*, Harvard Kennedy School, Belfer Center for Science and International Affairs.
4. BEAUCHAMP-MUSTAFAGA, N. (2019), *Cognitive Domain Operations: The PLA's New Holistic Concept for Influence Operations*, China Brief Volume: 19 Issue: 16, The Jamestown Foundation.
5. BIENVENUE, E., Rogers, Z., Troath, S (2019), *Cognitive Warfare*, <https://cove.army.gov.au/article/cognitive-warfare>.
6. CHEATHAM, M., J. (2018), *Wars of Cognition. How Clausewitz and Neuroscience Influence Future War-Fighter Readiness*, Air and Space Journal, US.
7. COLE, A. & Le Guyader, H. (2020), *Cognitive. A 6th Domein of Operations*, <https://www.innovationhub-act.org/sites/default/files/2021-04/ENG%20version%20v6.pdf>.
8. DA DEPPO, S. (2020), *Weaponization of Neuroscience*, <https://www.innovationhub-act.org/blog/weaponization-neuroscience>.
9. FRIDMAN, O. (2017), *The Russian perspective on information warfare: conceptual roots and politicisation in Russian academic, political, and public discourse*, Gerda Henkel Foundation.
10. GAGLIANO, Giuseppe. (2018), *The cognitive warfare: Aspects of new strategic thinking*, <https://moderndiplomacy.eu/2018/03/05/cognitive-warfare-aspects-new-strategic-thinking>.
11. MACKIEWICH, D. (2018), *Cognitive warfare: Hamas and Hezbollah and their insiduous effort*, Institute of National Security Studies, Tel Aviv.
12. MARICHEV, Lobanov, and Tarasov (2021), *Cognitive Warfare-Trends in Modern Warfare*, preluat în rezumat din <https://min.news/en/military/a413ddd2e20461cdada08c8069c39d27.html>.
13. NACHT, A. (2020), *The Art of Cognitive War*, Speackbohne Media.
14. ORINX, K., Struye de Swielande, T. (2019), *Cognitive warfare and the vulnerabilities of*

- democracies*, CECRI, <http://cecrilouvain.be/wp-content/uploads/2021/05/cognitive-warfare-pdf>.
15. OTTWELL, P. (2020), *Defining the Cognitive Domain*, <https://othjournal.com/2020/12/07/defining-the-cognitive-domain>.
 16. ROGERS, Z. (2019), *In the Cognitive War – The Weapon is You!*, <https://madsciblog.tradoc.army.mil/158-in-the-cognitive-war-the-weapon-is-you>
 17. SINGH, A. (2021), *The Epoch of Cognitive Warfare: Realities and Ramifications*, <https://thenewglobalorder.com/world-news/the-epoch-of-cognitive-warfare-realities-and-ramifications>.
 18. UNDERWOOD, K. (2017), *Cognitive Warfare Will Be Deciding Factor in Battle*, <https://www.afcea.org/content/cognitive-warfare-will-be-deciding-factor-battle>.
 19. WELDON, A. (2021), *Bytes not bombs: Students team works with NATO to define, track cognitive warfare attacks*, <https://hub.jhu.edu/2021/10/06/cognitive-warfare-attacks>.
 20. WINKLER & colab. (2019), *Reflections on the Future of Warfare and Implications for Personnel policies of the US Department of Defence*, RAND Corporation.

CRIZELE POLITICO-MILITARE PARTICULARITĂȚI ȘI PERSPECTIVE

*Floris-Adrian IONESCU**

Abstract

The fluid contemporaneity, a continuation of the (often) falsely deciphered past, keeps in its unfolding a leitmotif that often puts the very existence of humanity, as a whole, under the sign of doubt - the crisis. We consider that any crisis must be seen as dual: as a threat to individual, state, global order (negative attribute), but also as a way to reset, individual and systemic resettlement (positive attribute). The scientific endorsement represents an analytical itinerary of the crisis as an individual concept, as well as in the position of a particular (epochal) phenomenon, with reconfiguring implications for the North Atlantic politico-military entity, but also a revelation of the continental defense position under the European Union umbrella. The volatile present under the auspices of security, uncertain in territorial terms, complex in terms of adjacent crises and ambiguous in the light of identified solutions finds the North Atlantic Treaty Organization (NATO / OTAN) - the most credible politico-military structure in modern history - in hypostasis a global security outpost, affected by crises whose first response (or, above all, further development) was not decisive and convincing. Contiguous, the EU is in the process of identifying, establishing and doctrinally transposing the continental posture in terms of defense.

Keywords: *crisis, NATO, EU, transformation, defense, strategic.*

Despre crize *sui-generis*

Disensiunile și perturbările sociale sub aspectul conflictualității sunt atribute constante ale evoluției sociale. Securitatea contemporană este dinamică, haotică, imprevizibilă. Cine ar fi anticipat demantelarea colosului sovietic de la finele anilor '80? Poate garanta cineva astăzi supraviețuirea seculară, fie și transformațională, a NATO? Antagonic sau congruent cu Federația Rusă?

Trebuie să amintim *ab initio* faptul că secolul XXI cochetează cu paradigma *crizelor*. Fără a avea pretenția spre a lansa o idee originală sau propulsivă¹, apreciem că umanitatea pare că se scufundă în marasm, crizele generate și regenerate se constituie într-o spirală periculoasă, fără ieșire. Sumarizarea problematicii relevă un multivers al crizelor, cu procese interdependente și planuri suprapuse în termeni factuali și cauzali. La nivel individual, suntem în mijlocul unei tornade

întruchipate de multi-crize (pornite și resimțite la nivel individual/micro, propagate și amplificate la nivel societal/macro), putând vocaliza omniprezența crizei, regăsită, în registrul de mai sus și sub atributul de *ubicuitate* (*the ubiquity of crisis*²). Crizele au la bază cauze multiple, care interacționează în timp pentru a produce o amenințare cu potențial devastator; totodată, acestea vor continua să sfideze liderii, dată fiind precaritatea prevenției lor. Să amintim anecdotic și paradoxal fraza președintelui demisionar Richard Nixon – *viața reprezintă o înlănțuire de crize*.³ O credință comună este cea conform căreia un cumul de factori provoacă/generează o criză, acești agenți de perturbare fiind atât interni, cât și externi. Totuși, considerăm că esența cauzală a crizei rezidă în incapacitatea unui sistem (entitate, organizație) de a face față perturbării. Sistemele contemporane se confruntă cu mai puține deraieri datorită metodelor ameliorate de

* *Autorul este expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.*

protecție, însă, nu este mai puțin adevărat faptul că rezistența societală s-a deteriorat, suferind în mod disproporționat în fața crizelor de orice natură.

În geneza unei crize, factori aparent inofensivi emerg și se multiplică în forțe perturbatoare, traduse ulterior într-o amenințare incontestabilă pentru sistem. Complexitatea crescândă a sistemelor de orice natură (tehnologice, sociale, politice etc.) și interconectarea acestora crește exponențial vulnerabilitatea lor la perturbații, aducând cu sine multiplicarea și propagarea crizelor. Semnalele de avertizare, eronat interpretate și contracarate inadecvat, nu pot avea alt rezultat decât exacerbarea problemei în sine. Un alt aspect determinat de complexitate este alterarea deplinei sale înțelegeri; în acest sens, conectarea strânsă între părțile componente ale sistemului și cele ale altor sisteme permite proliferarea rapidă a interacțiunilor (și a erorilor) în întregul sistem.

Particularități ale crizelor la începutul secolului al XXI-lea

Ambiguitatea conceptului de „criză” (ce poate fi confuz sau ermetic) este determinată de faptul că s-ar putea să nu aibă absolut nici un înțeles. Afirmăm acestea datorită particularităților diverse ale definițiilor date, subliniind absența consensului și acceptării unanime.

Nuanțele caracteristice ale crizelor sunt atribuite metodologiei de abordare și instrumentelor uzitate în construirea analizei. Generic, „criza desemnează o amenințare la adresa existenței organizaționale care produce o ruptură a dinamicilor și echilibrelor anterioare, antrenează dezintegrarea sistemului respectiv cu consecințe imprevizibile”.⁴

Crizele reprezintă antiteticul ordinii și raporturilor (de forță) raționale ce caracterizează un dialog între două sau mai multe persoane, grupuri sau state. „Criza reprezintă, în evoluția unui fenomen, o etapă de disfuncționare, în care sistemul sau sistemele se dereglează și nu mai au capacitatea deplină de a se autoregla, de a ieși adică singure și la timp din această stare de anormalitate, dusă la limită, și de a reveni fie la condiția inițială, fie la o altă condiție, superioară primei”⁵.

Dicționarul Explicativ al Limbii Române definește noțiunea de criză drept „manifestare a unor dificultăți (economice, politice, sociale etc.); perioadă de tensiune, de tulburare, de încercări (adesea decisive) care se manifestă în societate”⁶. Registrul diplomatic asimilează criza în calitatea de „moment critic care intervine în evoluția vieții internaționale, a raporturilor dintre state, a unui sistem, regim sau guvern. Asemenea momente, fie că este vorba de viața internă a unui stat sau de cea internațională, se caracterizează prin ascuțirea contradicțiilor, apariția unor fenomene de încordare, schimbări în raportul de forțe”⁷.

Termenii sociologici descriu criza ca o etapă evolutivă/dinamică a unui sistem, caracterizată prin acumularea accentuată a dificultăților și exprimarea conflictuală a tensiunilor, aspecte ce fac dificilă funcționarea normală a acestuia, declanșându-se puternice presiuni spre schimbare. Criza reprezintă, în esență, manifestarea unor dificultăți temporare sau cronice ale modului de organizare sistemic, exprimând incapacitatea de funcționare în modalitatea existentă. Depășirea etapei se face prin schimbarea structurală a sistemului sau prin modificări structurale adaptative, în modalități drastice.⁸

În cele ce urmează supunem atenției diferitele accepțiuni ale crizei, transpuse în doctrine naționale ale diferiților actori. În acest sens, Departamentul Apărării al SUA percepe criza drept „un incident sau o situație care implică o amenințare la adresa Statelor Unite, cetățenilor săi, forțelor militare sau intereselor vitale cu dezvoltare rapid, asigurând precondiția diplomatică, economică sau militară pentru angajarea forțelor și resurselor militare în atingerea obiectivelor naționale”⁹.

Doctrina militară a Federației Ruse nu atinge în mod particular termenul de „criză”, totuși admite volatilitatea și lipsa soluțiilor în conflictele regionale, validând o tendință continuă spre soluționarea acestora cu ajutorul forței, inclusiv în regiunile limitrofe. În continuare, afirmă faptul că „*arhitectura de securitate internațională existentă nu asigură o securitate egală pentru toate statele*”¹⁰. Documentul doctrinar înclină să catalogheze drept amenințare (pe cale de

consecință, se poate pune semnul de egalitate față de un potențial factor de generare a unei crize) orice tentativă de destabilizare a situației politice interne, de a utiliza infrastructura informațională în vederea declanșării unor mișcări și proteste în masă, precum și escaladarea unor conflicte locale menite să destabilizeze situația socio-politică într-o regiune învecinată cu granițele Federației Ruse.¹¹

Din perspectivă națională, transpusă în Doctrina Armatei României, „criza presupune apariția bruscă și neprevăzută a unui eveniment important la nivel internațional, regional, național sau local, prin care sunt amenințate suveranitatea națională, independența și unitatea statului român, integritatea teritorială și democrația constituțională, mediul înconjurător și obligațiile asumate de România prin tratate internaționale, pentru a cărui înlăturare nu se mai poate acționa prin măsurile obișnuite ale statului”¹².

În viziunea NATO „criza poate fi înțeleasă drept o situație manifestată la nivel național sau internațional, ce este caracterizată de existența unei amenințări la adresa valorilor, intereselor sau scopurilor principale ale părților implicate”¹³. În aceeași înțelegere aliată, managementul crizelor delimitează „un set de măsuri și acțiuni destinate a stopa în ultimul moment evoluția conflictului către un curs violent sau a stopa extinderea violențelor către conflict”¹⁴.

În pofida inadvertențelor conceptuale, *crizele politico-militare* au trăsături generice constante¹⁵, dar particularizate, totuși, epocal. O criză se identifică prin încercarea de *reconfigurare a unui statu-quo și contrazicerea stării de echilibru*. Mediul securitar de ființare a marilor actori atinge un punct de fierbere critic, în termeni ciclici; în acest sens, evidențiem actualitatea conceptului herzian al „dilemei securității”¹⁶.

Criza politico-militară păstrează *atributul relativității* prin prisma metabolizării diferite la nivelul actorilor. Aici facem referire și la capacitatea vizionară și anticipativă a statelor individuale, prin liderii săi, pentru înțelegerea și planificarea reacției în schimbarea hărților de influență, a modificării spectaculoase a raporturilor de putere. Anticiparea amintită capătă sens în prevenirea conflictelor potențiale, posibil

a fi generate în procesul de reșezare geopolitică și geostrategică.

Amintim, de asemenea, *potențialul escaladării spre confruntări militare*, conflictul fiind forma de manifestare violentă a crizelor de natură politico-militară. Facem precizarea distincției celor două concepte; altfel exprimat, nu toate crizele politico-militare se maturizează, cu sens peiorativ, în confruntare armată.

În tabloul crizelor politico-militare, *procesul de luare a deciziilor este dinamic și accelerat*, impunându-se, adesea, soluții în lipsa informațiilor complete, într-un decor adesea haotic și restricționat temporal. În contextul ameliorării procesului decizional, reamintim primordialitatea vizionară a liderilor și puterea lor pentru deconflictualizare.

În evoluția sa, o criză parcurge cinci etape distincte¹⁷:

- *provocarea crizei* – o serie de evenimente și întâmplări conduc la cristalizarea cadrului și la apariția factorilor declanșatori;
- *escaladarea crizei* – antagonismul între părți se accentuează, criza evoluează spre un punct culminant, ce poate aduce cu sine dispariția posibilităților de reconciliere și izbucnirea violențelor;
- *desfășurarea propriu-zisă* – punctul culminant este atins, însemnând fractura totală a relațiilor dintre părți și chiar inițiative de impunere violentă a voințelor particulare;
- *relaxarea/destinderea* – semnifică stoparea violențelor sau reducerea tensiunilor; semnalul spre rezolvarea crizei; totuși, încă se propagă incertitudinea, necesitând atenție sporită pentru evitarea apariției unei noi escaladări;
- *depresia post-criză* – reșezarea relațiilor dintre părți.

Crizele nu sunt generate subit, întotdeauna se cristalizează faza de trecere de la normalitate spre anormalitate și de la anormalitate către precriză, acestea putând fi identificate după particularitățile ce apar la nivelul indicatorilor de stare și de proces. Pe cale de consecință, o criză trebuie identificată și contracarată încă din faza

incipientă. Într-adevăr, certitudinile privitoare la identificarea precisă a fazelor evolutive sunt volatile și distincte fiecărui actor în parte; totuși, se pot stabili indicatori și criterii de evaluare pentru o înțelegere deplină.

În general, managementul crizelor presupune:¹⁸

- conștientizarea disfuncționalităților sistemice și procesuale, găsirea unei modalități de monitorizare a acestora;
- detecția, analiza și disecarea fenomenului de criză, încă din faza de anormalitate și de pre-criză;
- identificarea punctelor sensibile, a vulnerabilităților, dar și a punctelor forte fenomenologice și intervenția adecvată asupra acestora;
- conjugarea factorilor anticriză, cu scopul de angajare a acestora în formularea și aplicarea răspunsurilor adecvate.

În spirit academic, managementul crizelor oferă răspunsuri și căi de urmat pentru identificarea și plasarea crizei în context global, identificarea cauzelor generatoare, aria de manifestare, efectele și implicațiile adiacente, identificarea forțelor, mijloacelor și situațiilor declanșatoare, cuantificarea angajării și afectării acestora în procesul crizei și conflictului, dar și evoluții previzionate.¹⁹

NATO la restriștea momentului

Validarea teoriilor și a mecanismelor Alianței se realizează prin transpunerea practică, și anume testarea în situații limită. Răspunsul la crize dat de NATO în istoria recentă este departe de a fi un succes clar definit. Un exemplu elocvent este finalul ambiguu al misiunii ISAF la finele anului 2014. În viziunea organizațională oficială a acelor vremuri, „ciclul de tranziție a fost încheiat, forțele de securitate locale au preluat conducerea operațiilor de securitate”²⁰. Totuși, cei care au urmărit evoluția conflictului au susținut contrariul, Afganistanul parcurgând încă o etapă tulbură²¹, iar retragerea haotică din vara anului 2021 a pecetluit eșecul.

În opinia lui Erik Brattberg, „angajarea cu forțe din Afganistan a reprezentat o piatră de

încercare pentru solidaritatea Alianței; guvernele statelor europene condamnau strategia abruptă a Statelor Unite, simultan cu nemulțumirea acestora din urmă raportată la repartitia grijilor operaționale sub așteptări a europenilor”²². O abordare mai blândă are generalul-locotenent german Rainer Glatz, care subliniază „unitatea de efort a ISAF (...), adaptată eficient la mediul transformățional, (...) cu un final operațional de succes”²³.

Rolul NATO în Afganistan poate fi considerat inedit, supunând analizei mai multe aspecte: augmentarea ISAF în timp ce desfășura operațiuni într-un mediu ostil, totodată, fiind o reală operațiune expediționară. În context, rămân suficienți factori limitativi, cum ar fi lipsa unui guvern afgan funcțional (factor extern) și, de asemenea, dificultăți în interiorul NATO (diferențe în mijloacele de realizare a obiectivelor, reticența unor state membre NATO în ceea ce privește angajarea forțelor în cadrul ISAF etc.).

Impactul ISAF asupra transformării NATO este reliefat de legătura dintre extinderea rolului operațional al Alianței și transformarea politică și militară. Printre cele mai importante implicații ale intervenției NATO în Afganistan merită a fi menționate: Alianța poate fi proiectată departe de zona de responsabilitate tradițională europeană – acest lucru pare să încheie dezbaterile privind limitarea geografică a implicării; consolidarea capacităților logistice și operaționale ale NATO; stabilirea unor noi structuri de comandă și de forțe – acest lucru poate fi considerat un impact semnificativ și durabil pentru NATO.

NATO a fost concepută ca o alianță menită să unească forțe și doctrine individuale într-un sistem unitar, capabil să depășească situații extreme, dar, mai ales, să anticipeze amenințările emergente. Alianța se confruntă cu un proces continuu de adaptare și aclimatizare la mediul de securitate existent.

Toate conceptele și mecanismele prezentate mai sus, fără a fi exhaustiv, trebuie să acționeze sinergic pentru a oferi răspunsul perfect față de o criză existentă sau în curs de dezvoltare. Instabilitatea care plutește pretutindeni accelerează căutarea răspunsurilor și soluțiilor la următoarele

întrebări: *sunt operațiile de răspuns la crize proiectate și conduse de NATO răspunsul acțional perfect pentru garantarea sarcinilor esențiale ale organizației? sau are sistemul NATO de răspuns la crize o reacție la o agresiune hibridă?* Este imperios necesar ca acțiunile ostile hibride să fie combătute cu reacții oportune și eficiente.

Dihotomia unională și postura europeană de securitate

Statele Unite ale Europei descriu starea finală dorită pentru desăvârșirea continentală însă, drumul de la ficțiune speculativă către realitate este sinuos. Uniunea Europeană se constituie într-o entitate organizațională care îmbină elemente supranaționale cu cele interguvernamentale. Altfel spus, UE nu este un stat-națiune după modelul *westfalic*, dar totuși transcende statutul de organizație internațională tipică. Levitarea între cele două extreme alimentează dezacordul privitor la viitorul integrator european. Unii văd finalitatea în integrarea *sui-generis* a fiecărui membru în parte, fiind precauți și chiar reticenți față de o potențială federalizare.

Secolul XXI este o epocă a *crizelor*, sub acest auspiciu impunându-se reșezarea sistemică pentru potențarea posturii europene.²⁴ Opțiunile sunt multiple, înscriindu-se în tipologia involuție (*european break-up*) – evoluție (cu cele două căi, congruente până la un anumit punct, *federație* sau *confederație*). Atribuind pozitivitate decurgerii temporale, minimalizăm scindarea organizațională, considerând că doar Europa unită, sub orice formă, oferă plus valoare și răspunde proactiv dilemei de securitate herziene, totodată echilibrând balanța puterii mondiale.

În avalul dilemei continentale, consecința a discrepantei și divergențelor doctrinare, avem re/definirea posturii europene de apărare. Comisia Europeană a propus trei scenarii legate de apărarea comună a UE, într-un document relevant pentru relația ulterioară cu NATO.²⁵ În prima variantă, cea mai moderată, statele europene continuă gestionarea individuală a domeniului securității și apărării, continuând cooperarea interstatală; în esență, modelul colaborativ cu NATO rămâne nealterat. Un al doilea scenariu supune atenției

punerea la comun a resurselor financiare și, mai ales, a capacităților militare pentru consolidarea securitară, vizând lupta împotriva terorismului, securitatea cibernetică și cea frontalieră; în acest caz, în domenii particulare, cooperarea cu NATO s-ar cimenta. Ultimul curs de acțiune, cel mai îndrăzneț, propune ca finalitate crearea unei veritabile armate comune a UE sau sincronizarea profundă a politicilor naționale de apărare. Însă, sinteza dintre ideologie și utopie, spre *autonomia strategică a Europei*, este afectată de divergența prezentată anterior.

Revoluția conceptuală în domeniul securității europene – Politica Externă și de Securitate Comună (PESC), cu al său braț operațional Politica de Securitate și Apărare Comună (PSAC) – survine într-un moment de criză securitară și identitară a Europei. Reluăm ideea conform căreia cumpăna unei crize se poate dezvolta într-o fereastră de oportunitate pentru o dezvoltare ulterioară, învederând ameliorarea stării post-criză.

Subsecvent, vom aminti evoluțiile care pot fi asimilate și metabolizate ca evenimente de tipul *lebedelor gri*²⁶. În acest sens, putem explica prăbușirea încrederii, vizibilă între guverne/elite și națiuni (Brexit); la nivel guvernamental (relațiile UE-Rusia) și între state și instituții (criza zonei euro, criza imigrației). Declinul atrage cu sine deteriorarea lentă a climatului de securitate, corolar al instabilității economice, sociale și, totodată, decuplarea elitei de majoritatea populației, dând naștere la o creștere a mișcărilor populiste anti-sistem. Pe fondul acestor fricțiuni și desincronizări s-a insinuat criza medicală generată de COVID-19.

Cel de-al doilea stigmat european își trage energia din lipsa unei discurs convingător și pozitiv despre proiectul UE. Atributul avantajos al mișcărilor populiste din Europa este tocmai narațiunea clară și concisă; acestea își arogă poziția de apărătoare ale independenței, suveranității și securității, efort facilitat de lipsa unei replici pro-UE ferme despre valori și aspirații. Continentul pare a fi cramponat în politici pe termen scurt, fără a avea un plan pe termen lung.

Începând cu anul 2015, șefii de stat și de guvern au solicitat și generat, în acord cu așteptările cetățenilor și consecință a realității volatile, o nouă strategie globală a UE privind politica externă și de securitate (PESC); totodată, au propus o nouă strategie de securitate internă a UE. Un an mai târziu, în iunie 2016, o strategie pentru PESC, intitulată „*Viziune împărtășită, acțiune comună: o Europă mai puternică*”, a fost prezentată de Înalțul Reprezentant al UE, Federica Mogherini, și ulterior adoptată de toate statele membre. În noiembrie 2016, 25 de state membre au decis să întreprindă o nouă formă de cooperare consolidată în cadrul PSAC. Cunoscut drept PESCO, acest cadru permanent pentru o cooperare mai strânsă își propune să devină un proces structurat de aprofundare graduală a cooperării în domeniul apărării în cadrul Uniunii Europene. Ambele contribuie cu siguranță la definirea nivelului politic al ambiției UE ca actor mondial. Acestea se bucură de atributul *sine qua non*, totuși nu sunt suficiente pentru a formula o narațiune atractivă prin care UE devine un actor de securitate cu adevărat independent.

În loc de concluzie

Prezentul studiu a tratat elementele de bază ale celor două organizații care asigură securitatea continentului european (NATO, alianță eminentemente securitară, și UE, organizație politică și economică, având valențe militare), în scopul de a explica natura acțiunilor acestora. În altă ordine de idei, derularea rapidă a istoriei și decelarea lecțiilor învățate privind insuccesul constituie prilejul cel mai bun pentru regândirea organizațională și asumarea unor direcții de dezvoltare noi pentru deceniul ce urmează.

Anul 2022 reprezintă o bornă notabilă a celor două organizații tratate separat, dar, mai ales, o bornă inedită prin care ambele entități își redefinesc scopul organizațional (NATO) și își afirmă obiectivele securitare (UE). Ambele inițiative se concretizează în documente programatice, acestea reprezentând enunțări și asumări ale domeniilor de interes și, mai ales, ale soluțiilor alese pentru soluționarea problemelor ce afectează sistemele organizaționale.

Atât NATO, cât și Uniunea Europeană sunt angajate într-un ciclu continuu de adaptare, generând un proces de reflecție ce urmează a reclădi (la acest moment major, cu aplicabilitate previzionată pe un deceniu, cel puțin) pilonii de bază ai gândirii strategice de securitate.

Miza produselor ghidatoare ale celor două organizații – noul *Concept Strategic* al NATO și ineditul *Compas Strategic* al UE – ar trebui să fie reprezentată de congruența năzuințelor, potențelor și proiectării sarcinilor comune. În completare, amintim un posibil curs de acțiune care să trateze sinergic competențele de securitate, astfel: primordialitatea apărării teritoriale și prevalarea rezilienței, identificarea modalității de proiectare a efortului operațional, în „amurgul” operațiilor expediționare, și planificarea apărării, concomitent cu dezvoltarea capacităților.²⁷

Problema cooperării NATO-UE este recurentă, aceasta fiind în centrul dezvoltării Politicii de securitate și apărare comune (PSAC) a UE încă de la sfârșitul anilor 1990. Discuția se scindează pe trei niveluri de dezbateri: relația și complementaritatea dintre cele două entități; efortul statelor europene în interiorul NATO și aprofundarea legăturii transatlantice. Necesitatea sinergiei efortului de securitate al celor două instituții de apărare își găsește argumentul în peste douăzeci de ani de dezbateri și cooperare interinstituțională, presărată cu o serie de obiective și angajamente neîndeplinite, precum și de fricțiuni cu privire la dublarea, suprapunerea, autonomia strategică europeană și împărțirea sarcinilor.²⁸

Bibliografie:

1. BISCOP Sven, *EU and NATO Strategy: A Compass, a Concept, and a Concordat*, Egmont Institute, 2021.
2. BOIN Arjen, HART Paul't, STERN Eric, SUNDELIUS Bengt, *The Politics of Crisis Management*, Cambridge University Press, New York, 2005.
3. BRATTBERG Erik, *Europe, Afghanistan and the Transatlantic Relationship after 2014*, SIPRI, Stockholm, 2013.

4. CHIRIAC Dănuț-Mircea, *Politici și strategii de securitate la începutul secolului XXI*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2005.
5. GHIBA Daniel, *Managementul crizelor – curs universitar*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2017.
6. MANDU Petrișor, *Curs managementul crizelor*, Brașov, 2008.
7. TARDY Thierry, *For a New NATO-EU Bargain*, Egmont Institute, 2021.
8. ȚÎBRIGAN Nicolae, BÂRSAN Mihai, Doctrina militară a Federației Ruse: între paradigma defensivă și o politică externă ofensivă, în *Revista de științe politice și relații internaționale*, XII, 2–3, București, 2015.
9. VĂDUVA Gheorghe, DINU Mihai-Ștefan, *Crizele politico-militare ale începutului de mileniu*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2005.
10. *** *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*, Ediția a II-a, Editura Univers Enciclopedic, București, 1996.
11. *** *Dicționar Diplomatic*, Editura Politică, București, 1979.
12. *** *Dicționar de sociologie*, Cătălin ZAMFIR (coord.), Lazăr VLĂSCLEANU, Editura Babel, București, 1998.
13. *** *DoD Dictionary of Military and Associated Terms*, 2017.
14. *** *The military doctrine of the Russian Federation*, 2014.
15. *** *Doctrina Armatei României (SMG-103)*, București, 2012.

¹ Lucian BLAGA, *Trilogia cunoașterii*, Editura Humanitas, București, 2013 (ediția digitală). Ideile propulsive facilitează trecerea de la punerea problemei la rezolvarea sa; acestea sunt calea pentru schimbările paradigmatică și aduc plus valoare civilizației unei societăți.

² Arjen BOIN, *Op. cit.*, p. 4.

³ Richard Milhous NIXON (n. 9 ianuarie 1913 – d. 22 aprilie 1994) al treizeci și șaptelea președinte al Statelor Unite ale Americii, asociat de istorie scandalului *Watergate*; în original: “*Life isn’t meant to be easy. It’s hard to take being on the top - or on the bottom. I guess I’m something of a fatalist. You have to have a sense of history, I think, to survive some of these things... Life is one crisis after another*”.

⁴ Petrișor MANDU, *Curs managementul crizelor*, Brașov, 2008, p. 10. Disponibil la adresa on-line: <https://www.scribd.com/document/58618567/Managementul-crizelor>.

⁵ Gheorghe VĂDUVA, Mihai-Ștefan DINU, *Crizele politico-militare ale începutului de mileniu*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2005. p. 16.

⁶ *** *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*, Ediția a II-a, Editura Univers Enciclopedic, București, 1996, p. 241.

⁷ *** *Dicționar Diplomatic*, Editura Politică, București, 1979, pp. 315-316.

⁸ *** *Dicționar de sociologie*, Cătălin ZAMFIR(coord.), Lazăr VLĂSCLEANU, Editura Babel, București, 1998, p. 144.

⁹ *** *DoD Dictionary of Military and Associated Terms*, 2017, p. 58.

¹⁰ *** *The military doctrine of the Russian Federation*, Approved by the President of the Russian Federation on December 25, 2014, No. Pr.-2976, Disponibil la adresa on-line: <https://www.theatrum-belli.com/the-military-doctrine-of-the-russian-federation/>.

¹¹ Nicolae ȚÎBRIGAN, Mihai BÂRSAN, Doctrina militară a Federației Ruse: între paradigma defensivă și o politică externă ofensivă, în *Revista de științe politice și relații internaționale*, XII, 2–3, București, 2015, p. 12.

¹² *** *Doctrina Armatei României (SMG-103)*, București, 2012, p. 72.

¹³ Ioan CRĂCIUN, *Prevenirea conflictelor și managementul crizelor*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2006, p. 34.

¹⁴ Ioan CRĂCIUN, *Op. cit.*, p. 105.

¹⁵ Daniel GHIBA, *Managementul crizelor – curs universitar*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2017, pp. 14-15.

¹⁶ În opinia lui John H. HERZ, *dilema securității (security dilemma)* apare din conștiința individului că alții urmăresc să-l distrugă și, prin urmare, este nevoie întotdeauna de autoapărare, care la rândul ei îi poate face pe alții să se simtă în nesiguranță. Ce este adevărat pentru indivizi este la fel de relevant pentru înțelegerea comportamentului de grup. De fapt, Herz susține că *dilema securității* este mai acută la grupuri pentru simplul motiv că acestea pot dezvolta mijloace de autoapărare care sunt mult mai distructive decât cele ale indivizilor. Mai mult, întrucât ajung să-și echivaleze identitatea

și valoarea cu aceea a grupului căruia îi aparțin, indivizii pot fi pregătiți să-și sacrifice viața în numele supraviețuirii grupului. Astfel, chiar dacă este formulată cea mai optimistă ipoteză cu privire la natura și motivele indivizilor și grupurilor, *dilema securității* va persista atâta timp cât vor exista grupuri care nu se subordonează unei autorități mai înalte. În lumea modernă, acestea sunt statele suverane. Vezi Floris IONESCU, *John Herz și a lui dilemă a securității*, Sesiunea de comunicări științifice SNEE 2016 - Securitatea națională, europeană și euroatlantică, Volumul 1, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2016.

¹⁷ Daniel GHIBA, *Op.cit.*, p. 30.

¹⁸ *Ibidem*, p. 20.

¹⁹ *Ibidem*, p. 21.

²⁰ *ISAF's mission in Afghanistan (2001-2014) (Archived)*. Disponibil la adresa on-line: http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_69366.htm.

²¹ Ludger KUEHNHARDT, *Afghanistan: Success and Failure of the past Decade*, în World's Security Network. Disponibil la adresa on-line: <http://www.worldsecuritynetwork.com/Afghanistan/Kuehnhardt-Prof.-Dr.-Ludger/Afghanistan-Success-and-Failure-of-the-past-Decade>.

²² Erik BRATTBERG, *Europe, Afghanistan and the Transatlantic Relationship after 2014*, SIPRI, Stockholm, 2013, p. 22.

²³ Rainer GLATZ, *ISAF Lessons Learned. A German Perspective*, în revista Prism, p.176. Disponibil la adresa on-line: http://www.operationspaix.net/DATA/DOCUMENT/4253~v~ISAF_Lessons_Learned_A_German_Perspective.pdf.

²⁴ Amintim imputarea făcută de fostul președinte al SUA, Donald TRUMP, membrilor NATO în legătură cu eforturile și contribuția inegală (*ergo* intolerabilă) la efortul general, dar și inițiativele de tip *Framework Nations Concept*, interpretate drept demersuri pentru construirea unei armate europene.

²⁵ *** *Reflection Paper on the Future of European Defence*, European Comission, Brussels, COM(2017) 315, 7 June 2017. Disponibil la adresa on-line: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/reflection-paper-defence_en.pdf.

²⁶ Evenimentele de tip „lebedă neagră” au fost prezentate de Nassim Nicholas Taleb în cartea sa din 2001 „*Foiled By Randomness*”, o carte ce avea ca subiect evenimentele financiare. Cartea sa din 2007 (revizuită în 2010), „*Lebăda neagră, impactul foarte puțin probabilului*”, extinde metafora lebedei și asupra unor evenimente ce nu țin de lumea financiară. Teoria evenimentelor de tip Lebăda Neagră reprezintă o metaforă folosită pentru descrierea unui eveniment neașteptat (pentru observator), ce are un impact major, și care, după apariția sa, este raționalizat retrospectiv. Pentru un eveniment rar, neprevizibil și cu efecte pozitive, se folosește termenul de „Lebăda Albă”. Termenul de „Lebăda Gri” se folosește în cazul evenimentelor a căror efecte pot fi prevăzute până la un anumit punct (spre deosebire de efectele Lebedei Negre ce sunt imposibil de prevăzut), dar a căror apariție este improbabilă.

²⁷ Sven BISCOP, *EU and NATO Strategy: A Compass, a Concept, and a Concordat*, Egmont Institute, 2021. Disponibil la adresa on-line: <https://www.jstor.org/stable/resrep30609>.

²⁸ Pentru detalierea lecțiilor învățate în peste 20 de ani de cooperare inter-instituțională bazată pe agende de lucru paralele, vezi Thierry TARDY, *For a New NATO-EU Bargain*, Egmont Institute, 2021. Disponibil la adresa on-line: <http://www.jstor.org/stable/resrep30606>.

ROLUL INFORMAȚIILOR ÎN ELABORAREA ȘI FUNDAMENTAREA DECIZIILOR POLITICO – MILITARE

*Tiberiu TĂNASE**

Abstract

In most cases, the difficulties of intelligence collection, analysis and dissemination remain misunderstood and, in many cases, undisclosed. Intelligence services continue to be treated, not only by the public, more as a subject of sensational headlines than as a normal part of any governmental activity. In this context, there is a clear need to update the organization and functioning doctrines of the intelligence structures, in the light of new developments and threats.

Keywords: *intelligence, analysis, collection, decision-making, doctrine.*

Îndeobște este acceptată evidența că orice analiză a politicii unui stat (guvern) – cu deosebire în domeniile relațiilor externe și apărării – care lasă în afară activitatea informativă este sortită să fie incompletă și, implicit, distorsionată. După cel de-al Doilea Război Mondial, într-o lucrare intitulată „Informarea strategică și politica mondială americană”, profesorul Sherman Kent – un veteran al OSS și CIA – afirma că „*Dacă politica externă este scutul țării (...), atunci informarea strategică este acel lucru care aduce scutul la locul potrivit și la timpul potrivit. Ea este, de asemenea, acel lucru întotdeauna pregătit să ghideze sabia*”¹. Chiar așa stând lucrurile, în cele mai multe cazuri, problemele reale ale culegerii, analizei și distribuției informațiilor către factorii de decizie rămân, însă, neînțelese și, în multe situații – uneori justificat, alteori nejustificat, nedezvăluite. Serviciile de *intelligence* continuă să fie tratate, nu numai de marele public, mai mult ca un subiect de titluri senzaționale decât ca o parte normală a oricărei activități de guvernare.

Din motive lesne de înțeles, doctrina organizării și funcționării acestora a reprezentat,

ea însăși, o componentă care a fost, de cele mai multe ori, **secretă**. Mai mult, chiar dacă ar fi devenit publică, mutațiile atât de dese din câmpul confruntării acelor forțe cu semnificație în actul de guvernare impuneau periodice adaptări sau reevaluări ale doctrinei însăși. Desigur, în prezent, urmare a schimbărilor de esență provocate de pandemia de COVID-19, care afectează situația geopolitică și geostrategică la nivel mondial, cu reflexe însemnate la nivelul vieții interne a statelor și națiunilor, putem să apreciem că se manifestă cu acuitate necesitatea **reelaborării doctrinelor** de organizare și funcționare a structurilor informative, prin prisma noilor amenințări.

Structuri, principii și forme ale asigurării informaționale

Secretul este de cele mai multe ori o condiție esențială pentru succesul activităților de informare. Nu numai profesioniștii, ci și mulți dintre oamenii politici sunt de mult convinși de acest lucru. În 1777, George Washington, care în timpul războiului de independență superviza operațiunile informative, spunea: „Necesitatea

¹Col. (r.) dr. Tiberiu Tănase este secretar al Diviziei de Istoria Științei a Comitetului Român de Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii al Academiei Române (crfst.ro), redactor șef-adjunct al revistei „Studii și Comunicări” – Academia Română.

procurării de informații de valoare este evidentă și nu mai trebuie subliniată. Tot ceea ce-mi rămâne să adaug este că trebuie să păstrați întreaga activitate cât mai secretă posibil. Pentru că **pe secret se bazează succesul** în cele mai multe din întreprinderile de acest gen. Atunci când acesta nu este respectat, ele eșuează oricât de bine plănuite și promițătoare ar fi”.

Informațiile asupra **capacităților** și **intențiilor** altor națiuni au fost dintotdeauna de neprețuit pentru cei aflați în situația de a lua o decizie politico-militară. Dezvoltarea societății umane, progresul tehnologiei, creșterea interdependențelor au făcut ca obținerea unor astfel de informații să devină, în prezent, crucială. Tehnologia a făcut informația mai importantă, cel puțin sub două aspecte: în primul rând, datorită vitezei și puterii de distrugere a armelor moderne, timpul disponibil pentru deciziile defensive poate fi extrem de limitat; în al doilea rând, a devenit un lucru esențial să ajungi să te menții la un nivel tehnologic apropiat de cel al adversarilor potențiali. Interdependențele, nu numai economice, tind să se globalizeze, iar guvernele nu au alternativă la obținerea de informații de calitate, atât în privința inamicilor potențiali, cât și a aliaților și neutrilor.

Limite obiective și subiective în domeniul organizării unui sistem informativ eficient.

În ciuda creșterii importanței informării, a capacității de a realiza această activitate și a atenției de care ea se bucură din partea factorilor de decizie, impactul operațiunilor informative este limitat și poate deveni, în anumite condiții, periculos.

Limite:

- *Rezistența opusă de țintă* este una dintre limite. Ea derivă din capacitatea statelor și, respectiv, a grupărilor, organizațiilor, persoanelor despre care trebuie să culegem informații, de a bara eforturile informative desfășurate asupra sau împotriva lor. Toate țările întrebunțează sisteme sofisticate de codificare și alte proceduri pentru a-și păzi secretele. Ele folosesc, de asemenea, agenți dubli sau alte tehnici de dezinformare pentru a induce în eroare pe cei ce culeg informații. În plus, toate guvernele mari au
- la dispoziție organe de contrainformații, a căror primă menire este să zădărnicească penetrarea structurilor lor de decizie politico – militară.
- *Imprevizibilitatea* este un alt factor de limitare. Adeseori, maximul pe care analiștii serviciilor de informații îl pot spera este să prevadă o probabilitate. O estimare informativă este făcută adesea de pe poziția de neînvidiat a încercării de a prezice o decizie înainte ca aceasta să fie luată. Ori, prefigurarea viitorului, într-o lume extrem de complexă, cum este cea de azi, devine întotdeauna riscantă.
- *Lipsa/insuficiența resurselor* exercită și ea constrângeri asupra activităților de informații. Chiar în era computerului, este imposibil să culegi și să analizezi toate informațiile relevante. Serviciile de informații sunt, de asemenea, subiectul presiunilor bugetare și al controverselor politice interne și, nu de puține ori, decizia politică s-a impus împotriva evidenței demonstrată de informații.
- Un alt factor de limitare este *nivelul de optim la care consumatorii utilizează informația*. Informațiile sau analize neașteptate, care merg împotriva „adevărurilor precumpănitoare”, pot fi în mod preconcepțuit respinse (ex.: în anii '60, au existat estimări conform cărora Statele Unite nu puteau prevala din punct de vedere militar în Vietnam, dar, datorită climatului de încredere în propriile forțe care exista la toate nivelele superioare de decizie politico-militară, orice idee că puternic înarmatele forțe americane nu puteau înfrânge opoziții lor mai slab dotați a fost percepută ca prea nepământeană pentru a fi crezută).
- Mai există, de asemenea, *limite autoimpuse*. Activitatea informativă poate fi limitată de o serie de considerații etice sau politice, coloratura puternic subiectivă a acestora prevalând, nu arareori, asupra adevărurilor inconvenabile. Nu de puține ori, în pofida existenței celor mai clare dovezi, factorii de decizie văd și aud numai ceea ce doresc.

- Un factor ultim, înrudit cu ceilalți, este reprezentat de *imperfecțiunile ori disfuncțiile organizatorice*. Existența „adevărurilor” încetățenite îi inhibă, de multe ori, pe analiști să înainteze concluziile care distonează. Se poate întâmpla, de asemenea, ca o analiză „neobișnuită” să nu fie aplaudată pentru abordarea proaspătă a subiectului. Există permanent riscul ca ea să fie respinsă ca „bizară” și ca „rău concepută”, iar credibilitatea analistului să fie pusă la îndoială. Dacă analistul este suficient de curajos pentru a insista asupra unei idei neobișnuite, aceasta va fi, cel mai probabil, suprimată la un nivel intermediar. Nu în ultimul rând, informațiile cad uneori în capcanele birocrăției. Este deosebit de cunoscut cazul avertismentului de ultim moment adresat de la Washington comandanților militari din Hawaii, cum că Pearl Harbor ar putea fi bombardat. Pur și simplu, informația a circulat prea încet în 1941 pentru a mai fi de vreun folos: a ajuns după declanșarea atacului japonez.

Marcate de cauze obiective, dar și de inconveniente subiective, limitele oricărui sistem informativ sunt dublate, chiar dacă de cele mai multe ori doar teoretic, de pericole, atât la adresa structurilor informative, cât și la cea a beneficiarilor de informație.

Deși activitatea informativă poate ajunge, în unele situații, să fie un factor esențial al succesului, culegerea secretă a informațiilor poate crea, prin sine însăși, neajunsuri atât furnizorului, cât și beneficiarului de informație.

Pentru societățile deschise, *conflictul inerent dintre operațiunile secrete și democrație* este o problemă rezolvată încă doar parțial. Activitățile de informații au nevoie uneori de un deplin secret pentru a reuși și pentru a evita pericolul la care sunt expuși ofițerii de informații și contactele lor operative. Aceste exigențe se confruntă cu premisele fundamentale ale guvernării democratice, potrivit cărora poporul și reprezentanții săi în forul legislativ au nevoie să știe ce se întâmplă, în scopul de a se putea pronunța în deplină cunoștință de cauză. Exagerarea, de o parte sau de alta, nu poate fi altfel decât contraproductivă.

Un pericol înrudit este acela că *operațiunile de culegere a informațiilor pot deveni maniace*, scăpând până și de sub controlul celor presupuși că răspund de ele. Un rol important în prevenirea unor asemenea situații îl au mecanismele interne de control puse la punct în cadrul fiecărui serviciu de informații, a căror menire esențială este să supravegheze permanent ca activitatea informativă să fie așezată strict pe competențele fixate respectivei instituții și să se desfășoare în spiritul și litera legii.

Operațiunile informative pot, prin recul, să aibă consecințe neintenționate și negative. Nu de puține ori, dorința de a obține informații utile procesului de decizie politico-militară, cumulată, de ce să nu o spunem, și cu încălcări ale tehnologiei specifice de lucru, a condus la scandaluri de spionaj ce au provocat prejudicii mai mari pentru securitatea națională a unor state decât avantajele care ar fi rezultat din deținerea informațiilor care se căutau. Operațiunile clandestine de culegere a informațiilor poartă permanent în ele riscul de a crea severe încurcături țării pe care o servesc serviciile de informații care le desfășoară.

Raportul între structurile informative ofensive și cele defensive

În abordarea problemei pornim de la faptul că securitatea națională este **indivizibilă** și că acest lucru obligă structurile informative legal constituite ale statului să coopereze între ele. În același timp, nicio comunitate informativă (ansamblul serviciilor secrete dintr-o țară) nu a putut trasa o graniță strictă între activitățile informative ofensive și cele defensive, rămânând, mai peste tot, o „zonă cenușie” în care competențele interferează. Există întotdeauna un punct în care informațiile despre ceea ce face în străinătate purtătorul unei amenințări se întâlnesc cu cele privind activitățile pe care acesta le desfășoară în interiorul unui stat-țintă (spionaj, diversiune, sabotaj, terorism). Aceste din urmă activități cad preponderent în sarcina structurilor informative defensive. Cu toate acestea, informațiile culese de structurile defensive în executarea sarcinilor ce le revin pe plan intern sunt strâns legate de cele culese în străinătate, iar întregul corp de date se sprijină pe estimările generale asupra

capabilităților și intențiilor potențialului adversar.

O activitate de informare eficientă presupune cel puțin trei lucruri:

- culegerea de către fiecare structură informativă națională a acelor informații care-i sunt necesare pentru îndeplinirea sarcinilor ce-i revin prin lege;
- reducerea ca întindere a „zonei cenușii”, în care activitatea contrainformativă externă se suprapune cu supravegherea internă a agenților spionajului străin;
- comunicarea reciprocă de către structurile informative ofensive și cele defensive a datelor necesare celeilalte părți pentru îndeplinirea atribuțiilor, astfel încât activitatea lor să se completeze și să contribuie la realizarea scopului comun.

Obligația serviciilor de informații naționale de a coopera este de la sine înțeleasă. În planul informării, unele state și-au creat de multă vreme structuri centralizate care au responsabilitatea concentrării, evaluării și corelării informațiilor obținute de diversele structuri informative, astfel încât să poată fi prezentate factorilor de decizie politico – militară evaluări unitare, pe cât posibil unanim împărtășite, asupra principalelor pericole pentru securitatea națională.

Existența unor asemenea mecanisme nu presupune însă limitarea posibilităților ca fiecare serviciu secret, pe probleme care-i intră în competență, să aducă direct, atunci când este cazul, propriile evaluări și concluzii la cunoștința factorilor de decizie abilitați să ia măsuri preventive ori de contracarare.

Implicații ale dispersiei informațiilor în sistemele democratice de adoptare a deciziilor din domeniul securității naționale

În distribuirea informațiilor se pornește de la câteva reguli de bază:

- Informațiile referitoare la problemele de securitate națională sunt *secrete*. Pentru

distribuirea lor în afara serviciilor care le-au obținut este necesar să existe garanția că ele vor fi protejate.

- Chiar și în ceea ce-i privește pe cei mai înalți factori de decizie în stat, distribuția informațiilor este guvernată de *echilibrul între „dreptul de a cunoaște”,* statuat de lege, și *„nevoia de a ști”*. Prin aceasta, înțelegem că serviciile de *intelligence* au obligația să satisfacă nevoile legale de informare ale beneficiarilor. Aceștia din urmă au dreptul să primească acele date care le sunt necesare pentru a-și îndeplini atribuțiile.
- În distribuirea informațiilor de *intelligence* către beneficiari este deosebit de important ca persoanele care iau la cunoștință de conținutul lor să fie de încredere. În multe state se practică cercetări prealabile asupra persoanelor din această categorie.
- Accesul la informațiile secrete furnizate de serviciile speciale este permis numai pentru scopuri *legale și oficiale*, respectiv pentru realizarea sarcinilor care revin primitivului, conform statutului său legal. Informațiile secrete nu pot fi folosite pentru rezolvarea unor interese personale sau în alte scopuri decât cele menționate.

Din cele prezentate mai sus se înțelege că activitatea de informații, pentru a fi eficientă și scutită de disfuncționalități și excese, are nevoie de un suport legal, riguros și coerent. De altfel, toate marile țări occidentale – modelele noastre în materie de securitate națională – au emis documente cu putere de lege, în care sunt prevăzute clar: clasificarea informațiilor în funcție de nivelul de secretizare, cine este abilitat să opereze această clasificare, regimul stocării, prelucrării și circulației informațiilor secrete, responsabilitatea administrării acestora, infracțiunile și pedepsele.

¹ Sherman Kent, *Strategic Intelligence for American World Policy*, Princeton, New York, Princeton University Press, 1949, p. VII – VIII

SPAȚIUL CIBERNETIC - INSTRUMENT DE IMPUNERE A POLITICII STATALE

*Drd. George-Daniel BOBRIC
Dr. ing. Cornel ARGINT**

Abstract

Cyberspace gains a high level of importance, on one hand due to the new related developments and their constituent peculiarities, but especially due to the actions more and more diverse, performed by state and non-state entities, whose consequences may gain different proportions. When it comes for the actions carried out by states, their level of sophistication is so multifarious that the spectrum of operational possibilities specific to the digital domain includes a wide range of maneuvers that can be performed in order to fulfill the objectives at the tactic, operative and strategic level.

An example of such strategic objective is represented by the imposition of the state will, both internally and externally. In some states, marked by strong movements against the government, the state imposes some norms/rules that impact its own cyberspace, but which lead to the maximization of the chances to impose the state will.

In this sense, this type of actions will be analyzed in the present paper, part of them performed by states with significant experience and cyber capabilities (like the People's Republic of China, the Russian Federation, the Republic of India or the Islamic Republic of Iran) or by states whose cyber domains are at the initial levels of developments.

Keywords: *cyberspace, Internet, propaganda, state policy.*

Introducere

În ultimii ani, entități statale din întreaga lume și-au asigurat diverse roluri pe scena geopolitică internațională, prin intermediul unor acțiuni specifice în diferite domenii de interes strategic. Dintre aceste domenii, spațiului cibernetic i se acordă o atenție din ce în ce mai sporită din motive ce țin de dezvoltarea continuă și accentuată a acestuia, de asigurarea aspectelor legate de securitate, respectiv de îndeplinirea obiectivelor unor actori statali, non-statali sau supra-statali prin instrumentarul digital avut la dispoziție (atât pe plan intern, cât și pe plan extern).

Printre numeroasele obiective strategice ce pot fi îndeplinite prin întrebuițarea facilităților

conexe celui de-al cincilea mediu operațional se regăsește și impunerea politicii statale în funcție de directivele transmise de administrația centrală, indiferent dacă această politică reflectă anumite aspecte societale autohtone sau viziunea de externalizare a voinței/controlului asupra anumitor domenii, zone geografice, grupuri sau indivizi din exteriorul confiniilor respectivei națiuni. Astfel, obiectivul prezentului studiu este de a realiza o retrospecție a modului în care spațiul cibernetic a constituit, în diverse cazuri punctuale, o modalitate de îndeplinire a dezideratului anterior menționat, plecând de la premisa că facilitățile puse la dispoziție de mediul digital reprezintă un catalizator pentru operațiunile desfășurate în acest sens.

* *Autorii sunt experți în cadrul Ministerului Apărării Naționale.*

Soluționarea diferendelor interne

Folosirea spațiului cibernetic pentru rezolvarea unor probleme interne reprezintă una dintre metodele/mijloacele cele mai des întâlnite în cadrul statelor în care se exercită un nivel de control ridicat asupra populației indigene. Nu de puține ori au existat situații în care, pe fondul unor nemulțumiri mocnite ale poporului, au fost desfășurate operațiuni de suprimare a mișcărilor provocatoare, inclusiv în spațiul cibernetic, fie prin limitarea/întreruperea accesului la acesta, fie prin desfășurarea de acțiuni din sfera războiului informațional. În ceea ce privește prima categorie limitarea/întreruperea accesului, vor fi analizate, în cadrul unui subcapitol ulterior, o serie de evenimente care au avut la bază acest procedeu.

În ceea ce privește cea de-a doua categorie, una dintre cele mai semnificative campanii informaționale este reprezentată de acțiunile efectuate de conducerea chineză împotriva mișcării Falun Gong la finalul anilor 1990 – începutul anilor 2000. Falun Gong reprezintă un grup chinez care a luat naștere la finalul secolului trecut din dorința de a transmite la nivel internațional mesaje pentru evoluția spirituală a practicanților, prin aderarea la valori morale corecte și practicarea meditației și a unui set de exerciții specifice. Încă din fazele inițiale ale mișcării, numărul adeptilor a crescut vertiginos astfel încât, la finalul anilor 1990, conducerea chineză a fost nevoită să organizeze o amplă campanie de blamare a acestei mișcări și de adoptare a unor măsuri represive împotriva membrilor acesteia. Motivul acțiunilor l-a constituit „evocarea unei alte viziuni referitoare la tradiția chinezească și valorile contemporane autohtone, ce este amenințătoare pentru stat și partid deoarece le interzice solitudinea dreptului acestora de a defini înțelesul naționalismului chinezesc”¹.

În cadrul unui articol² din anul 2001, era stipulat faptul că administrația centrală chineză concepușe un plan pentru anihilarea acestei mișcări, format din trei părți:

- a) desfășurarea de acțiuni punitive pe plan fizic;
- b) inițierea unor sesiuni de studiu pentru

renunțarea la ideologia promovată de această grupare și denunțarea ei drept cult (concomitent cu tranziția acesteia către zona de ilegalitate);

- c) desfășurarea de operațiuni specifice propagandei în spațiul cibernetic.

Aceste operațiuni au vizat, în principal, stigmatizarea acestei mișcări, iar punctul critic al acestora a constat în evidențierea unui incident petrecut în data de 23 ianuarie 2001 (ajunul Anului Nou Chinezesc), când cinci membri ai acestei mișcări (inclusiv o persoană în vârstă de 12 ani și mama acesteia) s-au jertfit prin a-și da foc în Piața Tiananmen. Astfel, presa aservită partidului a prezentat ulterior, prin toate mijloacele avute la dispoziție, imagini șocante cu trupul arzând al copilului și interviuri cu diverse persoane care susțineau că auto-sacrificarea este calea spre izbăvire, discreditând imaginea grupării și convingând mulți adepți să renunțe la afilierea cu aceasta.

Acest eveniment constituie un exemplu relevant, din multitudinea celor aflate la dispoziție, datorită faptului că, la începutul secolului XXI, lumea se regăsea în faza incipientă de dezvoltare în masă a spațiului cibernetic. Cu toate acestea, se năștea un fenomen interesant – propaganda digitală, care avea să constituie, ulterior, un instrument intens uzitat de toate statele din lume, indiferent de nivelul democrației sau de fundamentul ideologic preponderent. La două decenii de la acel eveniment, ce reprezintă un moment de referință în contextul promovării politicii statale în rândul propriei populații, un raport realizat de Institutul pentru Internet din cadrul Universității Oxford subliniază o serie de aspecte semnificative³:

- dublarea (la nivelul anului 2019) numărului de acțiuni de manipulare prin intermediul Social Media, raportat la anul 2017, cu peste 70 de state utilizând manipularea prin intermediul spațiului cibernetic ca mijloc de modelare a conștiinței publice;
- chiar dacă regimul politic existent în Occident este democratic, în lupta politică pentru putere au fost întrebuintate instrumente propagandistice pentru a crește numărul de adepți falși pe rețelele

de socializare sau pentru transmiterea de mesaje special „fabricate” pentru a beneficia de sprijinul masei electorale;

- pe de altă parte, în statele cu regimuri autoritare a fost semnalată întrebuintărea spațiului cibernetic în scopul exercitării unui nivel de control cât mai ridicat asupra conținutului informațional vehiculat prin infrastructura cibernetică autohtonă, astfel încât să fie evitate expunerile la informații nedorite, diseminarea de către mass-media de informații în contradicție cu viziunea regimului aflat la conducere, apariția de critici față de acțiunile întreprinse de regim sau chiar disidența politică;
- din topul primelor cinci state în cadrul cărora activează grupări cibernetic implicate în operațiuni informaționale pe plan extern fac parte Republica Populară Chineză, Republica India, Republica Islamică Iran, Republica Islamică Pakistan și Federația Rusă;
- există state în cadrul cărora entitățile guvernamentale cooperează cu cele private sau cu firme de comunicare strategică ce dispun, în portofoliul de servicii furnizate, inclusiv de operațiuni specifice propagandei cibernetic.

Aceste informații relevă faptul că, dacă la începutul actualului secol, luau naștere operațiuni în spațiul cibernetic de natură să modeleze furtiv subconștientul uman în ceea ce privește probleme de interes major pe plan intern, în prezent aceste campanii reprezintă un aspect omniprezent în realitatea cotidiană, spațiul cibernetic devenind un instrument utilizat nu doar pentru soluționarea unor probleme pe plan intern, ci și pentru îndeplinirea unor obiective la nivel regional și/sau internațional.

Suprimarea mișcărilor belicoase interne

În urmă cu mai bine de un deceniu, pe timpul manifestațiilor pro-democrație care marcau lumea arabă din Orientul Mijlociu și Nordul Africii (fenomen cunoscut în mediul internațional cu denumirea de Primăvara Arabă), rețelele de socializare au reprezentat un factor

catalizator pentru campaniile desfășurate de către populație, facilitând mobilizarea masivă a populației într-un timp foarte scurt și diseminarea de mesaje care au amplificat mobilitățile intrinseci ale manifestațiilor. Astfel, chiar și statele în care nivelul de răspândire al platformelor de socializare era redus s-a înțeles cât de important/pernicios poate fi spațiul cibernetic în cazul unor mișcări ale maselor în sens contrar viziunii promovate de regimul aflat la putere.

La începutul deceniului trecut lua naștere un fenomen interesant: înăbușirea mișcărilor de protest prin întreruperea accesului populației la spațiul cibernetic. De exemplu, una dintre cele mai relevante evoluții a avut loc în Egipt, unde, în contextul protestelor specifice Primăverii Arabe, răspunsul aparatului de stat a constat în oprirea accesului la Internet, respectiv la serviciile de voce și mesagerie, concomitent cu diseminarea de mesaje propagandistice în favoarea conducerii. Astfel, pe 27 ianuarie 2011, aproximativ 23 de milioane de utilizatori au fost deconectați de la Internet, însă rezultatul scontat nu a fost atins, astfel încât, două săptămâni mai târziu, președintele Hosni Mubarak a demisionat, lăsând conducerea statului reprezentanților Armatei. Ulterior, comunitatea internațională asista la un eveniment similar în Libia, pe fondul unor proteste îndreptate împotriva regimului condus de Muammar al-Gaddafi. Astfel, în cea de-a doua jumătate a lunii februarie 2011 au avut loc mai multe opriri ale conexiunii la Internet pentru întreaga populație, cea mai lungă dintre acestea având o durată de patru zile, fiind instaurată o „stare de asediu asupra Internetului”²⁴.

Tot în aceeași perioadă se afla în desfășurare, în Siria, unul dintre cele mai sângeroase războaie civile din istoria recentă a omenirii, iar rolul avut de spațiul cibernetic a atins cote nemaiîntâlnite până în acel moment. Întregul conflict a fost minuțios prezentat, documentat și analizat prin intermediul Internetului, în general, și al platformelor de socializare, în particular. Un număr impresionat de filmulețe au fost postate pe portalul de video streaming Youtube. Acestea au oferit dovezi ale atrocităților petrecute în acea perioadă și au reprezentat baza pentru

acțiunile care au fost întreprinse ulterior de activiști atât din țară, cât și din afară, mobilizați prin intermediul platformelor de socializare Facebook și Twitter. Înțelegând amenințarea emergentă, în creștere, generată de mediul cibernetic și importanța unei prezențe active în spațiul digital, guvernul sirian a înființat Armata Electronică Siriană, cu scopul de a răspândi viziunea și mesajele regimului Assad în lumea virtuală. Subsecvent, în acea perioadă au fost semnalate și deconectări ale populației de la Internet, cu durate de la o oră până la trei zile⁵.

Începând cu anul 2011, în foarte multe state au fost semnalate astfel de acțiuni pentru a limita mișcările anti-regim. În continuare, va fi realizată o evaluare succintă a tendinței acestui fenomen, luând ca punct de reper perioada 2019-2021. La baza prezentei analize se regăsesc informațiile diseminate pe platforma Internet Society Pulse, care înglobează într-o bază de date informații de la diverse entități cu responsabilități în domeniul monitorizării Internet-ului la nivel global⁶. Pe baza acestor date și a întrebunțării instrumentelor de calcul matematic au reieșit următoarele aspecte:

- actorul statal care, în perioada de referință, a desfășurat cel mai mare număr de activități de blocare a accesului populației la Internet sau la un anumit conținut informațional este India, cu aproximativ 62% din numărul total de acțiuni efectuate la nivel mondial. Dintre acestea, aproximativ 92% sunt limitate la nivel regional. În ceea ce privește distribuția acestor blocaje la nivel regional, pe o perioadă de opt ani (2012-2020), în **figura 1** se poate observa faptul că majoritatea covârșitoare a acestora se regăsesc în zona de nord a statului, în regiunea Jammu și Kashmir. Aceasta este o zonă intens disputată, începând cu jumătatea secolului XX, între India, Pakistan și China și care, începând cu anul 2019, este administrată de către conducerea statului indian ca zonă unională.
- în perioada de referință, autoritățile siriene au desfășurat un număr de 10 acțiuni de blocare a accesului populației la Internet, toate fiind efectuate la nivel național,

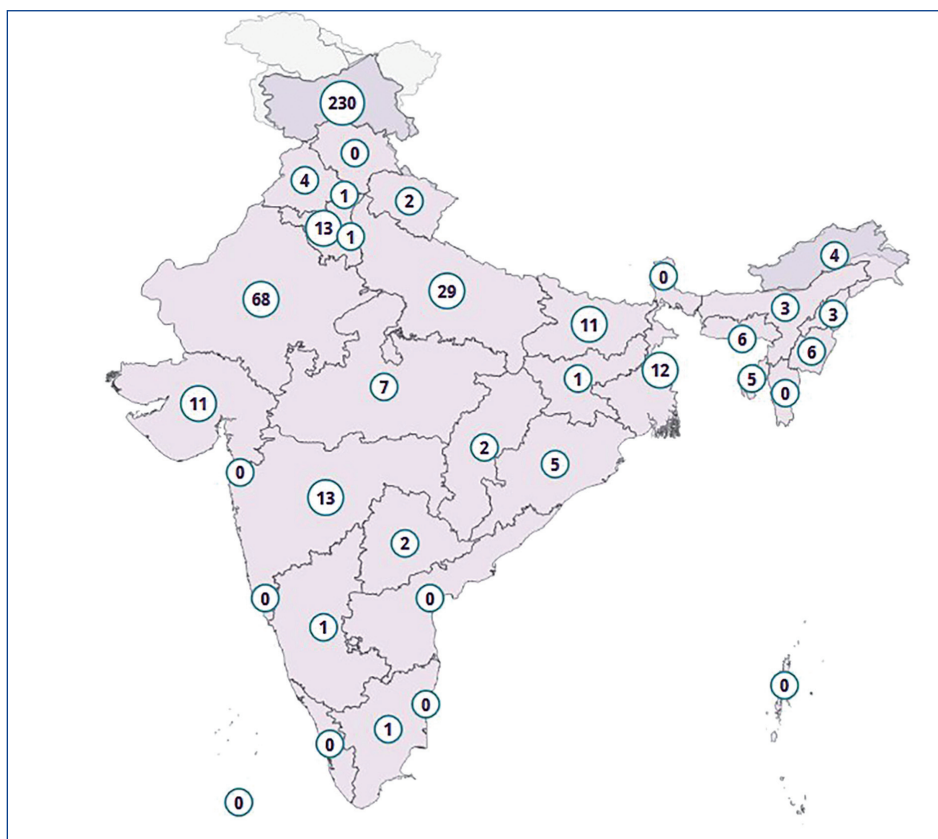

Figura 1. Răspândirea acțiunilor de blocaj cibernetic în India⁷

perioada cumulată a acestor blocaje însumând aproximativ 66 zile;

- în ceea ce privește repartitia pe regiuni, procentajul acestor acțiuni este următorul: continentul asiatic (fără India) – aprox. 52%, continentul european – mai puțin de 1%, continentul african – aprox. 33%, continentul sud-american – aprox. 10%, iar continentul nord-american – 0% (se remarcă faptul că implementarea unor măsuri care să accentueze controlul accesului populației la Internet este preponderentă în statele care au o conducere autoritară; în schimb, în zonele în care predomină valorile democratice

au fost înregistrate valori insignifiante ale acestor măsuri);

- repartitia pe ani a acestor acțiuni este reprezentată în **figura 2** (completată cu informații din surse adiționale⁸ pentru perioada 2011-2018) – se observă faptul că, în ultimul deceniu, s-a înregistrat o creștere treptată a numărului de acțiuni de blocare a spațiului cibernetic, cu o accentuare în perioada 2016-2020;
- în ceea ce privește modalitatea de desfășurare a acestor operațiuni în ultimii patru ani, aprox. 20% dintre acestea au fost realizate la nivel național, aprox. 67% au avut impact la nivel regional, iar aprox. 13%

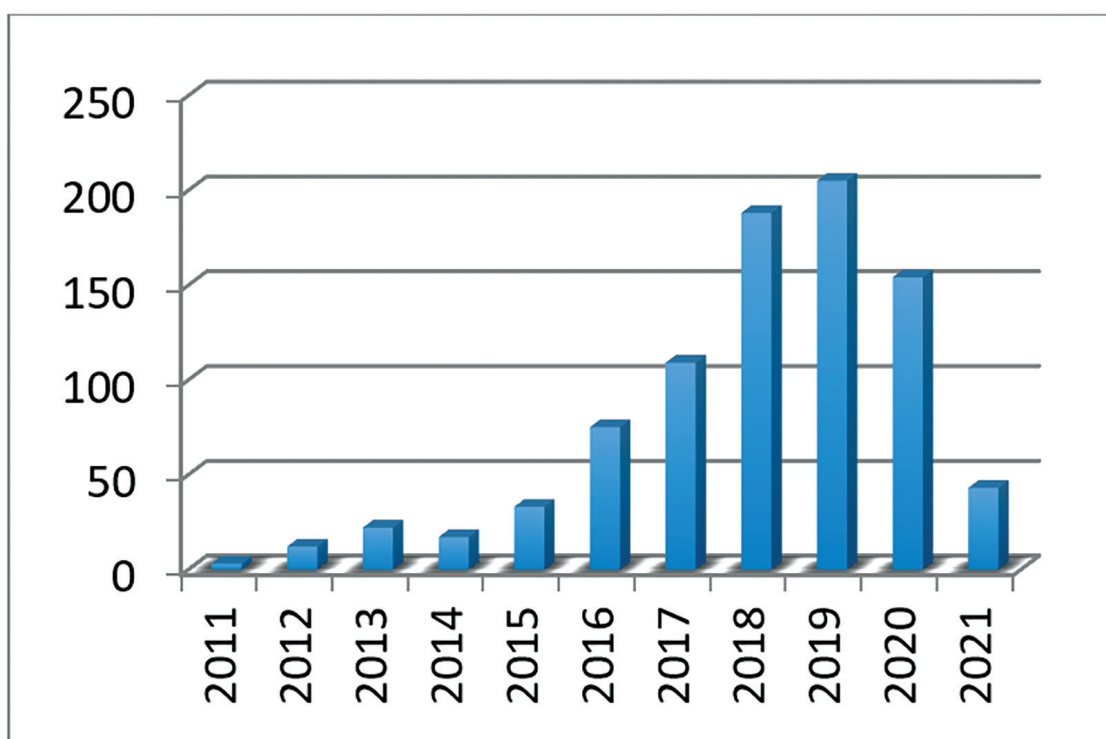

Figura 2. Repartitia pe ani a numărului de blocaje cibernetice

au vizat blocarea unor părți specifice din conținutul informațional vehiculat pe Internet;

- în ceea ce privește intervalul temporal afectat de aceste acțiuni, se remarcă faptul că, în perioada de referință, la nivel mondial au fost înregistrate cumulativ 5673 zile de blocadă cibernetică; rezultă faptul că, în cei patru ani, în fiecare secundă, libertatea

de exprimare/accesul la resurse informaționale din spațiul cibernetic era limitată semnificativ într-o anumită zonă de pe mapamond.

Creșterea controlului asupra populației

În ultimii ani, au fost realizate numeroase studii de specialitate referitoare la acțiunile întreprinse de marii actori internaționali din

spațiul cibernetic pentru a limita/supraveghea acțiunile desfășurate de populație în mediul online și conținutul informațional accesat/ vehiculat. Ceea ce merită remarcat este faptul că și alte state cunoscute ca având un regim autoritar urmăresc adoptarea unor astfel de politici pe plan intern, pentru a controla un volum cât mai mare de informații la care ar putea avea acces populația și de a-l filtra. Un exemplu concret, în acest sens, este oferit de către regimul Maduro, care, pe fondul nemulțumirilor națiunii venezuelene și a protestelor violente ce au avut loc în ultimii ani, a inițiat o serie de acțiuni care să permită supravegherea și monitorizarea spațiului cibernetic autohton. Astfel, un fost consilier pe probleme de securitate cibernetică din cadrul Ministerului de Justiție a declarat⁹ faptul că, timp de mai mulți ani (în perioada 2002-2008), a făcut parte dintr-o serie de delegații care aveau ca obiectiv învățarea modului în care regimul chinezesc desfășoară activitățile de monitorizare a activităților populației din spațiul cibernetic și de control al conținutului informațional accesat/ vehiculat, respectiv implementarea unui sistem similar în Venezuela. În acest registru, în anul 2016 a fost implementat un card, dezvoltat de compania chinezescă ZTE, care asigură accesul populației la o gamă mult mai mare de produse și servicii decât cei care nu dețineau această facilitate digitală. În prezent, structura de supraveghere digitală din cadrul aparatului de stat venezuelean este formată din cinci niveluri, ultimul nivel fiind cel mai de încredere și ocupat în exclusivitate de personal chinezesc. Rolul acestei structuri este de a furniza rapoarte care să fundamenteze deciziile executivului în ceea ce privește cenzura mass-media, deconectările populației de la Internet și arestări arbitrare ale unor persoane considerate inamici ai regimului.

Implicarea Chinei în America de Sud nu este singulară, acțiuni de sprijinire a regimurilor autocratice fiind semnalate și în Republica Cuba. Infrastructura de Internet cubaneză a fost construită cu echipament de proveniență chinezescă. Un raport¹⁰ al organizației suedeze Qurium prezintă întrebuințarea de către regimul aflat la conducere a programului eSight, furnizat

de compania chinezescă Huawei, pentru blocarea accesului populației la diverse site-uri.

Deși lista nu este una exhaustivă, se remarcă faptul că dorința de control a populației reprezintă un deziderat care unește obiectivele statelor importante și a celor aflate în curs de dezvoltare. Astfel, cele din urmă caută sprijin (material, informativ, procedural etc.) de la statele dezvoltate din punct de vedere al expertizei în domeniul cibernetic pentru a-și impune voința statală asupra propriei populații.

Instrument în lupta politică

Rolul propagandei în confruntările dintre rivalii politici, în special în apropierea perioadelor electorale, este de necontestat. Cu toate acestea, fenomenul diseminării de informații special fabricate pentru a deservi unui anumit scop (în acest caz, politic) nu reprezintă un element de noutate, astfel de tactici fiind întrebuințate încă de acum 2.000 de ani. Spre exemplu, deceniul dinaintea războiului dintre Octavianus Augustus și Marcus Antonius a fost marcat de diseminarea a numeroase elemente propagandistice, existând două narațiuni distincte. După ce Octavianus i-a învins pe Antonius și Cleopatra, tot fenomenul propagandistic a permis menținerea unei singure narațiuni – cea a învingătorului¹¹.

Două milenii mai târziu, amploarea acestui fenomen înregistrează proporții semnificative, spațiul cibernetic în general, respectiv platformele de socializare, în particular, constituind un adevărat amplificator al acestuia. Pe timpul campaniilor de promovare specifice perioadelor electorale, diverse grupări politice adoptă aceste tactici pentru a crește șansele de câștig în fața competitorilor. În acest sens, propaganda se desfășoară pe două linii de acțiune: prin stigmatizarea principalilor oponenți, inoculând auditoriului electoral elemente negative despre aceștia, respectiv prin punerea într-o lumină cât mai favorabilă a individului/ grupului propriu implicat în lupta pentru puterea politică. Prin intermediul facilităților oferite de spațiul cibernetic actorii implicați în lupta politică pot desfășura o gamă largă de acțiuni propagandistice, având la dispoziție o serie

vastă de metode, precum utilizarea rețelelor de socializare (în principal Facebook, Twitter și Instagram), întrebuițarea mass-media on-line aservite politic pentru îndeplinirea obiectivelor specifice celor două căi de acțiune anterior prezentate, folosirea platformelor de partajare a videoclipurilor (precum Youtube) pentru a promova anumite acțiuni favorabile cauzei etc.

Concluzii

Spațiul cibernetic reprezintă domeniul în care obiectivele specifice mediului operațional real transcend, din punct de vedere spațio-temporal, limitele impuse de spațiul fizic și facilitează îndeplinirea unor deziderate tot mai diverse. Această particularitate este intens exploatată de diverse entități, grupuri sau chiar indivizi, pentru a promova diverse subiecte de pe agenda personală sau pentru a atinge anumite scopuri. În zona politică, spațiul cibernetic reprezintă mediul propice pentru a îndeplini obiectivele electorale ale anumitor personaje sau grupări politice și facilitează operațiunile propagandistice subsecvente acestui proces democratic.

Pe de altă parte, în statele în care valorile democratice sunt înlocuite cu un nivel ridicat de autocrație, spațiul cibernetic este întrebuițat în scopul de a impune voința anumitor lideri aflați la conducere în fața propriei populații sau în fața audienței externe. Fie că este vorba de soluționarea unor probleme iscate pe fondul neînțelegerilor cu diverse grupări (religioase, etnice etc.) sau că se intenționează exercitarea unui control cât mai riguros asupra conținutului informațional accesat/vehiculat de propria populație, spațiul cibernetic facilitează îndeplinirea acestor obiective într-o manieră cât mai elegantă și cât mai puțin violentă.

De altfel, începând cu anul 2011, spațiul cibernetic a fost utilizat din ce în ce mai mult pentru a înăbuși mișcările belicoase generate pe plan intern, numărul acestor operațiuni efectuate la nivel mondial crescând treptat până în anul 2020 (inclusiv) și înregistrând o ușoară scădere în anul următor. Indiferent dacă obiectivul urmărit este creșterea șanselor de câștig în cadrul luptei politice, înăbușirea unor mișcări interne contra-regim, soluționarea unor neînțelegeri pe plan

intern sau exercitarea unui nivel cât mai ridicat de control asupra propriei populații, spațiul cibernetic a devenit, în ultimii ani, un instrument real de impunere a politicii statale.

Bibliografie

1. OWNBY, D., *China's War Against Itself*, în The New York Times, 2001, online: <https://www.nytimes.com/2001/02/15/opinion/china-s-war-against-itself.html>, accesat în data de 01.02.2022.
2. POMFRET, J., PAN, P., *Torture Is Breaking Falun Gong*, în The Washington Post, 2001, online: <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2001/08/05/torture-is-breaking-falun-gong/ea6c5341-c7a7-47c9-9674-053049b7323d/>, accesat în data de 01.02.2022.
3. BRADSHAW, S., HOWARD, P., *The Global Disinformation Order. 2019 Global Inventory of Organised Social Media Manipulation*, 2019, online: <https://demtech.oii.ox.ac.uk/wp-content/uploads/sites/93/2019/09/CyberTroop-Report19.pdf>, accesat în data de 01.02.2022.
4. DAINOTTI, A., et al., *Analysis of Country-wide Internet Outages Caused by Censorship*, în IEEE/ACM Transactions on Networking, Vol. 22, nr. 6, 2014, online: <https://conferences.sigcomm.org/imc/2011/docs/p1.pdf>, accesat în data de 02.02.2022.
5. GOHDES Anita, *Pulling the plug: Network disruptions and violence in civil conflict*, în Journal of Peace Research, Vol. 52, nr. 3, Sage Publications, 2015, online: <https://www.jstor.org/stable/24557405>, accesat în data de 02.02.2022.
6. Internet Society Pulse, *Internet Shutdowns*, online: <https://pulse.internetsociety.org/shutdowns>, accesat în data de 03.02.2022.
7. RUIJGROK, K., *Understanding India's Troubling Rise in Internet Shutdowns*, 2021, p. 18, online: https://public.opentech.fund/documents/Understanding_Indias_Troubling_Rise_in_Internet_Shutdowns_-_Kris_Ruijgrok_-_Jucscx7Y.pdf, accesat în data de 04.02.2022.
8. FELDMAN, S., *Governments Are Shutting Down the Internet More*, 2019, <https://www.statista.com/chart/17794/number-of-internet-shutdowns-by-government/>, accesat în data de 04.02.2022.

9. MORENO, J., *China Seen Backing 'Digital Authoritarianism' in Latin America*, 2022, online: <https://www.voanews.com/a/china-seen-backing-digital-authoritarianism-in-latin-america-/6398072.html>, accesat în data de 03.02.2022.
10. Qurium, *Internet blocking in Cuba - "Silencing dissidents in the name of moral and good manners"*, 2020, online: <https://www.qurium.org/alerts/internet-blocking-in-cuba-silencing-dissent-in-the-name-of-moral-and-good-manners/>, accesat în data de 03.02.2022.
11. SIFUENTES, J., *The Propaganda of Octavian and Mark Antony's Civil War*, 2019, online: <https://www.worldhistory.org/article/1474/the-propaganda-of-octavian-and-mark-antony-s-civil/>, accesat în data de 07.02.2022.

- ¹ David Ownby, *China's War Against Itself*, în *The New York Times*, 2001, online: <https://www.nytimes.com/2001/02/15/opinion/china-s-war-against-itself.html>, accesat în data de 01.02.2022.
- ² John Pomfret, Philip Pan, *Torture Is Breaking Falun Gong*, în *The Washington Post*, 2001, online: <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2001/08/05/torture-is-breaking-falun-gong/ea6c5341-c7a7-47c9-9674-053049b7323d/>, accesat în data de 01.02.2022.
- ³ Samantha Bradshaw, Philip Howard, *The Global Disinformation Order. 2019 Global Inventory of Organised Social Media Manipulation*, 2019, online: <https://demtech.oii.ox.ac.uk/wp-content/uploads/sites/93/2019/09/CyberTroop-Report19.pdf>, accesat în data de 01.02.2022.
- ⁴ Alberto Dainotti, et al., *Analysis of Country-wide Internet Outages Caused by Censorship*, în *IEEE/ACM Transactions on Networking*, Vol. 22, nr. 6, 2014, pp. 1964-1977, online: <https://conferences.sigcomm.org/imc/2011/docs/p1.pdf>, accesat în data de 02.02.2022.
- ⁵ Anita Gohdes, *Pulling the plug: Network disruptions and violence in civil conflict*, în *Journal of Peace Research*, vol. 52, nr. 3, Sage Publications, 2015, pp. 352-367, online: <https://www.jstor.org/stable/24557405>, accesat în data de 02.02.2022.
- ⁶ Internet Society Pulse, *Internet Shutdowns*, online: <https://pulse.internetsociety.org/shutdowns>, accesat în data de 03.02.2022.
- ⁷ Kris Ruijgrok, *Understanding India's Troubling Rise in Internet Shutdowns*, 2021, p. 18, online: https://public.opentech.fund/documents/Understanding_Indias_Troubling_Rise_in_Internet_Shutdowns_-_Kris_Ruijgrok_-_Ju_cscx7Y.pdf, accesat în data de 04.02.2022.
- ⁸ Sarah Feldman, *Governments Are Shutting Down the Internet More*, 2019, <https://www.statista.com/chart/17794/number-of-internet-shutdowns-by-government/>, accesat în data de 04.02.2022.
- ⁹ Jaime Moreno, *China Seen Backing 'Digital Authoritarianism' in Latin America*, 2022, online: <https://www.voanews.com/a/china-seen-backing-digital-authoritarianism-in-latin-america-/6398072.html>, accesat în data de 03.02.2022.
- ¹⁰ Qurium, *Internet blocking in Cuba - "Silencing dissidents in the name of moral and good manners"*, 2020, online: <https://www.qurium.org/alerts/internet-blocking-in-cuba-silencing-dissent-in-the-name-of-moral-and-good-manners/>, accesat în data de 03.02.2022.
- ¹¹ Jesse Sifuentes, *The Propaganda of Octavian and Mark Antony's Civil War*, 2019, online: <https://www.worldhistory.org/article/1474/the-propaganda-of-octavian-and-mark-antonys-civil/>, accesat în data de 07.02.2022.

PERSPECTIVE EDUCAȚIONALE ȘI METODOLOGICE ÎN DOMENIUL INFORMAȚII PENTRU APĂRARE

*Lucian SCÎRTOCEA**

Abstract

Through this article, I propose to identify and present the importance of implementing modern teaching methods that can be used to train staff with responsibilities in the field of defense information.

In the new security context, the process of training staff in the field of defense information must be student-centered. The high degree of specialization requires the organization of specific forms of training in military training institutions through specialization and advanced training courses.

Keywords: *teaching methods, information security, defense information, intelligence, information, cyber threats and military education.*

*Motto: „Dacă învățarea înseamnă viață, atunci viața trebuie ea însăși să fie o sursă de învățare”¹
Lindeman E.C.*

Fundamentele pregătirii și formării personalului în domeniul informațiilor pentru apărare

Aderarea României la NATO și UE a determinat noi abordări privind problematica managementului informațiilor, cu un tot mai pronunțat accent în domeniul informațiilor pentru apărare (IAp). În același timp, amenințările de natură cibernetică au devenit reale și omniprezente și la adresa infrastructurilor informaționale naționale și ale organizațiilor din care face parte și România. Spre deosebire de formele clasice de conflict, noile tipuri de amenințări pot genera colapsul unei organizații, inclusiv militare, și în cele din urmă al unui stat, încă din perioada de criză, fără a mai fi necesară o confruntare armată convențională. Importanța cunoașterii acestora este evidentă din perspectiva optimizării măsurilor și instrumentelor destinate educației și

instruirii personalului din domeniul IAp, pentru a preveni apariția și materializarea potențialelor vulnerabilități, a limita riscurile asociate și a gestiona organizația în cele mai bune condiții, pentru îndeplinirea standardelor de performanță și a misiunii încredințate.

În noul context de securitate (caracterizat prin volatilitate, incertitudine, complexitate și ambiguitate), fundamentul procesului de formare a personalului din domeniul IAp este centrat pe cursant. Gradul de specializare ridicat al personalului cu atribuții în domeniul IAp impune organizarea unor forme de pregătire specifice, în instituții de formare profesională, prin cursuri de specializare și perfecționare. Programele de instruire și planurile de pregătire trebuie să fie proiectate și realizate individualizat pentru fiecare tip de pregătire a personalului participant la procesul de instruire. Accentul trebuie să cadă pe

* *Autorul este expert în cadrul Ministerului Apărării Naționale.*

formarea deprinderilor și competențelor necesare domeniului IAP și pe consolidarea cunoștințelor teoretice în domeniul legislației privind protecția informațiilor clasificate adoptate la nivel național, departamental, al NATO și UE.

Analiza nevoilor de pregătire și a gradului de motivare al cursanților trebuie să reprezinte punctul de plecare al oricărei acțiuni de pregătire și formare profesională. Cursanții au nevoie să cunoască de ce trebuie să învețe ceva. Astfel, prima sarcină a personalului cu atribuții didactice/instructorului militar este aceea de a-l ajuta pe cursant să conștientizeze nevoia de a învăța un anumit lucru astfel încât acesta să poată descoperi diferența dintre situația sa actuală și cea pe care dorește să o atingă, precum și diferența dintre cursurile din domeniul specific și celelalte cursuri absolvite anterior.

În acest mediu educațional, instructorul militar își asumă un rol de mediator al unui schimb continuu și benefic de informații între cursanți, precum și între acesta și cursanți, mai degrabă decât cel de a transmite cunoștințe și de a evalua gradul de absorbție al acestora. Fiecare cursant intră într-un stadiu de formare pornind de la experiența sa anterioară, cu o varietate de experiențe și cu caracteristici personale în ceea ce privește cultura, stilul de învățare, motivația, nevoile și obiectivele. De asemenea instructorul militar trebuie țină cont de diferențele între participanți în stabilirea stilului, duratei, locului și ritmului formării.

În general, modul de învățare al cursanților din domeniul IAP este centrat pe realitate și, din acest motiv, procesul de formare, instruire și educație este structurat în jurul unor situații concrete și nu a unor teme cu puternic caracter teoretic. Cursanții sunt dispuși să învețe la un nivel performant dacă cunoștințele, competențele și valorile transmise de către instructorul militar îi vor ajuta să facă față mai bine situațiilor reale cu care se vor confrunta în activitatea profesională. Mai mult, aceștia asimilează mai ușor dacă cunoștințele recepționate sunt prezentate în contextul în care au aplicabilitate în situații concrete reale. Deși cursanții sunt sensibili la factori externi (venituri salariale mai

mari, promovări, condiții de muncă mai bune etc.), nu trebuie neglijați nici factorii interni care pot constitui cea mai puternică motivație (dorința de creștere a satisfacției personale, stima de sine, stima și admirația din partea celorlalți colegi, șefi / comandanți sau subalterni).

Sub impactul rolurilor sociale și al nevoii de echilibru organizațional, instructorul militar trebuie să țină cont de personalitatea cursanților care poate deveni rigidă și cu manifestări de rezistență la învățare (sau schimbare – ca învățare de noi proceduri, tehnici și tactici), exprimate în procesul de pregătire al formelor de instruire la care participă. Prin urmare, formele de pregătire specifice personalului cu atribuții în domeniul IAP trebuie să fie realizate într-un cadru organizat, într-o instituție de învățământ, prin cursuri cu tematică specifică în care accentul să fie direcționat pe formarea competențelor specifice domeniului.

Metodele didactice utilizate în procesul educațional

Metodele didactice reprezintă „un ansamblu de procedee și mijloace integrate la nivelul unor acțiuni implicate în realizarea obiectivelor pedagogice”². Cel mai important criteriu de apreciere a eficienței metodelor didactice utilizate de către instructorul militar îl constituie impactul acestora asupra dezvoltării nivelului de cunoștințe și deprinderi asimilate de către cursanți în cadrul formelor de instruire specifice.

Principalele *funcții ale metodelor didactice*³ utilizate în procesul de formare al cursanților sunt: funcția cognitivă; funcția formativ-educativă; funcția motivațională; funcția instrumentală; funcția normativă.

Procesul de instruire reprezintă modul de realizare și transpunere în practică a următoarelor patru categorii de componente: obiectivele didactice asumate; programele de instruire stabilite, metodele didactice utilizate în cadrul procesului de instruire, precum și evaluarea competențelor dobândite de cursanți în cadrul procesului educațional.

Eficiența metodei didactice este influențată de modalitatea utilizată de instructorul militar

pentru a-i determina pe cursanți să identifice și să folosească maniera adecvată în vederea dobândirii cunoștințelor și deprinderilor necesare desfășurării activităților specifice domeniului IAp. Astfel, cursantul devine conștient de utilitatea cunoștințelor dobândite, precum și a deprinderilor formate în cadrul procesului de instruire la care participă, fiind motivat să își însușească competențele necesare desfășurării activității profesionale.

La alegerea unei metode didactice, instructorul militar are în atenție atingerea unor obiective didactice foarte bine stabilite, asumate prin cerințele formulate de către beneficiarii cursanților la finalizarea procesului de instruire specific.

Clasic versus modern în instruirea personalului militar

Metodele didactice clasice actuale (povestirea, descrierea, explicația, prelegerea, instructajul etc.) au rolul și importanța lor și sunt în continuare utilizate, acestea bazându-se pe transmiterea de informații din partea instructorului militar către cursanți, cu accent pe memorarea cunoștințelor. În cadrul metodelor clasice, tradiționale, instructorul militar este actorul principal, iar cursanții sunt simpli receptori ai informațiilor transmise. În acest caz, instructorul militar se manifestă ca un „*echipament de emisie/transmitere*” a informațiilor necesare a fi acumulate de către cursanți în cadrul procesului de instruire. În cazul în care sunt alese asemenea metode didactice, esențială este

modalitatea în care instructorul militar reușește să capteze și să mențină atenția cursanților. O condiție a eficienței metodelor didactice clasice, de tip expozitiv, o constituie adaptarea limbajului utilizat de către instructorul militar la nivelul de cunoștințe al cursanților, precum și la gradul de familiarizare a acestora cu domeniul IAp.

O categorie aparte a metodelor didactice o reprezintă *metodele expositive*. Acestea prezintă o serie de avantaje educaționale datorită cărora sunt frecvent utilizate în învățământul militar (și nu numai), cum ar fi: sunt o cale eficientă de transmitere a informațiilor; oferă posibilitatea clarificării noțiunilor de bază expuse pe timpul prezentărilor; furnizează un suport de curs eficient pentru studiul individual; permit adaptarea discursului la nivelul competențelor cursanților. Pe de altă parte, dezavantajele sau limitările specifice metodelor didactice expositive constau în următoarele: nu oferă posibilitatea de tratare diferențiată a cursanților în funcție de nivelul de pregătire pe care îl posedă; implică, de multe ori, o stare de receptare pasivă a cunoștințelor la nivelul cursanților; comunicarea în sens invers între cursant și instructorul militar nu se realizează în mod corespunzător.

Utilizarea metodelor didactice expositive este determinată de următoarele cerințe: selectarea informațiilor esențiale prezentate cursanților; exemplificarea și argumentarea principalelor idei expuse în cadrul prezentărilor; încurajarea activităților de luare a notițelor de către cursanți; folosirea unui limbaj accesibil în funcție de

nivelul competențelor cursanților; îmbinarea comunicării verbale cu cea nonverbală (mimică și gestică); utilizarea de mijloace audiovizuale (video-proiector etc.), precum și intercalarea unor momente de conversație.

Metodele didactice clasice se află sub presiunea progresului tehnico-științific, realitate ce oferă cursanților posibilitatea dobândirii cunoștințelor printr-un efort propriu de investigație experimentală. Pe de altă parte, **metodele didactice moderne**, interactive, promovează o învățare activă și implică o colaborare susținută între instructorul militar și cursanți, care, organizați în microgrupuri (sub coordonarea instructorului), lucrează împreună pentru realizarea obiectivelor didactice stabilite. Instructorul nu mai pune accent doar pe transmiterea de informații, ci pe rolul său de organizator și motivator al activităților de instruire pentru dobândirea și/ sau perfecționarea deprinderilor și competențelor profesionale. Procesul educațional este conceput astfel încât instructorul devine gestionarul unui mediu de învățare adaptat particularităților, cerințelor și

nevoilor definite de beneficiarii instituționali, prin formarea și dezvoltarea deprinderilor necesare domeniului IAP.

Metodele didactice moderne, interactive, necesită un nivel adecvat de pregătire al instructorilor militari, cu efecte educaționale superioare. Aspectul în sine nu exclude și posibilitatea manifestării unor limitări ale acestora, în condițiile în care instructorul militar nu posedă cunoștințe și competențe solide în domeniul pe care îl urmează să îl predea cursanților. Spre deosebire de metodele clasice, tradiționale, metodele didactice moderne sunt active și pun accent pe descoperirea informațiilor. Procesul educativ implică folosirea gândirii și rezolvării de probleme. Aceste metode stimulează participarea activă, interacțiunea dintre instructorul militar și cursanți. Procesul de învățare prin aceste metode presupune documentare, evaluare, schimb de idei și diferite metode de rezolvare a problemelor întâmpinate în procesul educațional. Metodele didactice moderne, interactive necesită un nivel adecvat de pregătire al instructorilor militari, cu efecte educaționale superioare.

În literatura de specialitate există mai multe clasificări ale metodelor didactice⁴:

- după criteriul istoric – metode clasice și metode moderne;
- după gradul de generalitate – metode didactice generale sau speciale;
- după caracterul individual – metode individuale sau colective;
- după obiectivele didactice urmărite – metode de predare a cunoștințelor, metode de formare a deprinderilor și metode de evaluare a cunoștințelor;
- după caracterul activității mentale – metode algoritmice, euristice, creatoare;
- după tipul de experiență de învățare – metode bazate pe învățarea receptivă, bazate pe învățarea prin descoperire, prin acțiune practică, pe învățarea prin creație.

O altă clasificare⁵ împarte metodele didactice în trei mari categorii și anume: *metode didactice de comunicare* (metode expositive: prelegerea, explicația, descrierea etc.); *metode didactice de explorare a realității* (metode de explorare directă a realității: observația, cercetarea prin descoperire, efectuarea de anchete, studiu de caz etc.; metode de explorare indirectă a realității: metode demonstrative și metode de modelare); *metode didactice de acțiune* (acțiune reală: exercițiile, lucrările practice etc. și acțiune fictivă: jocurile didactice, jocurile de simulare, învățarea pe simulatoare etc.).

Pentru exemplificare, în continuare sunt prezentate o serie de metode utile procesului de formare a personalului cu atribuții în domeniul IAp. *Prelegerea* este o „formă de expunere complexă, cu un caracter abstract și un nivel științific înalt, care folosește descrierea și explicația, îmbinate cu diferite modalități demonstrativ-intuitive, logico-matematice, specifice predării fiecărei discipline de învățământ”⁶. Prelegerea reprezintă o metodă didactică frontală care poate consta în prezentarea de către instructorul militar a unor activități care urmează să fie realizate de către cursanți în vederea adoptării unor comportamente specifice utilizate în activitatea IAp. Astfel, cursanții dobândesc noi cunoștințe pentru îndeplinirea atribuțiilor specifice funcției în care

sunt încadrați. *Metoda studiului individual* este o metodă didactică individuală, pretabilă formării personalului cu atribuții în domeniul IAp. Această metodă „se bazează pe autonomia sau independența celui care învață și, în același timp, dezvoltă autonomia, independența acestuia”⁷. Sursa informațiilor o reprezintă textul scris din manualele și instrucțiunile de lucru avute la dispoziție. Cursanții dobândesc cunoștințe prin efort personal, sub coordonarea instructorului militar, iar eventualele neclarități apărute în procesul de asimilare de noi cunoștințe sunt soluționate de către instructor. Avantajul utilizării acestei metode didactice constă în stimularea procesului de formare a cursanților într-un timp scurt și pentru un număr ridicat de persoane.

În lucrul cu mai multe persoane se utilizează metode didactice de grup, cum ar fi studiul de caz și jocul de roluri. *Metoda didactică a studiului de caz* reprezintă o „metodă didactică de învățământ care elaborează acțiunea didactică prin intermediul unor situații reale angajate ca premise inductive și deductive necesare pentru realizarea unor concluzii cu valoare de regulă, principii, legități”⁸. Aceasta este o metodă care, în procesul de formare a cursanților în domeniul IAp, folosește o situație reală specifică de către instructorul militar. Această metodă poate fi utilizată și în procesul de evaluare a cursanților.

Prin metoda studiului de caz sunt parcurse următoarele etape: alegerea cazului supus analizei de către instructorul militar; prezentarea cazului/speței grupei de cursanți; obținerea a cât mai multor informații despre speța prezentată; procesarea, elaborarea unor variante de lucru privind maniera de lucru specifică domeniului IAp; optarea pentru o anumită soluție pentru atingerea unor obiective stabilite anterior precum și verificarea soluției adoptate. Această metodă didactică este utilă pentru că dezvoltă capacități de analiză, interpretare și luare a deciziilor de către cursanți. De asemenea, metoda se poate adapta la activități de grup și se poate îmbina și cu jocul de roluri, prin simulări *hardware* și *software* specifice anumitor profile.

Jocul de rol este o „metodă de acțiune simulată, constând în provocarea unor discuții

ce au ca punct de plecare un joc”/un scenariu⁹. Reprezintă cea mai des întâlnită metodă de grup pretabilă domeniului IAp și implică următoarele etape: prezentarea unui scenariu în care sunt puse la dispoziția cursanților o serie de informații privind anumite persoane, spații și locații; selectarea participanților la exercițiul din grupa de cursanți; învățarea sarcinilor în cadrul exercițiului propus analizei; interpretarea atribuțiilor; prezentarea modului în care s-a desfășurat jocul de roluri cu accent pe lecțiile învățate pe timpul utilizării acestei metode. Pregătirea prin această metodă poate fi facilitată de *soft*-urile existente pe piață (ce pot fi achiziționate și utilizate în procesul de formare a personalului), care dezvoltă jocurile de roluri *online*, cu suport IT, instalate și configurate în rețele de învățământ și care pun în aplicare anumite scenarii și exerciții date de către instructor în cadrul unor simulatoare. În acest fel, cursanții sunt puși să opteze între mai multe variante de lucru, sunt obligați să coopereze pentru a identifica cele mai bune soluții ca răspuns la anumite spețe propuse de către instructorul militar, iar la final este analizată maniera de rezolvare a diferitelor scenarii. Metodele didactice de simulare se bazează pe interpretarea unor activități reale, urmărindu-se, în principal, formarea de comportamente profesionale dezirabile. Instructorul militar dorește să obțină anumite comportamente și o anumită manieră de rezolvare a diferitelor spețe în cadrul exemplurilor care sunt furnizate grupei de cursanți.

Metoda predării-învățării reciproce reprezintă o abordare instrucțională de învățare a tehnicilor de studiere a unui text. Cursanții interpretează rolul instructorului militar pregătindu-și colegii. Există

mai multe proceduri, modalități utilizate în cadrul acestei metode didactice: rezumarea (se expune ceea ce s-a citit); punerea de întrebări (adresarea de întrebări); clarificarea datelor (discutarea termenilor necunoscuți, a problemelor întâmpinate); precizarea sau diagnosticarea (exprimarea a ceea ce cred cursanții). Această metodă didactică are o serie de avantaje: este o metodă de învățare în grup; dezvoltă capacitatea de exprimare a cursanților; stimulează capacitatea de ascultare a cursanților; crește gradul de încredere în cunoștințele dobândite pe timpul formelor de instruire.

Metoda LOTUS este o abordare didactică destinată fixării și sistematizării cunoștințelor și presupune realizarea de conexiuni între idei pornind de la o temă centrală, propusă dezbaterii. În jurul acesteia gravitează idei secundare care se construiesc ulterior. Ideile secundare din jurul ideii principale vor deveni, la rândul lor, teme principale de discuții care vor genera apoi alte idei secundare, iar procesul poate continua. Avantajele acestei metode/tehnicilor didactice este că se poate aplica în calitate de exercițiu de stimulare a creativității cursanților pentru rezolvarea unei spețe specifice domeniului IAp, dar și în cadrul proceselor de evaluare a acestora.

Metodele didactice creative de grup includ: *Brainstorming*; *Sinectica*; *Philips 66*. Metoda didactică *Brainstorming* este o metodă de dezvoltare de idei/concepte noi ce rezultă din discuțiile purtate între instructorul militar și cursanți. Rezultatul acestor discuții se finalizează cu alegerea celei mai bune soluții în rezolvarea situației dezbătute. Etapele acestei metode¹⁰ sunt: etapa de pregătire (selectarea cursanților, pregătirea ședințelor de lucru); sesiunea propriu-

zisă (stabilirea temei de lucru, generarea de idei pentru soluționarea problemei identificate prin temă); evaluarea ideilor (analiza listei de idei emise, evaluarea critică și optarea pentru soluția finală). Avantajele utilizării acestei metode didactice interactive sunt reprezentate de: obținerea

rapidă și ușoară a ideilor noi, aplicabilitate largă, la toate domeniile inclusiv în domeniul IAp.

Cu rezultate foarte bune, de instructorii militari utilizează în procesul de formare a personalului cu atribuții în domeniul IAp metoda didactică *sinectică (metoda Gordon)*. Aplicarea acestei metode didactice este mai greu de realizat față de metoda de tip „brainstorming” prezentată anterior. Rolul principal în aplicarea acestei metode didactice îi va reveni unui expert (instructorului militar) care va asigura sursa de informații pentru grupa de cursanți și va coordona întreaga activitate specifică de învățământ. Reușita implementării acestei metode didactice depinde de gradul de pregătire a instructorului militar și de experiența sa în domeniu studiat. Avantajul implementării acestei metode constă în faptul că participanții la curs beneficiază de experiența instructorului militar în procesul educațional într-un număr mai mare și într-un interval de timp redus.

Metoda didactică *Philips 66* poate fi utilizată în procesul de formare a personalului cu atribuții în domeniul IAp atunci când o anumită situație (context, fenomen) trebuie analizată din mai multe puncte de vedere (politic, militar, economic, social, strategic etc.), având mai multe modalități de rezolvare sau de analiză. Alegerea acestei metode ne oferă posibilitatea ca la această activitate să participe mai mulți cursanți cu concepții și cu o pregătire anterioară diferită. Grupul de cursanți poate fi divizat în mai multe grupuri mai mici care să discute speța prezentată de instructorul militar timp de aproximativ 6 minute. Această metodă are mai multe etape, dintre care amintim: constituirea grupurilor de lucru, alegerea unui lider de grup care expune punctele de vedere adoptate la nivelul grupului format; dezbateră opiniilor între liderii grupurilor formate de către instructorul militar și, la final, adoptarea și acceptarea în plen a celei mai bune soluții. Această metodă dezvoltă creativitatea cursanților, crește capacitatea de exprimare a cursanților precum și încrederea acestora în noile cunoștințe dobândite în procesul de formare.

Metoda didactică *Frisco* are la bază interpretarea din partea participanților a unui

rol specific, abordând o problemă din mai multe perspective, cu următoarele etape: expunerea unei spețe specifice domeniului IAp prin care se dorește optimizarea activității desfășurate de către cursanți; stabilirea rolurilor personalului implicat; dezbateră soluțiilor care se doresc a fi implementate; identificarea diferitelor soluții agreeate; dezbateră privind soluția aleasă. Avantajele utilizării acestei metode sunt următoarele: dezvoltarea inteligenței; creșterea capacității de soluționare a anumitor probleme ce pot apărea specifice domeniului IAp; modificarea rolurilor personalului implicat.

Metoda „ciorchinelui” este o metodă didactică prin care se stimulează identificarea conexiunilor între diferite concepte, precum și definirea unor soluții pentru rezolvarea anumitor probleme specifice domeniului IAp. Etapele acestei metode sunt: scrierea unui cuvânt, a unei probleme pe o tablă; în jurul acestuia se completează anumite soluții propuse de către cursanți; se analizează variantele expuse atât de către cursanți cât și de instructor, iar la final se alege varianta optimă de acțiune. Avantajele metodei didactice: participanții sunt încurajați să identifice soluții optime de rezolvare a unor probleme expuse de către instructorii militari; se încurajează discuțiile libere pe o temă dată; crește încrederea în competențele dobândite de către cursanți pe timpul cursului.

Metoda didactică *Sinelg* poate fi utilizată de către instructorul militar pentru menținerea implicării active a cursanților în dobândirea unor competențe, a unor cunoștințe, precum și pentru monitorizarea gradului de înțelegere a unui conținut sau a unor concepte predate. Anterior prezentării aspectelor teoretice de către instructorul militar, cursanților li se cere să menționeze ceea ce știu despre un anumit subiect ce urmează a fi predat. Rolul acestei metode didactice este acela ca instructorul militar să stabilească nivelul competențelor cursanților privind un anumit subiect, precum și de a stabili maniera de lucru ulterioară în vederea aprofundării cunoștințelor predate în cadrul formelor de instruire.

Evaluări și prognoze

Instruirea și educația cursanților trebuie privite prin prisma situațiilor și nu a programelor de instruire ale formelor de pregătire. În sistemul de formare tradițional, rolurile principale sunt deținute de planificarea învățământului (managementul educațional) și de personalul cu atribuții didactice, cursanții apărând ca elemente secundare. În sistemul de formare modern, cursantul încetează să se adapteze la o programă școlară prestabilită, iar programul de formare se centrează pe interesul și nevoile de pregătire ale cursantului, identificate din perspectiva cerințelor și competențelor profesionale definite de instituțiile beneficiare în care aceștia își vor desfășura activitatea.

Nu există metode didactice perfecte destinate pregătirii personalului cu atribuții în domeniul IAp. Soluția optimă a instructorului militar este de a îmbina mai multe metode pentru realizarea obiectivelor didactice stabilite în cadrul programelor de instruire specifice. Alegerea, din varietatea metodelor didactice la dispoziție (clasice și moderne), a celor mai eficiente pentru o anumită activitate didactică reprezintă opțiunea și decizia instructorului militar, care trebuie să țină cont de mai multe considerente: obiectivele didactice urmărite; competențele necesare a fi dobândite în cadrul formelor de instruire; nivelul existent de competențe al cursanților; suportul tehnic avut la dispoziție în procesul de instruire; timpul disponibil pentru instruirea cursanților; nivelul de cunoștințe de specialitate al instructorilor militari implicați în procesul de formare.

Experiența cursanților este elementul cheie în procesul de formare profesională. În acest context, procesul de înființare și operaționalizare a unor noi structuri cu atribuții în domeniul IAp, luând în

considerare noile tipuri de amenințări, impune cu prioritate cerința organizațională de a se asigura formarea continuă și pregătirea instituționalizată a personalului. Achizițiile de tehnologii specifice domeniului IT&C sau AI nu sunt suficiente fără a se asigura pregătirea și educarea personalului care ar trebui să deservească aceste echipamente, într-un efort centrat pe cursant și sub coordonarea instructorului militar.

Bibliografie

1. CERGHIT, Ioan, *Sisteme de instruire alternative și complementare. Structuri, stiluri și strategii*, Editura Aramis, București, 2002.
2. CERGHIT, Ioan, *Metode de învățământ*, Editura Polirom, Iași, 2004.
3. CERGHIT Ioan, Ioan Neacșu, Ion Negreț Dobridor, Ion Ovidiu Pânișoară, *Prelegeri pedagogice*, Editura Polirom, Iași, 2001.
4. CRISTEA, Sorin, *Dicționar de termeni pedagogici*, Editura Didactică și Pedagogică R.A., București, 2000.
5. CRISTEA, Sorin, *Teorii ale învățării. Modele de instruire*. Editura Didactică și Pedagogică R.A., București, 2005.
6. CURTEANU, Doru, Iulia Chivu, Ion Popa, *Ghidul trainerului*, Editura Irecson, București, 2005.
7. IUCU, B. Romiță, *Instruirea școlară. Perspective teoretice și aplicative*. Editura Polirom, Iași, 2002.
8. LINDEMAN E.C., *The Meaning of Adult Education*, 1926.
9. TIRON Elena, STANCIU Tudor, *Teoria și metodologia instruirii, Teoria și metodologia evaluării*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 2019.

¹ Lindeman E.C., *The Meaning of Adult Education*, 1926.

² Sorin Cristea, *Dicționar de termeni pedagogici*. Editura Didactică și Pedagogică, București, 1998, p. 302.

³ Ioan Cerghit, *Metode de învățământ*, Editura Polirom, Iași, 2006, p. 22.

⁴ Romiță B. Iucu, *Instruirea școlară: perspective teoretice și aplicative*, Editura Polirom, Iași, 2008, p. 127.

⁵ *Ibidem*, pp. 128-129.

⁶ Elena Tiron, Tudor Stanciu, *Teoria și metodologia instruirii, Teoria și metodologia evaluării*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 2019, pp. 77-78.

⁷ Ioan Cerghit, *Op. cit.* p. 183.

⁸ Sorin Cristea, *Op.cit.* p. 428

⁹ Elena Tiron, Tudor Stanciu, *Op. cit.* p. 101.

¹⁰ Doru Curteanu, Iulia Chivu, Ion Popa – *Ghidul trainerului*, Editura. Irecson, București, 2005, p. 111.

COLABORAREA ROMÂNNO-FRANCEZĂ ÎN DOMENIUL INFORMAȚIILOR MILITARE (1916 – 1930)

*Ioan Codruț LUCINESCU**

Abstract

Intelligence collaboration between Romanian and French armies was a real success in World War I, because it made a decisive contribution at victories in summer of 1917. After the Great Union in December 1918, political-military alliance with France, who became the first power in Europe, helped Romanian state to secure its integrity, national sovereignty and protected its new frontiers.

Keywords: *Romanian army, French army, intelligence, military attaché.*

Introducere

Din punctul de vedere al ministrului plenipotențiar francez la București, Jean Camille Blondel, declarația de neutralitate a României din iulie 1914 reprezenta un succes incontestabil pentru Franța și, în general, pentru Antantă. Oficialitățile și diplomații francezi erau convinși că poziția de neutralitate a României constituia doar o etapă tranzitorie, alinierea la Antantă fiind consecința unei procesualități firești¹. Imediat după Consiliul de Coroană din 21 iulie/3 august 1914, atașatul militar francez la București, căpitanul Pichon, raporta superiorilor săi faptul că atitudinea francofilă a opiniei publice românești îl determinase pe regele Carol I să nu implice țara în război alături de imperiile german și austro-ungar².

Era vorba numai de o chestiune de timp, guvernul Brătianu³, fiind conștient de gravitatea și importanța războiului, a urmărit să obțină asigurări complete din partea Parisului, Londrei și Sankt-Petersburgului în ceea ce privește cererile României. Astfel, din vara lui 1914, diplomația franceză își va amplifica constant și sistematic

eforturile pentru atragerea României în alianță, inclusiv prin asumarea unui rol de mediator între București și Sankt-Petersburg.

În mod firesc, Armata Română urmează trendul societății, de reorientare spre Antanta în general, și Franța, în special. Astfel, în cei doi ani de neutralitate (1914-1916), au fost duse demersuri de consolidare a cooperării militare, în paralel cu cea politică. Guvernul român a format o comisie militară, condusă de colonelul (ulterior generalul) Vasile Rudeanu, directorul Direcției Armamente din Ministerul de Război, a cărei misiune pe lângă Înaltul Comandament francez consta în inițierea demersurilor pentru achiziționarea de echipamente și muniții necesare unităților militare românești⁴.

În Franța, colonelul Vasile Rudeanu a jucat un rol important în negocierile de planificare strategică pentru intrarea României în război, participând, ca specialist, la elaborarea textului Convenției militare, anexă la Tratatul de Alianță între România și Antanta, ce a fost încheiat la 4/17 august 1916 la București. Prin semnarea proiectului convenției la Conferința militară a

* *Autorul este expert în studii de securitate și istoria serviciilor de informații.*

Antantei de la Paris din 23 iulie 1916, colonelul Rudeanu a fost prima persoană oficială română care s-a implicat în tratative înainte de august 1916 (data intrării României în război)⁵.

Colaborarea militară româno-franceză în domeniul *intelligence* (1916 - 1918)

Colaborarea militară româno-franceză va ajunge la un nivel superior odată cu implicarea Regatului României în conflagrația mondială la 14/27 august 1916. Din primele momente ale intrării în campanie a armatei române s-au întărit reprezentanțele diplomatice militare naționale din capitalele puterilor Antantei, acestea având rol de misiuni militare pe lângă comandamentele și statele-majore naționale ale Aliatilor: Comandamentul Militar Rus (STAVKA), Marele Cartier General Francez, Marele Cartier General Englez, Marele Cartier General Italian, Comandamentul Aliat de la Salonic etc⁶. Șefii acestor misiuni militare țineau legătura între Marele Cartier General al Armatei române și organele similare străine, având drept misiune procurarea de armament și tehnică de luptă, precum și obținerea de informații cu ajutorul și prin colaborarea cu rețelele informative aliate.

Înfrângerile suferite de Armata română în vara și toamna lui 1916, a determinat Marele Stat Major francez, din postura de cel mai capabil aliat, să asigure sprijin, prin trimiterea de urgență de specialiști francezi pentru instruirea ofițerilor și soldaților români în susținerea războiului modern.

În baza prevederilor Tratatului de alianță și a Convenției Militare încheiate cu Antanta la 4/17 august 1916⁷, în luna octombrie sosea în România Misiunea Militară Franceză comandată de generalul Henri Mathias Berthelot. Astfel, prezența Misiunii atesta interesul pe care Aliții îl manifestau față de frontul românesc prin reconsiderarea locului și rolului României în planurile strategice ale coaliției.

Generalul Berthelot a fost trimis în România de generalul Joseph Joffre, comandantul suprem al Armatei franceze, pentru a servi interesele Franței și ale Antantei, aducând cu sine o prețioasă experiență după doi ani de război pe

Frontul de Vest. Însă, rolul său era unul mult mai complex, așa cum arăta Berthelot în memoriile sale: „Misiunea mea este extraordinară, iar situația mea față de comandamentul rus, ca și față de guvernul român, n-are nimic precis. Ea va fi aceea pe care voi ști să mi-o fac!”⁸. Menționăm faptul că guvernul român, aflat în cea mai dificilă situație cu care se confruntase țara de la Unirea din 1859, și-a pus mari speranțe în Misiunea Franceză, mărturie fiind și faptul că premierul Ion I.C Brătianu i-a oferit generalului Berthelot, în momentul în care s-au întâlnit la 16 octombrie 1916 la Periș, comanda Marelui Cartier General român; dar acesta a refuzat, preferând să-și păstreze rolul consultativ pentru care fusese trimis⁹.

Misiunea¹⁰ dispunea de un stat-major condus de colonelul Victor Petin, două birouri de informații, un serviciu telegrafic, un serviciu radiotelegrafic și un număr de avioane și aerostate de cercetare; avioanele și aerostatele erau importante deoarece își dovediseră eficacitatea pe diverse fronturi de luptă (începând cu victoria franceză de la Marna din septembrie 1914) și constituiau instrumente vitale în procesul de culegere de informații despre inamic. Din postura de consilier militar al regelui Ferdinand (comandantul nominal al Armatei române), Berthelot, instalat la Periș, avea să participe în fiecare dimineață la prezentarea rapoartelor informative asupra operațiilor, luând cuvântul și expunându-și cu claritate ideile¹¹.

Însă rolul principal al Misiunii franceze era acela de a eficientiza activitatea și a-i instrui pe militarii armatei române în tehnicile moderne apărute și perfecționate pe Frontul de Vest, în cei doi ani de lupte aprige. Pe baza Ordinului de zi nr.11 din 7/20 octombrie 1916 semnat de regele Ferdinand, unii ofițeri francezi au fost detașați pe lângă structurile de informații militare pentru a le asigura asistență de specialitate, un exemplu elocvent fiind locotenent-colonelul Odone de la Biroul Informații din cadrul Secției I a Marelui Cartier General¹². Experiența franceză l-a ajutat pe colonelul Nicolae Condeescu, șeful Serviciului de Informații al Armatei Române în perioada decembrie 1916 – iunie 1918, să creeze

Generalul Henri Mathias Berthelot (1861 - 1931)¹²

o structură profesionistă, capabilă să asigure suportul informativ necesar derulării cu succes a operațiunilor militare în anul 1917¹³.

Cu sprijinul ofițerilor de informații francezi au fost organizate structuri informative și contrainformative la nivelul marilor unități combatante până la nivel divizie; au fost elaborate instrucțiuni moderne de organizare și funcționare a activității de informații, în concordanță cu cerințele războiului contemporan. Astfel, la 20 februarie 1917, generalul Constantin Prezan, șeful Marelui Cartier General Român, a aprobat documentul *Instrucțiunile asupra organizării și funcționării Serviciului de Informații*, elaborat de Biroul Informații din Secția I a Marelui Cartier General pe baza regulamentului similar existent în armata franceză. Importanța *Instrucțiunilor* rezidă în faptul că, în premieră în Armata română, a fost introdus un asemenea regulament precis, cu capitole care evidențiau clar scopul, organizarea și compunerea, atribuțiile și mijloacele, modul de efectuare a interogatoriilor, analiza documentelor și a presei, precum și întocmirea Buletinului de informații. Aceste instrucțiuni conțineau germenul înființării unei structuri acoperite, conduse direct de forul superior de decizie al armatei și intitulată Serviciul Secret¹⁴.

De asemenea, a fost creată „o școală” pentru ofițerii destinați a încadra serviciile de informații la marile unități. Bătăliile de la Mărăști și Mărășești (iulie - august 1917) „au consfințit valoarea muncii inteligente și spornice” desfășurată de ofițerii români de informații, prin care a fost cunoscută anticipat „cu claritate” situația inamicului, ceea ce a permis obținerea victoriilor cunoscute și spulberarea planurilor germane de ocupare a întregii țări¹⁵.

Din punct de vedere contrainformativ, colonelul Condeescu a dobândit succese atât față de inamicul german și austro-ungar, prin cunoașterea detaliată a dispunerii trupelor și planului strategic de acțiune al Puterilor Centrale în vara anului 1917, cât și, ulterior, față de mișcarea comunistă rusă, care a amenințat din 1918 existența statului român, permițând luarea la timp a celor mai eficiente contramăsuri. Practic, în acele momente dificile se puneau bazele viitoarei cooperări româno-franceze în domeniul activității de informații, valabilă în toată perioada 1919 – 1939.

De la cei câțiva specialiști sosiți în țară în octombrie 1916, împreună cu generalul Berthelot, Misiunea Franceză va cunoaște o dezvoltare

spectaculoasă, ajungând în vara lui 1917 la aproape 1.600 de oameni, inclusiv 430 ofițeri. În ciuda dificultăților de tot felul (tifos exantematic, sincope în colaborarea cu aliatul rus, mentalități diferite etc.), rezultatele vor fi pozitive, după cum demonstrează rapoartele realizate de ofițerii francezi și adresate liderului Misiunii și în care se subliniază progresul remarcabil al militarilor români. Istoricul Constantin Kirilșescu va afirma, pe bună dreptate, că Misiunea Berthelot „a înscris veșnic Franța în cartea recunoașterii poporului nostru”¹⁶.

Sprijinul acordat modernizării aparatului militar românesc a corespuns, de asemenea, intereselor franceze de consolidare a Frontului de Est în scopul reducerii presiunii pe cel de Vest, într-o perioadă dificilă pentru coaliția franco-britanică (bătăliile de la Verdun și Somme se aflau în plină desfășurare). Într-un raport al generalului Berthelot din 8/21 iunie 1917 către Cartierul General francez se arăta că „întregul efort depus în favoarea armatei române (...) este cel mai bun sprijin care poate fi acordat întregului front estic”¹⁷.

Documentele de arhivă subliniază faptul că plecarea Misiunii Franceze din Moldova, în martie 1918, ca urmare a încheierii armistițiului (ulterior a păcii) cu Puterile Centrale nu este urmată de întreruperea totală a interesului informativ al Franței în România neocupată, deoarece se prefigurau mari transformări social-politice în fostul Imperiu țarist. Legația Franceză care își desfășura activitatea pe lângă autoritățile române, urmărea cu interes crearea unor rețele de agenți în Basarabia, Ucraina, porturile de la Marea Neagră etc., pentru a putea informa guvernul francez despre evenimentele revoluționare aflate în plină desfășurare.

Preluarea puterii în Rusia de către comuniștii conduși de V.I. Lenin era un motiv de îngrijorare în capitalele Antantei (în special la Paris și Londra), deoarece trupele germane și austro-ungare nu mai întâmpinau rezistență, avansând adânc în teritoriul rusesc; de asemenea, propaganda comunistă revoluționară începuse să aibă aderenți și în Franța, conducerea armatei fiind preocupată de eventuale mișcări pacifiste în rândurile militarilor, sătui de un război interminabil.

Pornind de la nevoia urgentă de informații de pe teren, Legația franceză încearcă, pe parcursul anilor 1918 – 1919, cu ajutorul stimulentei financiare, să recruteze atât cetățeni români, cât și refugiați din spațiul rusesc capabili să asigure un flux eficient de informații. Însă, această activitate era atent și discret supravegheată de agenții Siguranței, autoritățile române dorind să cunoască în detaliu ceea ce se întâmpla în proximitatea granițelor. Astfel, în aprilie 1918, Siguranța Generală informează atât conducerea Ministerului de Interne, cât și pe cea a Serviciului de Informații al Armatei că „românul Gogean din serviciul organizației franceze, semnalat la Direcțiune de noi, a fost trimis și atașat definitiv pe lângă organizația aliaților din Basarabia. Gogean, împreună cu ceilalți din organizație au însărcinarea de informatori și de a întreține legătura cu organizațiile din Odesa și Ucraina, de la care primind informații prin curieri speciali le transmite la Iași miniștrilor și ofițerilor generali ai Puterilor aliate”¹⁸.

Agentul 33 din Brigada de Siguranță Iași arată, într-o Notă din mai 1918, modul în care se realiza recrutarea agenților și informatorilor, francezii asigurându-le sume de bani mult peste veniturile obișnuite posibile în timp de război: „Sunt informat că legațiunea franceză caută a angaja cât mai mulți agenți necesari organizației de spionaj, al cărei sediu este în strada Banului. Se face alegerea, în special printre macedoneni și ardeleni, care toți își vor da demisia din funcțiunile publice ce ocupă la statul român, întrucât francezii le oferă salarii de la 500 la 2000 lei lunar, plus plata cheltuelilor”¹⁹. Agentul raportează că francezii au reușit recrutarea ca informatori a unui număr semnificativ de macedoneni, ardeleni, polonezi, ucraineni, ruteni și cehi, care fiind răspândiți în Basarabia, Ucraina și Rusia, procură informații ce sunt trimise la Iași prin curieri secreți, având ca puncte de sprijin Odesa și Chișinău.

Franța rămăsese, de facto, un aliat al României, chiar dacă aceasta din urmă ieșise din alianța cu Antanta, prin încheierea Păcii de la Buftea cu Puterile Centrale, la 7 mai 1918. De aceea, operațiunile de creare a rețelelor informative franceze pe teritoriul românesc au fost acceptate

și chiar încurajate discret de autorități, în speranța că războiul se va termina curând prin victoria anglo-francezilor. Acest aspect reiese dintr-o altă notă a agentului 33 de la Siguranța Iași, datată 1 august 1918: „Sunt informat că fostul comandant de sergenți D. Carapancea, în urma recomandății d-lui Alex Constantinescu, fost ministru (membru al Partidului Național Liberal, n.n.), a fost primit în serviciul legațiunii franceze, unde depune diverse informațiuni (se ocupa cu recrutarea informatorilor în Moldova și Basarabia și cu coordonarea lor, n.n.). De altfel, l-am văzut personal în biroul de informațiuni al legațiunii care este condus de consulul general Sarret”²⁰.

Atașajii militari, componentă esențială a colaborării româno-franceze în domeniul informațiilor

În ceea ce privește colaborarea/cooperarea între serviciile de informații românești și franceze, acestea au îmbrăcat diverse forme, unele directe, altele indirecte, pe măsura climatului de securitate complex existent în Europa după anul 1918. Nu numai că a continuat, dar s-a și consolidat vizibil colaborarea militară la toate nivelele, armata română preluând, de la Marele Stat Major până la nivelul unităților teritoriale, modelul de organizare general al armatei franceze (17 mai 1924). Pe această bază, „Regulamentul de luptă al marilor unități” a reprezentat documentul strategic al pregătirii forțelor militare românești până la izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial²¹. De asemenea, din Franța a fost livrat armatei române material militar modern, în special pe palierul aviație și tancuri, categorii de arme de ultimă oră care vor cunoaște în perioada interbelică o dezvoltare exponențială.

Componenta informativă a acestei colaborări se va dezvolta spectaculos, armata franceză fiind aliatul cu care va exista, timp de peste două decenii, un schimb permanent de informații de securitate pe multiple paliere. Principala modalitate o constituiau relațiile stabilite la nivelul atașajilor militari ai celor două state, acreditați atât în cele două capitale, Paris și București, cât și în capitalele țărilor aliate – Praga, Varșovia, Belgrad, Atena, Ankara, Londra sau Bruxelles.

De altfel, în cadrul Marelui Stat Major (MStM), datorită necesității punerii în aplicare a prevederilor militare din cadrul tratatelor de pace semnate în anii 1919 și 1920, cât și din perspectiva sistemului de alianțe de apărare pe care România urmărea să îl structureze, s-a acordat o atenție specială „diplomației militare”. În cadrul Biroului 1 Informații din MStM erau încadrați, organizatoric, atașajii militari care aveau de îndeplinit misiuni complexe în capitale precum Paris, Londra, Viena, Varșovia, Praga, Bruxelles, Belgrad, Atena, Berlin, Roma, Budapesta, Sofia, Constantinopol, Washington și Tokio, atât în acord cu atribuțiile generale stabilite, cât și cu sarcinile speciale, specifice fiecărei țări, transmise prin intermediul diplomației naționale²².

În ceea ce privește atribuțiile atașajilor militari români și francezi, acestea erau asemănătoare, revenindu-le două mari categorii de misiuni, care necesitau atât o vastă pregătire profesională, cât și abilități diplomatice: de informare precisă a conducerii militare asupra domeniului de specialitate, pentru luarea unor decizii strategice în interesul de securitate al țării, și de reprezentare – participare la ceremoniale militare, sărbători naționale, de a face cunoscută armata căreia îi aparțineau și, într-un sens mai larg, civilizația și istoria națională etc.

Dată fiind natura relațiilor româno-franceze, rolul atașajilor era important, depășind cadrul protocolar. Astfel, atașajii militari români la Paris²³ vor beneficia de un statut privilegiat deoarece, pe lângă întâlnirile obișnuite cu oficialii francezi, vor participa la manevre ale unităților militare, li se oferă posibilitatea să asiste la demonstrații și încercări ale unor noi prototipuri de tehnică militară din diferite domenii, să viziteze uzine implicate în producția de armament și tehnică de luptă; de asemenea, primeau informații secrete despre sistemul francez de fortificații, căi de comunicații, concepția și organizarea învățământului militar etc²⁴. Toate acestea au fost posibile ca urmare a consolidării alianței româno-franceze pe palierul apărării, Parisul având nevoie în această parte a continentului de un partener puternic.

Atașatii militari au fost implicați în negocierile derulate în această etapă în aproape toate domeniile în care relațiile militare româno-franceze s-au manifestat. De asemenea, au participat la recepția armamentului și altor materiale militare din tranșele cedate sau cumpărate din Franța, au dirijat și monitorizat expedierea acestora în țară²⁵.

În deceniul al treilea interbelic, funcția de atașat militar român la Paris²⁶ a fost îndeplinită de coloneii Constantin Ionescu-Munte (până în decembrie 1920), Dumitru Soutzou (decembrie 1920 – iulie 1922), Ion Antonescu (august 1922 – mai 1923)²⁷, Gheorghe Oprescu (iulie 1923 – aprilie 1926) și locotenent-coloneii Constantin Nicolescu (martie 1926 – septembrie 1928) și Nicolae Tătăranu (septembrie 1928 – ianuarie 1931).

În ceea ce îi privește pe atașatii militari francezi la București, aceștia au fost: generalul de brigadă Victor Petin (martie 1919 – martie 1923), locotenent-coloneii Alfred Thierry (martie – septembrie 1923) și Gaspard D'Humieres (septembrie 1923 – octombrie 1925), coloneii Alfred Thierry (mai 1925 – martie 1929) și Auguste Antoine Palasse (martie 1928 – decembrie 1933)²⁸.

Buletinele informative, notele și rapoartele atașatilor militari români realizate ca urmare a colaborării cu cei francezi au avut un rol foarte important în stabilirea strategiei țării în deceniul al treilea interbelic, deoarece a permis cunoașterea adevărului despre potențialii inamici, Bulgaria, Ungaria și Rusia Sovietică; s-au putut, astfel, contura diverse scenarii în care ar fi putut fi implicată și România ca urmare a unor acțiuni militare ale Budapestei și Moscovei în special, adoptându-se la nivelul aparatului militar și de securitate cele mai bune variante de reacție.

Dar așa cum arată documentele de arhivă, atașatii militari români și francezi colaborau strâns și cu cei ai Poloniei, Cehoslovaciei, Iugoslaviei sau Belgiei în capitalele europene și nu numai, creându-se o adevărată rețea europeană de *intelligence* al cărei obiectiv era menținerea păcii postbelice.

Concluzii

România și Franța se regăseau, după terminarea primei conflagrații mondiale, în situații deosebit de favorabile pe noua scenă a continentului. Regatul României devenea un stat cu teritoriu, populație, potențial economic și științific superior celui al Vechiului Regat, iar Franța prelua de la o Germanie învinsă și debusolată statutul de primă putere politică, militară și economică a Europei.

Alianța politico-militară cu o Franță devenită puterea dominantă pe continentul nostru în deceniul al treilea al secolului XX va juca un rol special în asigurarea securității României întregite, mai ales că aceste relații aveau un istoric consacrat încă din perioada constituirii statului român, în urma Unirii din ianuarie 1859.

Cooperarea în domeniul informațiilor de securitate se va realiza prin intermediul serviciilor de informații ale celor două state, care organizează, de multe ori și în parteneriat cu serviciile secrete polonez, cehoslovac sau iugoslav, operațiuni care să anihileze politicile revizioniste ale guvernelor nemulțumite de rezultatul primei conflagrații mondiale. Deoarece în primii ani post-1918 principalele amenințări pentru securitatea României erau pericolul comunist și acțiunile revizioniste maghiare, cooperarea se va axa pe aceste paliere.

Bibliografie

Arhive

Arhivele Naționale ale României.

Studii, articole, lucrări generale și de specialitate

1. AVERESCU Alexandru, *Notițe zilnice din război 1915 – 1918*, ediția a III-a, Editura Cultura Națională, București, 1937.
2. DOBRINESCU V.F., NICOLESCU Gh., „Atașat militar (1922 - 1926)”, pp. 77-91, în volumul *Mareșalul Antonescu la judecata istoriei*, coord. Gheorghe Buzatu, Editura Mica Valahie, București, 2011.
3. DOHOTARU Ion (coord.), *Direcția Informații Militare între ficțiune și adevăr*, București, 1994.

4. FONTAINE Marcel, *Jurnal de război: Misiune în România*, Editura Humanitas, București, 2017.
5. GEORGESCU Maria, Midan Christophe, *Une exemple de cooperation bilaterale. Les attaches militaires francais en Roumanie et roumains en France (1860-1940)*, Editions Militaires, Bucarest, 2003.
6. GEORGESCU Maria, *România, Franța și securitatea europeană în anii '20*, Editura Militară, București, 2004.
7. GIURCĂ Ion, Marele Stat Major în perioada interbelică, în *Revista de Istorie Militară*, nr. 5-6, 2020.
8. GORUN Hadrian, *Relațiile româno-franceze în anii neutralității României (1914 - 1916)*, Editura Universitaria, Craiova, 2006.
9. *** *Istoria militară a poporului român*, vol. 5, Editura Militară, București, 1988.
10. NICOL Andrei, Contribuții ale atașajilor militari români la dezvoltarea relațiilor româno-franceze (1930-1936), în *Studia Universitatis Moldaviae*, Revista Științifică a Universității de Stat din Moldova, 2013, nr.4 (64).
11. NICOLESCU Andrei, Nicolescu Lenuța (coord.), *Atașajii militari români în primul deceniu interbelic. Rapoarte*, Mioveni, 2014.
12. NICOLESCU Lenuța, Secția a 2-a Informații a Marelui Stat Major, în revista *Document*, nr. 2(6)/1999.
13. OTU Petre, L'influence de la doctrine militaire française sur l'évolution de l'armée roumaine (1878-1940), în *Revue historique des armées*, No 244, 2006.
14. PREDESCU Lucian, *Enciclopedia României. Cugetarea: Material românesc. Oameni și înfăptuiri*, Editura Saeculum I.O.&Ed. Vestfala, București, 1999.
15. SPÂNU Alin, *Serviciul de informații al României în războiul de întregire națională (1916-1920)*, Editura Militară, București, 2012.
16. SPÂNU Alin, Colonelul Nicolae Condeescu, Șeful Secției Informații din Marele Cartier General în Războiul de Întregire (1916-1919), în *Armata Română și societatea civilă*, coordonator Marian Moșneagu, Editura Istros, Brăila, 2012.
17. TRONCOTĂ Cristian, *România și frontul secret*, Editura ELION, București, 2008.

¹ Hadrian Gorun, *Relațiile româno-franceze în anii neutralității României (1914 - 1916)*, Editura Universitaria, Craiova, 2006, p. 45.

² *Ibidem*, p. 50.

³ Din memoriile generalului Radu Rosetti aflăm că liderul Partidului Național Liberal și șeful guvernului, Ion I. C. Brătianu, dorea cu ardoare desăvârșirea unității naționale a României, dar, conștient fiind de pregătirea insuficientă a armatei și dotarea necorespunzătoare cu armament modern, urmărea să câștige timp pentru momentul favorabil.

⁴ Petre Otu, *L'influence de la doctrine militaire française sur l'évolution de l'armée roumaine (1878-1940)*, *Revue historique des armées*, No 244, 2006, p. 41.

⁵ Lucian Predescu, *Enciclopedia României. Cugetarea: Material românesc. Oameni și înfăptuiri*, Editura Saeculum I.O.&Ed. Vestfala, București, 1999, p. 745.

⁶ Cristian Troncotă, *România și frontul secret*, Editura ELION, București, 2008, p. 72.

⁷ Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, *Alianța Regatului României cu Antanta (4/17 August 1916)*, <http://verdun.mapn.ro/pages/view/115>

⁸ A se vedea pe larg „Memorii Berthelot” în Dosar nr. 2, Fond *Berthelot*, Arhivele Naționale ale României (în continuare ANR).

⁹ Petre Otu, *L'influence de la doctrine militaire française sur l'évolution de l'armée roumaine (1878-1940)*, *Revue historique des armées*, No 244, 2006, p. 42.

¹⁰ Despre activitatea Misiunii Franceze a se vedea Marcel Fontaine, *Jurnal de război: Misiune în România*, Editura HUMANITAS, București, 2017.

¹¹ Cristian Troncotă, *România și frontul secret*, p. 72.

¹² Alexandru Averescu, *Notițe zilnice din război 1915 – 1918*, ediția a III-a, Editura Cultura Națională, București, 1937, p. 317.

¹³ Alin Spânu, *Colonelul Nicolae Condeescu, Șeful Secției Informații din Marele Cartier General în Războiul de Întregire (1916-1919)*, în „*Armata Română și societatea civilă*”, coordonator Marian Moșneagu, Editura Istros, Brăila, 2012, pp. 216-217.

- ¹⁴ Alin Spânu, *Serviciul de Informații al României în Războiul de Întregire Națională (1916 - 1920)*, Editura Militară, București, 2012, p. 96.
- ¹⁵ Alin Spânu, *Colonelul Nicolae Condeescu, Șeful Secției Informații din Marele Cartier General în Războiul de Întregire (1916-1919)*, *Op. cit.*, pp. 216-217.
- ¹⁶ Petre Otu, *L'influence de la doctrine militaire française sur l'évolution de l'armée roumaine (1878-1940)*, *Op. cit.*
- ¹⁷ *Istoria militară a poporului român*, vol. 5, Editura Militară, București, 1988, p. 529.
- ¹⁸ ANR, Fond *Direcția Generală a Poliției*, Dosar nr. 21/1918, fila 2.
- ¹⁹ *Ibidem*, fila 3.
- ²⁰ *Ibidem*, fila 10.
- ²¹ Petre Otu, *L'influence de la doctrine militaire française sur l'évolution de l'armée roumaine (1878-1940)*, în *Revue historique des armées*, 244/2006, Franco-Roumanie.
- ²² Ion Giurcă, *Marele Stat Major în perioada interbelică*, în *Revista de Istorie Militară*, nr. 5-6, 2020, p. 33.
- ²³ Relațiile dintre România și Franța la nivel de atașați militari au o lungă tradiție, originile fiind plasate în anul 1860, în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza. Primul reprezentant militar român numit pe lângă misiunea diplomatică din Franța și prezentat împăratului Napoleon al III-lea a fost căpitanul Ion Alecsandri, fratele poetului Vasile Alecsandri, în Ion Dohotaru (coord.), *Direcția Informații Militare între ficțiune și adevăr*, București, 1994, p. 218.
- ²⁴ V.F. Dobrinescu, Gh. Nicolescu, *Atașat militar (1922 - 1926)*, pp. 77-91, în volumul „*Mareșalul Antonescu la judecata istoriei*”, coord. Gheorghe Buzatu, Editura Mica Valahie, București, 2011.
- ²⁵ Andrei Nicol, *Contribuții ale atașărilor militare români la dezvoltarea relațiilor româno-franceze (1930-1936)*, în „*Studia Universitatis Moldaviae*”, Revista Științifică a Universității de Stat din Moldova, 2013, nr.4 (64), p. 81.
- ²⁶ Maria Georgescu, Christophe Midan, *Une exemple de cooperation bilaterale. Les attaches militaires francais en Roumanie et roumains en France (1860-1940)*, Editions Militaires, Bucarest, 2003, pp. 97-98.
- ²⁷ V.F. Dobrinescu, Gh. Nicolescu, *Op. cit.*
- ²⁸ Maria Georgescu, Christophe Midan, *Op. cit.*, pp. 106-107.

RECENZIE

BIOTERRORISMUL

Introducere în problematica bioterorismului: origini, manifestări, cauze, substrat economic și financiar, volumul 1

Tiberiu TĂNASE*

În contextul actual, dat de pandemia de COVID-19 și întreg șirul de crize care a însoțit sau a succedat acest eveniment, ori se preconizează a-l succeda, abordarea subiectului simplu intitulat „Bioterorism” este mai mult decât salutară. Aceasta nu neapărat fiindcă pandemia de COVID-19 ar constitui o acțiune din domeniul bioterorismului, ci pentru că amploarea, complexitatea și intensitatea efectelor sale, în mod sigur, vor da de gândit celor care planifică și organizează acțiuni teroriste.

În a doua jumătate a anului 2022 este de așteptat ca pandemia să înceteze, dar mai mult ca sigur efectele sale (directe sau indirecte) vor mai persista încă multă vreme. Acest aspect este foarte important din perspectiva bioterorismului.

Lucrarea „*Bioterorismul. Introducere în problematica bioterorismului: origini, manifestări, cauze, substrat economic și financiar*”, volumul 1, apărută la sfârșitul anului 2021 la Editura Meteor Press din București, prezintă o abordare

* Col. (r.) dr. Tiberiu Tănase este secretar al Diviziei de Istoria Științei a Comitetului Român de Istoria și Filosofia Științei și Tehnicii al Academiei Române (crifst.ro), redactor șef-adjunct al revistei „Studii și Comunicări” – Academia Română.

oarecum atipică și cu atât mai interesantă, deoarece fenomenul bioterorist este pe larg analizat, din punct de vedere al elementelor economice care favorizează apariția acestui fenomen sau care deschid posibilități (in)directe privind acțiunile bioteroriste. Trebuie precizat faptul că autorii studiului au acumulat deja o importantă experiență în domeniul studiilor de securitate: Daniela Georgiana Golea este autoare a unor lucrări științifice publicate de Editura Militară, în vreme ce Cătălin Robertino Hideg este un întreprinzător din ramura medico-sanitară, având importante contribuții practice în domeniu, printre care și realizarea centrului de cercetare de la Călugăreni, dotat cu echipamente ultramoderne, existând și o suită de noutăți pe care le-a promovat în domeniul medico-farmaceutic din România, în special în ceea ce privește întrebuințările medicale ale colagenului.

Acest prim volum cuprinde o interesantă trecere în revistă a parcursului istoric al bioterorismului și al întrebuințării armamentelor chimice/biologice în diversele conflicte desfășurate de-a lungul epocilor. Cu toate că expunerea volumului 1 este amplă și detaliată, autorii (doi economiști, ca formație profesională) își anunță explicit intenția de a trece în volumele următoare la prezentarea detaliată a manierei în care dezvoltarea tehnologică din ultimele decenii poate influența evoluția fenomenului bioterorist.

Interesant este faptul că autorii anticipează și trecerea la o nouă etapă în dezvoltarea tehnologiei armamentelor biologice: *realizarea armamentelor hibride biochimice și întrebuințarea de mutații în cadrul armelor biologice*.

Astfel, ni se relevă chiar subiectul abordat în următorul volum din seria „Bioterorismul”: tendințele dezvoltării tehnologice a armelor biologice și chimice, utilizarea de armament biologic disimulat (în alimente sau alte lucruri aparent banale) și crearea de microorganisme mutant capabile să se conserve o anumită perioadă de timp în stare latentă, fiind aparent inofensive, pentru ca în anumite condiții fizico-chimice să se activeze, fie eliberând toxine, fie dezvoltându-și capabilități patologice.

De asemenea, informațiile conținute sunt girate de specialiști în domeniul cercetat și în domeniile conexe abordate, respectiv de coordonatorul lucrării, Lucian Ștefan Cozma, doctor în științe militare și fizician, autor al mai multor publicații în domeniul militar, precum și de cei doi referenți științifici, pe partea economică, Andreea Florina Radu, dr. în științe economice și în sfera medicală, Christian Cozma, medic cercetător în Franța.

Primul volum din seria „Bioterorismul” se dovedește o lectură mai mult decât interesantă și, prin urmare, nu ne rămâne decât să așteptăm cu mare interes apariția următoarelor volume pe această temă.

